

აჭარის ხის მეჩეთები THE WOODEN MOSQUES OF ADJARA

ისლამური არქიტექტურული მემკვიდრეობა საქართველოში
Islamic Architectural Heritage in Georgia

აჭარის ხის მეჩეთები

ისტორიული არქიტექტურული მემკვიდრეობა
საქართველოში

სოფან ჯერის-ბრანდისი, ენაქალა ვილერი და ვლადიმერ შიოშვილი

THE
WOODEN MOSQUES OF ADJARA
ISLAMIC ARCHITECTURAL HERITAGE IN GEORGIA

Suzanne Harris-Brandts, Angela Wheeler, and Vladimer Shioshvili

პირველად გამოიცა 2018 წელს

© 2018 სიუზან ჰარის-ბრანდტსი, ენაქალა ვილერი და ვლადიმერ შიოშვილი

ყველა უფლება დაცულია. ამ წიგნის რომელიმე ნაბისმიერი ნაწილის გადაბეჭდვა, სხვა ნაბისმიერი ფორმით, მათ შორის – ელექტრონული, მექანიკური და სხვ., ასლების გადაღება და ჩანერა, ასევე – ინფორმაციის შენახვისა და გამოთანის სხვა ნაბისმიერი მეთოდის გამოყენებით რეპროდუქცია, ავტორების წერილობითი ნებართვის გარეშე, აკრძალულია.

First published 2018

© 2018 Suzanne Harris-Brandts, Angela Wheeler and Vladimir Shioshvili

All rights reserved. No part of this book may be reprinted or reproduced or utilized in any form or by any electronic, mechanical, or other means, now known or hereafter invented, including photocopying and recording, or in any information storage or retrieval system, without permission in writing from the authors.

მადლობა

ავტორთა ჯგუფი პროექტის განხორციელებაში დახმარებისთვის მადლობას უხდის:

რუსლან ბარამიძეს, დავით გოგიშვილის, ნინო ინაიშვილის, ლაშა ნაკაიძეს, მაია ჟიჭილეთიშვილის, ფრიდ უბახს, ანა რიაზოშვილსა და „კრეატიულ საქართველოს“, მარიამ დიდაშვილს და გიორგი ჩუბინაშვილის სახელობის ქართული ხელოვნების ინსტიტუტისა და ქვემოთა დახვის ეროვნულ კვლევით ცენტრს; ასევე – ადგილობრივი თემების ყველა მცხოვრებს, რომლებმაც სხვადასხვა სახით დახმარება გაწვდიეს.

ბეჰსტაბი ქართულად დავით სიჭინავაძე და დავით გოგიშვილმა თარგმნეს.

წინამდებარე პროექტის მხარდამფინანსებელი არიან „გრეჯემის ფონდი ხელოვნების კვლევისთვის“ და ფონდი „ღია საზოგადოება საქართველო“.

**Graham
Foundation**

ACKNOWLEDGEMENTS

The project team would like to thank the following people and organizations for their project support:

Ruslan Baramidze; David Gogishvili; Nino Inaishvili; Lasha Nakashidze; David Sichinava; Maia Tchitchileishvili; Fritz Umbach; Ana Riaboshenko & Creative Georgia; Mariam Didebulidze and the G. Chubinashvili National Research Centre for Georgian Art History and Heritage Preservation; and all community members who helped us during our field visits.

Translation work for this project was assisted by David Sichinava and David Gogishvili.

This project is supported by: The Graham Foundation for Advanced Studies in the Fine Arts; and the Open Society Georgia Foundation.

**Graham
Foundation**

პროექტის ავტორები

სიუზან პარის-გრანდესი კანადელი არქიტექტორია, რომელიც ამჟამად გახლავთ მასაჩუსეტსის ტექნოლოგიური ინსტიტუტის (MIT) დოქტორანტი ურბანული კვლევებისა და გეგმარების მიმართულებით. იგი იკვლევს არქიტექტურის პოლიტიკას, კერძოდ – ჰოსტსაბჭოთა კავკასიასა და ბალკანეთში ძალაუფლების და ეროვნული იდენტობის სიმბოლოებს. დოქტორანტურამდე, სიუზანმა არქიტექტურის მაგისტრის ხარისხი ვაშარლოოს უნივერსიტეტში (კანადა) მიიღო. მისი ნაშრომები გამოქვეყნებულია სხვადასხვა საერთაშორისო გამოცემაში, ხოლო თავად, როგორც პრაქტიკოს არქიტექტორ/დიზაინერსა და გვკვლევარს, მსოფლიოს მრავალ კუთხეში უმუშავია ტორონტოს, ვანკუვერის, ლონდონის, თბილისის, პალესტინის დასავლეთ სანაპიროსა და აზუ-დაზის ჩათვლით.

ენაელა ვილარი გახლავთ ჰარვარდის უნივერსიტეტის დიზაინის სკოლის დოქტორანტი. მისი კვლევის ინტერესები შეეხება ყოფილ საბჭოთა კავშირში გეგმავდროების, ეროვნული იდენტობისა და არქიტექტურული ისტორიის საკითხებს. ენაელამ თბილისში, ქაგლბისა და ღირსშესანიშნავი ადგილების საერთაშორისო საბჭოში (ICOMOS) ფულბრაიტის საკვლავი გრანტით მუშაობის შემდეგ, კოლუმბიის უნივერსიტეტის ისტორიული გეგმავდროების დავის მიმართულებით მაგისტრის ხარისხის დიპლომი მიიღო. მის სადოქტორო ნაშრომს ეწოდება „ფორმით – სოციალისტური, შინაარსით – ეროვნული“ შესწავლილია საბჭოთა არქიტექტურის გვიანდელ ხანაში ე.წ. ისტორიული შემოგონება, ასევე განხილულია ბრუნების ხანის საბჭოთა იდეოლოგიისა და ისტორიული გეგმავდროების შენარჩუნების თეორიული ასპექტების ურთიერთკავშირები. ენაელას ასევე ეკუთვნის კავკასიისა და რუსეთის ისლამური საკულტო არქიტექტურის შესახებ დაწერილი თავი წიგნში „მეჩეთები: ისლამის ბრწყინვალეობა“. მანვე მოამზადა DOM-ის „არქიტექტურული გეგმავდროების“ ერთ-ერთი ტომი, რომელიც თბილისს ეძღვნება.

ვლადიმერ შიოშვილი ქართველი და ამერიკელი ფოტოგრაფია, რომელიც საქართველოში ქაჩის ხელოვნებისა და ურბანული ტრანსფორმაციის დოკუმენტაციითაა დაინტერესებული. მისი ნაშრომები სხვადასხვა მედიასაშუალებაშია გამოქვეყნებული, მათ შორის – „TANK MAGAZINE“, „ბარდინი“, „RETROGRAD.CO.UK“ და „CALVERT JOURNAL“.

PROJECT AUTHORS

Suzanne Harris-Brandts is a Canadian architect and PhD candidate in Urban Studies and Planning at the Massachusetts Institute of Technology (MIT). Her work examines the politics of architecture, particularly with regards to symbols of power and national identity in the post-Soviet South Caucasus and Balkans. Prior to her doctoral studies, she received a Masters of Architecture from the University of Waterloo in Canada. Her work has been published and exhibited in various international outlets, and she has worked at design/research practices across the globe, including in Toronto, Vancouver, London, Tbilisi, the West Bank, and Abu Dhabi.

Angela Wheeler is a PhD student in architecture at Harvard University's Graduate School of Design. Her work explores heritage, national identity, and architectural history in the former Soviet Union. After working with the International Council of Monuments and Sites as a Fulbright research grantee in Tbilisi, she completed an MSc in Historic Preservation at Columbia University. Her thesis, *Socialist in Form, National in Content*, investigated the historical turn in late Soviet architecture and attempts to reconcile historic preservation with Soviet ideology in the Brezhnev era. She has contributed a chapter on the mosques of Russia and the Caucasus to the book *'Mosques: Splendors of Islam'* and is author of the Tbilisi volume of DOM's Architectural Guides series.

Vladimer Shioshvili is a Georgian-American photographer who documents street art and urban transformations in Georgia. His work has been published in various media outlets, including Tank magazine, The Guardian, retrograd.co.uk, and the Calvert Journal.

შინაარსი

აჭარის ხის მერეთები: ისლამური არქიტექტურის ქართული ტრადიცია	01
ქართული და ისლამური ორნამენტების ნაკვალავი	15
აჭარის მერეთებში	
გამორჩეული თემების პროფილები	28
გეომგრაფიულ მდებარეობათა რუკა	29
აგარა	32
ახო	42
ბელეთი	54
ბუზბუ	66
ჩაო	76
ჭვანა	88
დღვანი	98
გეგელიძეები	110
ღოჯოგი	120
გოგინაური	132
ხოხნა	142
კვირიკა	152
მახალაქიძეები	164
პირველი მაისი	172
ფურტიო	186
თაგო	196
ცხომრისი	204
უჩხეთი	214
ზადა თხილვანა	224
ზუნდაგა	232

CONTENT

THE WOODEN MOSQUES OF ADJARA:	
Examining Georgia’s Tradition of Islamic Architecture	01
TRACING GEORGIAN & ISLAMIC ORNAMENT IN ADJARA’S MOSQUES	15
FEATURED COMMUNITY PROFILES	28
Adjara Location Map	29
Agara	32
Akho	42
Beghleti	54
Bzubzu	66
Chao	76
Chvana	88
Dghvani	98
Gegelidzeebi	110
Ghorjomi	120
Goginauri	132
Khokhna	142
Kvirike	152
Makhalakidzeebi	164
Pirveli Maisi	172
Purtio	186
Tago	196
Tskhmorisi	204
Uchkheti	214
Zeda Tkhilvana	224
Zundaga	232

აჭარის ხის მეჩეთები:

ისლამური არქიტექტურის ქართული ტრადიცია

სიუზან ჰარის-ბრანდისი და ენჯელა ვილერი; თარგმან დავით სიჭინავაძე

ისლამის და მეჩეთების გვანალოვის ისტორია დასავლეთ საქართველოში

საქართველოში ევროპის ერთ-ერთ ყველაზე ძველ უწყვეტად გამოყენებულ და ვიზუალურად განსხვავებულ მეჩეთებს შეხვდებით. ქვეყნის ტერიტორიაზე არსებული ხის მეჩეთების რთული ისტორია სანიტარულ ნიუანსებითაა სავსე. თანამედროვე აჭარის უდიდესი ნაწილი 1870-იან წლებამდე ოსმალეთის იმპერიის გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა. მიუხედავად იმისა, რომ ისლამის საქართველოში გავრცელება ერთი ათწლეულის უფრო ადრე მომხდარ მოვლენებს უკავშირდება, როდესაც ომანიდან სანაღიფოს ლაშქრობების შედეგად, ქვეყნის თანამედროვე ტერიტორიაზე თხილისის საამირო ჩამოყალიბდა, აჭარაში არსებული მეჩეთები დასავლეთ საქართველოში ოსმალეთის იმპერიის ბატონობას უკავშირდება (1555-1878).

აჭარაში ქართველების მართლმადიდებლობიდან ისლამზე მოქცევა მართალია, ნელი, თუმცა ხშირ შემთხვევაში – ნებაყოფლობითი პროცესი გახლდათ. ახალი რელიგიის მიღება ბევრ ქართველს ოსმალეთის სწრაფად გზარდ იმპერიებში უკეთესი სხოვრების და

გამდიდრების მეტ შესაძლებლობას უქმნიდა (Agoston, Gábor & Masters, 2009). სხვადასხვა დროს, სულთნის სამსახურში ჩვიდმეტი ქართველი ღიღვანური და ასოხით ფაზა იდგა.¹ თანამედროვე აჭარის (საქართველო) და ართვინ-არტანის (თურქეთი) მცხოვრებლებზე ერთმანეთთან გჭიდროდ დაკავშირებული კულტურა და ეკონომიკა განაპირობებს (Pelkmans, 2007). ოსმალეთის ბატონობის მიწურულსა და საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებას შორის პერიოდში, აჭარაში მეჩეთების არქიტექტურის ადგილობრივი სახესხვაობა ჩამოყალიბდა, რომლის ნიმუშები სასწავლებელივით, ან უფრო – შემთხვევის წყალობით, დღემდე შემორჩენილია. საბჭოთა პერიოდში (1921-1991) აჭარაში ორმოცდაათამდე მეჩეთი გადაურჩა, რომლებიც ძირითადად ხულოს, შუახევის და ქედის მთიან მუნიციპალიტეტებშია შემორჩენილი. გავრცელების მიხედვით და ხელვაჩაურში კი გაცილებით ცოტა მეჩეთი შემორჩენილია. ალბათ რამდენიმე ადგილობრივი ტრადიციული ტიპის – ბათუმის სიხლურვემ გამოიწვია ის, რომ საზღვარეულ ვაჭრობასა და ტურიზმში ჯერ საბჭოთა,

¹ ირმისეიფიზად მეჩეთ-საიდ ფაზა (-1761) ქართული წარმოშობის ოსმალეთის გამოჩენილი საზოგადო მოღვაწე გახლდათ, რომელსაც სხვადასხვა დროს დიდი ვაჭრის, ეპიკოპოს მხარეთმცოდნის და ევროპის რიმ ქვეყნებში სულთნის ელჩის თანამდებობა ეკავა.

THE WOODEN MOSQUES OF ADJARA

Examining Georgia's Tradition of Islamic Architecture

Suzanne Harris-Brandts & Angela Wheeler

History of Islam and Mosque Construction in Western Georgia

In the South Caucasian Republic of Georgia, some of Europe's oldest continuously-used and most visually-distinct mosques can be found. The history of Georgia's wooden mosques is one of interesting nuance and complication. What is now geographically identified as Adjara was previously Ottoman territory as late as the 1870s. Although Islam in Georgia reaches back more than a millennium to when the armies of the Umayyad Caliphate established the Emirate of Tbilisi, the mosques of Georgia's Adjara region have their origins in Ottoman-governed western Georgia (1555-1878).

Religious conversion of Georgians in this region from Orthodox Christianity proceeded slowly and, for the most part, voluntarily, with many Georgians finding opportunities for greater prosperity in the rapidly-expanding Ottoman Empire (Ágoston, Gábor & Masters, 2009). Seventeen Ottoman Grand Viziers were Georgian and hundreds of Georgian

pashas served the Sultan¹. Residents of the present-day provinces of Adjara (Georgia), Artvin and Ardahan (Turkey) developed deeply intertwined cultures and economies (Pelkmans, 2007). Between the twilight of Ottoman rule and the rise of Soviet power, the region developed a local vocabulary of mosque design that miraculously, if precariously, survives to the present. At least fifty Adjaran mosques survived the Soviet era (1921-1991). The vast majority are concentrated in the mountain municipalities of Khulo, Shuakhevi, and Keda. Adjara's coastal Kobuleti and Khelvachauri districts have fewer mosques, a likely consequence of their proximity to the regional capital of Batumi where Soviet (and later, global) investment in Black Sea trade and tourism obviated the need to repurpose these older, deteriorating wooden buildings.

The Soviet Union officially abolished the practice of Islam by the 1940s, but in some

¹ For example, Yirmisekizzade Mehmed Said Pasha (-1761) was a prominent Ottoman statesman of Georgian descent, who served as a Grand Vizier, the governor of Egypt, and Sultan's ambassador to a number of European countries.

ხოლო მოგვიანებით – სარტაპორისო ინვესტიციების გამო, ძველი, დანგრევის პირას მისული შენობებისთვის შენარჩუნების აუცილებლობა აღარ არსებობდა.

ოფიციალურად, საბჭოთა კავშირში ისლამური რელიგიური პრაქტიკა 1940-იანი წლების ბოლოსთვის უკვე გაუქმებული იყო, თუმცა ამ პოლიტიკის უნებურ შედეგად უნდა ჩაითვალოს ის, რომ რიგ ადგილებში, მუსლიმური არქიტექტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნება სწორედ მისი უგულვალურობის გზით მოხერხდა. 1921 წლის ოქტაბრის შემდგომ, ბოლშევიკებმა აჭარაში ასოცირაციულ-კლერალური მეჩეთი აღწესეს (აჭარის სახელმწიფო არქიტექტურის არქივი, N.D.). 1936 წლისთვის კი ავტონომიური რესპუბლიკის ტერიტორიაზე მხოლოდ ორი მეჩეთი იყო ოფიციალურად რეგისტრირებული (იქვე). საბოლოოდ, რომ ისლამური საკულტო ნაგებობები კი არ დანგრეა, არამედ – ფუნქციას შეეცვალათ. ცხადია, რომ გარესამყაროსგან მოწყვეტილი გაჩერებული სოფლები, ყველაზე მეტწილი ბოლშევიკთა კი ვერ გაბედნენ, მოსახლეობისთვის მუდმივად შენარჩუნების გამოცდილი კავშირული შენობის დანგრევა მოეწოდებინათ. რეგიონში არსებული რელიგიური დანიშნულების სხვა მემორიალური ობიექტები, მგალითად – წმინდა ალექსანდრე ნეველის სახელობის სამხადრო ტაძარი ბათუმში ბოლშევიკებმა იდეოლოგიური მოსაზრებებით დაანგრეს, მთიანი აჭარის მეჩეთებს კი განსაკუთრებული ზედი ჯერით – ისინი სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების სათავსოებად, სკოლებად, ადმინისტრაციულ შენობებად და სამხადრო საავადმყოფოებად გადაკეთდა (Baramidze, 2010). ამ ნაგებობათა მიწვევით მთლიანად ნაწილი მოგვიანებით, ხანძარმა გაანადგურა, რადგან ბოლშევიკებმა ისინი ააღებინათ თიხისა და სასოფლო-სამეურნეო სასაქონლის შესანახ სათავსოებად აქციეს; თუმცა ათეულობით მეჩეთმა მოუცა საკუთრივ დასაწყისისთვის არსებული იერსახე განესაზღვრინა.

შედარებით მკაცრად ფიზიკურ-გეოგრაფიულმა პირობებმა და პოსტსაბჭოთა პერიოდში შენელებული ეკონომიკამ აჭარის მეჩეთები „უგულვალურობის გზით“ კიდევ ერთხელ დაიწვა, რადგან რელიგიური გრძნობების გამოვლინების პირობებში, იგოლირებული მთიანი სოფლების მცხოვრებლები უკვე არსებული ისტორიული მეჩეთების სახეცვლილებას ან სანახევლოდ, ახლის აგებას იოლად ვერ ახერხებდნენ. რომორც ბაქაროს განვითარების პროგრამის მიერ 2003 წელს ჩატარებული კვლევით დასტურდება, აჭარა და განსაკუთრებით – მისი მთიანი ნაწილი საქარტველოს სხვა რეგიონებს შორის, სიღარიბის ყველაზე მაღალი დონით გამოირჩეოდა (Labbate და სხვ., 2003). შესაბამისად, რესტავრაციისთვის საჭირო რესურსების არარსებობის გამო, აჭარის მეჩეთებმა იერსახის შენარჩუნება მომდევნო ორი ათწლეულის განმავლობაში უგულვალურობის გზით მოახერხეს.

აჭარაში ძალიან მცირე ცვლილებებით შემონახული ორმოცდაათამდე მეჩეთი რეგიონული არქიტექტურის გამოკვეთილ ტიპოლოგიას კარგად გვიხსენიებს. გარანდებულად, აჭარული მეჩეთების უმეტესობა მეფოტლად მდგარი ვერანაკულარული არქიტექტურის მქონე სახსოვრებული ნაგებობებისგან არც კი განირჩევა. გამოწვევისი ის მეჩეთებია, რომელთა მიწათმფლობელი ადგილობრივი მცხოვრებლების ძალისხმევით აღდგა. აჭარაში რესტავრირებული სხვა შენობების მსგავსად, თავდაპირველი კრამიტის გადახურვა პროფილირებულია თუნებმა ჩანახვლად. ამ უანახვალს ადგილობრივი მცხოვრებლები მკაცრად ფართობისგან შენობის კედლების დასაცავად იყენებენ. შედარებით მთლიანად აღდგომი ხის რესურსების გამო, მეჩეთების შენობის გაბარბიები უზღუდულია. მხოლოდ ერთს – 1902 წელს დასრულებულ ღორჯომის ხუთგუმბათიან მეჩეთს, გაანდინა მომდევნორობაზე კრებენი. საბოლოოდ, რომ ღორჯომის მეჩეთი საქარტველოში მთლიანად ხისგან აგებული ყველაზე დიდი ნაგებობაა, სხვა აჭარული მეჩეთები ერთფეროვნად,

areas such policies also inadvertently preserved the architecture of Islam for nearly a century since they produced a state of “preservation by neglect.” Shortly after occupation in 1921, Bolshevik officials in Georgia recorded one hundred and fifty-eight mosques in Adjara (Archive of the State Committee of Adjara). By 1936, only two officially registered mosques remained (*ibid.*). The disappearance was not, however, the result of destruction, but of repurposing. In villages so remote and in a time of chronic materials shortages, even the most militant of Bolshevik atheists could not advocate the wanton demolition of functioning structures. While large religious facilities in nearby urban centers, such as Batumi’s Military Cathedral of Saint Alexander Nevsky, were actively demolished for ideological purposes, Adjara’s mountain mosques were instead converted: to agricultural storage facilities, to schools, to administrative offices and military hospitals (Baramidze, 2010). Although many were subsequently lost to fire since frequent conversion to hay and fertilizer storehouses made them particularly inflammable, dozens remained more or less preserved in their early twentieth century form.

Georgia’s harsh geography and slow post-socialist economy in the 1990s continued this legacy of preservation by neglect, as isolated mountain communities could not easily modify nor replace historic mosques even in the midst of a religious revival. A 2003 study by the United Nations Development Programme (UNDP) found that Adjara overall—and its mountain municipalities in particular—suffered from the highest levels of poverty among Georgian provinces by a significant margin (Labbate, et al., 2003), reflected also in the absence of funding for restorations. Adjara’s mosques consequently

remained suspended in a state of neglectful preservation for a further two decades.

The survival of over fifty Adjaran mosques today with minimal modification produces a clear picture of a regional architectural typology. Unless villagers have managed to reconstruct a minaret, most Adjaran mosques are indistinguishable from their adjacent local vernacular residential architecture from the exterior. Like most other buildings undergoing renovations in the region, new corrugated steel sheeting has replaced the original terracotta tile roofs and in some instances has been used to clad the entire structure, also protecting its walls from the harsh mountain winters. Mosque building size is subject to the limitations of working with local wood supplies, and only one mosque (Ghorjomi mosque, the largest entirely wooden building in Georgia today, completed in 1902 with five domes) has indications of monumentality. Other Adjaran mosques are uniformly one-to-three-story buildings with a single dome set into a drop ceiling not visible from the exterior. As in most of the Ottoman Empire, Adjaran mosques are almost always the center of a complex with several outbuildings (madrassa schools, residence for the imam and students, ablutions fountain, and cemetery), although today few are intact or have been returned to their full original functions. The unassuming building exteriors conceal interior prayer halls alive with distinctive colors, wood carvings and figurative paintings that evolved significantly over the course of the nineteenth century.

The Imperial Origins of Adjara’s Wooden Mosques

Adjara’s wooden mosque architecture has frequently been misinterpreted as the product of a unique folk culture. Such misunderstandings

ერთ-სამსართულიან გეროვანები განთავსებული, რომელთა ერთი გუმბათი შეკიდულ ჭარბი მიმართული. ოსგალეთის იმპერიის სხვა კუთხეებში არსებული ისლამური საკულტო ნაგებობების მსგავსად, აჭარული მეჩეთები რამდენიმე გეროვანთან (გაძრასე, იმამისა და მოსწავლეთა სახსოვრებელი, განსაზღვნი გაძრასეები და სასაფლაო) შემდგარი კომპლექსის ცენტრალური ნაგებობებია, თუმცა მხოლოდ ნაწილს აქვს შენარჩუნებული თავდაპირველი დანიშნულება. მეჩეთების მოკრძალებული ფასადებს მიღმა დამალული სალონავი დარბაზები დამახასიათებელი ფერებით, ხის ორნამენტებითა და ალემორიული ნახატებითაა გაჯერებული, რომელთა დიზაინის მეხრამაბე საკუთნის განმავლობაში ჩამოყალიბდა.

აჭარის ხის მეჩეთების იმპერიული წარმოშობა

აჭარის ხის მეჩეთების არქიტექტურა ხშირად არასწორადაა ინტერპრეტირებული, რომორც უნიკალური ხალხური კულტურის შედეგი. ამ გაუგებრობამ დროსა და იდეოლოგიას გააძლიერა. თუმცა ეს განსაკუთრებით საბჭოთა მკვლევრების ნაშრომებში იკვეთება, რომლებიც ათეისტური სახელმწიფოს მიერ იყვანე დაქირავებული და აგასთან, საქარტველოს ისტორიის ეთნო-ტერიტორიულ ხედვას უჭერდნენ მხარს. საბჭოთა მეცნიერებამ აჭარის ოსგალური მეჩეთები ხითხაროვოს გლეხური ტრადიციების გაგრძელებად მონათლა და ამით გათი ისლამური შინაარსი გააუფერულა (Garakanidze, 1959). სადღიისოდ, აჭარის მეჩეთები უპირველეს ყოვლისა, ქართული კულტურის გამოვლინებად განიხილებიან და მხოლოდ შემდგომ აღინიშნება მათი, რომორც ისლამური საკულტო ადგილების მნიშვნელობა. მეორეს მხრივ, თურქული მხარის მიერ ინიცირებული სარესტავრაციო პროექტებისთვის აჭარის მეჩეთები შენახლობის დრომოჭმულ და ჩამორჩენილ პროვინციულ ფორმებად მიიჩნევიან. შესაბამისად, მათი

განახლება ან ჩანაცვლება თურქეთში არსებული თანამედროვე მეჩეთების თარგზა უნდა მოხდეს.

სინამდვილეში, აჭარის მეჩეთები ოსგალეთის იმპერიული წესრიგის პროვინციებისთვის თავსმონხვევის ერთ-ერთი შედეგია. სტამბოლში ჩატარებული საარქივო კვლევის შედეგად გამოვლინდა, რომ სულთნის არქიტექტორებს, მათ შორის – ოსგალეთის მთავარ ხუროთმოძღვარ მიმარ სინანს, იმპერიის სხვადასხვა კუთხეში ასაგები სასოფლო მეჩეთებისთვის ტიპური გეგმები ჰქონდათ შეუშავებული. ნაგებობების შენახლობისთვის კი სხვადასხვა ადგილობრივი მასალა უნდა ყოფილიყო გამოყენებული (Necipoğlu, 2005). საქართველოს ხის მეჩეთების ოსგალეთის ასიმილაციურ პოლიტიკას ემსახურებოდა, რომლის ხალისუფლები ცდილობდნენ, საიმპერიო კულტურის საფუძველზე შედეგაგებინათ მრავალკონფესიური და მრავალენოვანი ქვემარდობები. ტიპური გეგმებით გათვალისწინებული ადგილობრივი წარმოშობის სამშენებლო მასალებისა და ვარნაკულარული დეკორის გამოყენება მეჩეთებს სინკრეტული ხასიათი მისცა, რაც დღევანდელ ევროპულ კარიფარში (ბალკანეთი და გავი ზღვის რაგიონი) კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნების სახელმწიფოს მხრიდან ხელდასხმულ იდეოლოგიას ღიად უპირისპირდება. ოსგალურ მეჩეთებს კომუნისტი ეთნოგრაფები ზედმეტად ისლამურად თვლიდნენ; თანამედროვე ქართველ ნაციონალისტებს ისინი უპილურსად თურქულად, ხოლო ნოსტალგიურად განწყობილ ნეოთომანებს – ზედმეტად ქართულად მიაჩნიათ.

კულტურული ობიექტი თუ ცონხალი რელიგიური პრაქტიკის ადგილი? მეჩეთების დანვის თანამედროვე გეოპოლიტიკური და კულტურული გამოწვევები

ოსგალეთის იმპერიული გეგმა, რომელიც პროვინციებში მეჩეთების ადგილობრივი სამშენებლო მასალებით

span ideology and chronology and can particularly be found in the work of Soviet scholars who were employed by their atheist state, which supported an ethno-territorial view of Georgian history. The Soviets neutralized the Islamic content of Adjara's Ottoman mosques by labeling the structures as outgrowths of a rural peasant class's woodcarving culture (Garakanidze, 1959). Today, the structures continue to be viewed primarily as objects of *Georgian* culture and secondarily as sites of *Islamic* worship. Turkish rebuilding efforts, too, have seen the mosques as backward provincial forms of outdated construction that should be renovated or replaced in ways that instead resemble contemporary mosques in Turkey.

In reality, however, the mosques are the product of the desire of Ottoman sultans to impose an imperial order on their provinces. Archival research in Istanbul has revealed that imperial architects (the chief Ottoman architect, Mimar Sinan, among them) drew up practical typology plans for village mosques—replicable in a variety of local materials—to be built across the Empire (Necipoğlu, 2005). The wooden mosques of Georgia are thus products of an Ottoman desire to assimilate their far-flung, polyglot, multi-confessional imperial subjects into a coherent Ottoman culture. The needs for local structural materials, however, meant that the mosques were also syncretic, incorporating local building and decorative practices. That syncretism means that Ottoman mosques on the present-day European periphery (the Balkans and Black Sea region) conflict with various state preservation ideologies: they have been viewed as too Muslim for twentieth century communist ethnographers, too Turkish for contemporary Georgian nationalists, and too Georgian for modern Ottoman nostalgists.

Cultural Object or Site of Living Religious Practice? Contemporary Geopolitical and Cultural Challenges to Mosque Preservation

The Ottoman Imperial plan to use local building materials in constructing such provincial mosques meant that Adjara's mosques were assembled from wood, a construction material that now presents profound preservation challenges. The Georgian state, underfunded and sensitive to the populist pressures of its Christian majority, has only fitfully provided funding for these vulnerable structures (Cheda, 2012). The government's inconsistent policy has opened the door for Turkey as an economically stronger neighbor to intervene with funding expertise and often Turkish building supplies for their co-religionists. This Turkish campaign should to be understood as part of a larger resurgent nationalism within Turkey itself, underwritten by an economic boom and animated by a thorough-going Ottoman nostalgia that now shapes not just Turkey's politics but also its foreign policy and popular culture. Turkey's foreign policy has increasingly followed a form of "neo-Ottomamism" (Bilefsky, 2012; *The Economist*, 2010). Rebuilding mosques in former Ottoman territories like neighboring Adjara dovetails with this resurgent cultural triumphalism.

But it is important to note that rehabilitating the memory of Ottoman supremacy through religious architecture is not the same thing as preserving historic structures that embody the cultural complexity of the past. Turkish funding and construction supplies have meant that Georgian villages which accept Istanbul's largesse may end up with mosques that resemble those of contemporary Turkey rather than ones of their local heritage. Consider the contrasts between two mosques from the Adjara villages of Kvirike and Dioknisi. Kvirike is one of the few mosques

ამბახას გულისხმობდა, აჭარის შემთხვევაში ნიშნავდა, რომ საკულტო ნაგებობები ხისგან უნდა აგებულიყო, რაც თანამედროვე ეპოქაში მათ დაცვას ხელს უშლის. მდგომარეობას ქართული სახელმწიფოს მდგომარეობაც ართულებს. მინიარ რაქსარსებისა და ქრისტიანული უმრავლესობის კოვალისტური ზემოქმედებით, ხელიწვლილად დანგრევის პირას მყოფი მეჩეთების შენარჩუნებაზე მხოლოდ ფრაგმენტულად ზრუნავს (Cheda, 2012). მთავრობის მსგავსად არათანმიმდევრულად დამოკიდებულებამ ხელ-ფეხი თურქეთს გაუხსნა. ეკონომიკურად უფრო ძლიერი მეზობელი საზღვრის მეორე მხარეს მცხოვრებ თანამოქმედებს ამ საკითხთან დაკავშირებით, ფინანსებით და სამშენებლო მასალებით არაერთხელ დახმარებია. თურქეთის მიერ წარმოებული კამპანია თავად ქვეყნის შიგნით მომტაცებელი ნაციონალისტური განწყობების ნაწილად უნდა განვიხილოთ, რომელიც ეკონომიკური ზემოქმედება და ოსმალური წარსულისადმი გზარდი მოსტაღმითთან ნასაზღვრობი. ეს დამოკიდებულებები ამავედ თურქეთის არამხოლოდ შიდა პოლიტიკას, არამედ – საგარეო ურთიერთობებსა და კოვალურ კულტურას აკლივებს. ამის შედეგად, ქვეყნის საგარეო პოლიტიკა თანდთანობით მოუთმონიზების ფორმას იძენს (Bilefsky, 2012; The Economist, 2010). ოსმალეთის შეგადგენლობაში შემაველ მიწებზე, რომორის მეზობელი აჭარა, მეჩეთების აღდგენა-რესტავრაცია გზარდ კულტურულ ტრეფუალიზმს ამვირგვინებს.

ნიშანდობლივია, რომ ოსმალური უზანაესობის მესხიარების რელიგიური არქიტექტურის გზით რეაბილიტაცია წარსული კულტურული მრავალფეროვნების ამსახველი ისტორიული შენობების შენარჩუნების გზით როდი ხდება. თურქული დაფინანსება და სამშენებლო მასალები გულისხმობს, რომ სტამბოლის გულუხვი სარეაბილიტაციის მიღებისას, ქართული სოფლებს თანამედროვე თურქეთში არსებულის მსგავსი მეჩეთები შერჩებათ

და არა – ადგილობრივი კულტურული მემკვიდრეობის შესაბამისი ნაგებობები. აჭარაში, სოფელ კვირიკასა და დიოკნისში არსებული მეჩეთები ამ კონტრასტებს კარგად ახასიათებს. კვირიკას მეჩეთი საქართველოს მთავრობის მიერ დაცვული მხირარისხმოვანი ისლამური საკულტო ნაგებობებიდან ერთ-ერთია. 1860 წელს მიმარ სინანის თარგის მიხედვით ადგილობრივი მასალებით აგებულ შენობას ადგილობრივი ხალხსნების მიერ შექმნილი დეკორაციული ელემენტები ამგვანებს და ამით დიდად არ განსხვავდება რეგიონში არსებული სახმოვრავალი სტრუქტურებისგან. რაც შეეხება სოფელ დიოკნისის თურქული დაფინანსებით ახლახანს აგებულ მეჩეთს, იგი ადგილობრივ არქიტექტურულ ტრადიციას სრულადაა მოწყვებითი – უფრო დიდი ზომისაა, მოვირკამებულია ჩამოსხმული ქვის ფილებით და გზთონის მინარეთი აქვს მიდგმული.

ამინას კი, როდესაც საზღვარგზართიდან მიღებული სახსრებით მეჩეთების რეკონსტრუქცია და არა – თავიდან აგება ხდება, მიღებული შედეგი ძალიან ხშირად გლის საქართველოს ისლამური არქიტექტურული მემკვიდრეობისთვის დამახასიათებელ ელემენტებს. გაბალითისთვის სოფელ დღვანის და მისი მეზობელი ლომანაურის მეჩეთების კარა. დღვანის მეჩეთის ინტერიერი 1907 წელსაა შექმნილი. იგი არ განახლებულა, თუმცა კარგადაა შემონახული და თავს საგულდაგულოდ ამოჭრილი ხის ჩუქრთმებითა და ინტერიერის უხვი დეკორაციებით იწონებს. საგამიეროდ, მეზობელი სოფლის, ლომანაურის ახლახან აღდგენილ მეჩეთში, ადგილობრივი ხის მასალა კაფულისა და კლასტმანის თითრ პროფილებს ჩაუნაცვლებით. შედეგად, ერთ დროს მდიდრულად მოწყობილი სივრცე სტრუქტურად გამოიყურება და არაფრით გამოირჩევა.

საქართველოში არსებულ ხის მეჩეთებზე, რომორს კულტურული მემკვიდრეობის ობიექტებზე და დღემდე არსებული რელიგიური პრაქტიკის

preserved by Georgian authorities—an 1860s structure that follows Sinan’s plans but is also constructed from local building materials and features surface decorations by regional craftspeople. As a result, it does not appear dramatically different from the region’s residential structures. In contrast, the mosque recently built in the village of Dioknisi with Turkish funding and materials breaks entirely with local traditions, being much larger in size, finished with cast stone, and possessing a towering concrete minaret.

Even when outside funding is used to restore Adjara’s mosques rather than build them anew, the outcome often means the erasure of part of the distinctive legacy of Islamic architecture in Georgia. Take for example the contrasting characteristics of the Dghvani village mosque and the mosque in neighboring Lomanauri. The 1907 interior of Dghvani village mosque is un-renovated but well-maintained, featuring elaborate woodcarvings and exuberant interior pictorial decoration. In contrast, the recently-restored mosque of neighboring Lomanauri uses tiles and solid white plastic siding to replace local wood, bringing an antiseptic and generic quality to a once highly-embellished space.

The dual demands on Georgia’s wooden mosques as objects of cultural heritage and as sites of living religious practice collided in Gegelidzebi village in early 2018, when a local Imam was accused by Adjara’s Cultural Heritage Protection Agency of making incorrect alterations to the village’s historic mosque. In 2009, the Agency had declared the mosque a Georgian cultural monument, installing an official explanatory heritage plaque out front and including it in the government’s Keda Cultural Route. This official heritage designation, though generally

an important step toward recognition of Georgia’s Islamic culture, also meant that any changes to listed buildings needed Agency approval. For example, approval would be needed for the addition of exterior weatherproofing to address the region’s harsh climate, and the material selection would be held to more rigorous standards of historical authenticity. By designating Gegelidzebi mosque as a frozen historic monument, Georgian authorities had thus hindered its role as a contemporary center for community worship. This was countered by the practices of the local imam, who decided to take building repairs into his own hands.

In many of the wooden mosques in Adjara, locals have taken to similar self-directed building improvements. For example, in the village of Agara a local artist has air-brushed a palm-tree themed décor onto the mosque’s walls, and in the village of Makhalakidzebi vibrant primary paint colors have been applied over the original complex Laz wood carvings, diminishing the intricacy of their detailing. Adjara’s wooden mosques thus present a unique case study for reflection upon the complexities of historic preservation and the practice of Islam in the peripheries of Europe.

While many of Georgia’s wooden mosques remain officially un-renovated, today their physical deterioration is raising important questions about their place in a predominantly Orthodox society and relative to official state heritage ideologies. Renovation work that considers the opportunities afforded by local wood construction while still enabling timely repairs for ongoing building use are thus needed to ensure these mosque’s continued relevance and historic legacy.

Even as anti-Islamic sentiment continues

▲ The new mosque of Diokinisi village სოფელ დიოკინისის ახალი მრეკეთი

▲ The original mosque of Kvirike village სოფელ კვირიკეს თავდაპირველი მეჩეთი

ადგილებზე არსებული პარალელური მოთხოვნები სოფელ გავლიძეებში ადრეულ 2018 წელს გადანაცვლა. გავლიძეების მეჩეთის იმაგი აჭარის კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის სააგენტომ სოფლის ისტორიულ საკულტო ნაგებობის იერსახის თვითნებურ და არასწორ შეცვლაში დაადანაშაულა. 2009 წელს, სააგენტომ მეჩეთი კულტურულ მემკვიდრეობის ძეგლად გამოაცხადა, შენობასთან ოფიციალური სანფორმაციო-განმარტებითი აბრა დაამონტაჟა და ქედის კულტურულ მარშრუტშიც შეიტანა. მართალია, მეჩეთის კულტურულ მემკვიდრეობად ოფიციალურად გამოცხადება საქარტველოს ისლამური კულტურის აღიარებისკენ გადამდგომი ნაბიჯი, მაგრამ ეს ფაქტი გულსხმობს, რომ ნესხაში არსებულ ნებისმიერ შენობაში ცვლილებას შესაბინად, მსურველს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის სააგენტოს მიერ გასცემული დოკუმენტი ჟირდება. მაგალითად, შენობის რეგისტრის ტენიანი კლიმატის ზემოქმედებისგან დასაცავად კანელის დამონტაჟებისთვის სპეციალური ნებართვაა საჭირო, ამასთან, მასალის შერჩევისთვის ისტორიული ავთენტურობის უფრო გავსერი სტანდარტები უნდა იყოს გათვალისწინებული. გავლიძეების მეჩეთის „გაყინულ“ ისტორიულ მემკვიდრეობად გადაცემით, ხელისუფლებამ მისი, რომორც სათემო რელიგიური მსახურების ადგილის ჩამოყალიბებას ხელი შეუშალა. ამას წინააღმდეგობა მოჰყვა ადგილობრივი იმამის მხრიდან, რომელმაც გადაწყვიტა, შენობა თავადვე გაერაგონებინა.

ადგილობრივების მიერ გამოჩენილ მსგავს თვითინიციატივას აჭარის გავრ ხის მეჩეთში შევხვდებით. მაგალითად, სოფელ აბარაში, ხალოსანბა შენობის კედლებზე არსებული კალმის ხეხიანი დეკორი პულვარიზაციით დავარა, ხოლო მახალაქიძეების სოფლის მეჩეთის ლაზი ოსტატების მიერ შესრულებული ხის რთული დეკორი ვილახამ კაშკაშა ფერებით გადალბა, რის შედეგადაც, სრულიად დანიკარგა მისი მოხდენილობა. რომორც ვხედავთ, აჭარის ხის მეჩეთები ევროპის

პერიფერიკზე აღმოცენებული ისლამური პრაქტიკისა და ისტორიული მემკვიდრეობის დაცვის კომპლექსური ურთიერთკავშირის შესასწავლად უნიკალურ შემთხვევას წარმოადგენს.

მაგინ, როდესაც საქართველოში არსებული მრავალი ხის მეჩეთის რესტავრაციაზე არავინ ზრუნავს, მათი მდგომარეობის გაუარესება ერთის მხრივ, კულტურული მემკვიდრეობის ოფიციალურ იდოლოგიის, ხოლო მეორე მხრივ – უმეტესწილად მართლმადიდებლურ საზოგადოებაში ისლამური კულტურის ადგილის შესახებ კითხვებს ბადებს. აჭარის ხის მეჩეთების რაღაცნაირი და ისტორიული მემკვიდრეობის შესანარჩუნებლად, რესტავრაციის საშუალებები ადგილობრივი ხითხარეობის ტრადიციების გათვალისწინება აუცილებელია, რაც მეჩეთების მიმდინარე გამოყენებასთან ერთად, მათ დროულ აღდგენასაც უზრუნველყოფს.

ქრისტიანულ ევროპაში ანტიმუსლიმური რიტორიკა ახალი მეჩეთების აგების ფაქტებს მომხს, სამაგიეროდ, საქართველოს მთის მეჩეთები ისტორიული ისლამური არქიტექტურის თანდათანობით გაქრობის საპირისპირო შემთხვევას გვიხატავს. მათი აღდგენა კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის სპეციალისტებისთვის არაბოლოოდ ტექნიკურ, არამედ – პოლიტიკურ გამოწვევასაც წარმოადგენს. ისმის კითხვა – ისტორიული მეჩეთების რა ასკაქტები უნდა იქნას შენარჩუნებული და რატომ, თუ მთიანი აჭარის ლარიზი სოფლის მსხოვრებლები უპირატესობას ამ მეჩეთების რელიგიურ ფუნქციას და არა – მათ ისტორიულ-კულტურულ ღირებულებას მინიჭებენ? საქართველოს მოგავალი ოცდაგარეთი საუკუნეში მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებული იმაზე, თუ რამდენად მოახერხებს ქართული სახელმწიფო ქვეყნის მუსლიმი თემის სათანადოდ უზრუნველყოფას.

to challenge new mosques across the vast geography of traditionally Christian Europe, Georgia's mountain mosques in particular provide a revealing counter example of historic Islamic architecture quietly vanishing. These mosques pose not only technical challenges to preservationists but also a policy challenge to the wider field of preservation; if under-resourced communities place more emphasis on these mosques' as sites of active worship than artifacts of history, what aspects should preservationists preserve and why? Beyond questions of building preservation, Georgia's capacity to effectively accommodate its contemporary Muslim communities will have great implications for its continued emergence as an independent country in the twenty-first century.

REFERENCES

ბიბლიოგრაფია

Ágoston, Gábor & Masters, B. A. (2009). *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, New York: Facts on File. c.f. “condominium,” pp. 141-142.

Allievi, S. (2009). *Conflicts over Mosques in Europe: Policy Issues and Trends*. London: NEF//Alliance Publishing Trust

Archive of the State Committee of Adjara, Fond I, Descr. 3, File 89, 5.

Avcioglu, N. (2008). “Form-as-Identity: The Mosque in the West,” with response by Nasser Rabbet, *Cultural Analysis*, 6, 91-112.

Baramidze, R. (2010). *Muslim Monuments of Worship*. Batumi: Rustaveli Foundation.

Bilefsky, D. (2012) “As If the Ottoman Period Never Ended.” (October 29). Accessed 04 May 2018. Available at: <http://www.nytimes.com/2012/10/30/movies/in-turkey-ottoman-nostalgia-returns.html>

Cheda, B. (2012). “Georgia: Religious Affairs Pervaded With Fear of Turkey’s Influence.” (March 18). Eastbook. Retrieved May 04, 2018, from <http://www.eastbook.eu/en/2012/03/18/georgia-religious-affairs-pervaded-with-fear-of-turkeys-influence/>

Garakanidze, M. (1959). *Gruzinskoe Dereviianoe Zodchestvo* [Georgian Wooden Architecture]. Tbilisi: Sabchota Sakartvelo. In Russian.

Labbate, G., Levan Jamburia, and Guram Mirzashvili. (2003). “Improving Targeting of Poor and Extremely Poor Families in Georgia: The Construction of Poverty Maps at the District Level.” *United Nations Development Programme*. Accessed 04 May 2018. Available at: <http://www.ciesin.columbia.edu/repository/povmap/methods/Targeting-ENG.pdf>

Necipoğlu, G. (2005). *The Age of Sinan: Architectural Culture in the Ottoman Empire*. London: Reaktion Books.

Pelkmans, M. (2007) *Defending the Border: Identity, Religion, and Modernity in the Republic of Georgia*. New York: Cornell University Press.

The Economist (2010). “The Davutoglu Effect.” (October 21). Accessed 04 May 2018. Available at: <http://www.economist.com/node/17276420>

▲ Agara Village Mosque სოფელ აგარის მეჩეთი

ქართული და ისლამური ორნამენტების ნაკვალავი აჭარის მეჩეთებში

სიუზან ჰერის-გრანდსი და ენჯელა ვილარი; თარგმან დაწილ სიჭინავაძე

შეძლებულია, გარემოების მაგალითზე ვინმემა აჭარული მეჩეთი ისლამური არქიტექტურული ორნამენტის წვლილის შემხანად ჩათვალოს. მათი შენობების მოკრძალებული ფასადების გამოჩვენა ირგვლივ მდებარე სახსოვრებალი სახლებისგან თითქმის შეუძლებელია. სამაგიეროდ, მეჩეთების ინტერიერის თითქმის ყოველი გოჯი ნახატი და ამოკვეთილი ორნამენტებითა დაზარული. საკუთმ ნაგებობების შიდა სივრცეები ადგილობრივი და ისლამური ხელოვნების ტრადიციების შედეგად ჩამოყალიბებულ გამოჩვენა ღირებულებაზე მიგვითითებან. ისტორიულად, სოფელი მეჩეთის შენობას ადგილობრივთათვის ნახშირი, სახსოვრებალი არქიტექტურის მაგალითზე თავად აშენებდა, ინტერიერის მოსარტავად კი ამ საჟმის ოსტატს იწვევდნენ. ამის სფუპველზე, საჭოთა ეპოქის გეგნიერებაზე, რომლებიც მეჩეთების არქიტექტურას ადგილობრივი სახსოვრისის ტიპოლოგიას ადარებდნენ, დასკვნიდნენ, რომ აჭარული მეჩეთები საკუთარ სტილს უფრო მეტად ადგილობრივ ხალხარ ტრადიციებს უნდა უმადლოდნენ, ვიდრე – ოსალეთის რელიგიურ-კულტურულ ზემავლენას. ამით ისტორიკოსები შორეულ იმპერიულ მთავრობაზე ადგილობრივთა სახელოვნებო

გზით გამარჯვებას აღნიშნავდნენ. მართალია, საჭოთა ისტორიოგრაფია სწორად გეგნიშნავდა ხალხარი ხელოვნისა და არქიტექტურის გავლენას, თუმცა იგი მეჩეთების ორნამენტების ისტორიულ როლს ნაკლებად აწნოიერებდა. აჭარაში ისლამური საკულტო გეგნიშების გავრცელების უწყვეტად განვითარებადი ტრადიციი ერთმანეთს ადგილობრივ, ოსალურ და დასავლეთ ევროპული დიზაინის მოტივებსაც კი უნებავდა.

მეჩეთების არქიტექტურას იმპერიების ცვალებადმა საზღვრებმა, განსაკუთრებით კი – 1878 წელს ოსალეთის მხრიდან რუსეთისთვის აჭარის დამოუბამ გეგნიშვალუვანი დალი დასცა. ორნამენტების სტილისტიკასა და მათი შეგნის ტენიკაში გეგნიშლი სვარებაზე გვემარება, დროთა განმავლოებაში მეჩეთების გეგნიშვალუვის ან მათი განახლების ისტორიას თვალი მივადევროთ. აჭარული მეჩეთების ორნამენტები, რომლებიც არც ოსალურის გეგნიშვარი ასლები და ვარც ხალხარი ხელოვნების გეგნიშა გამოხატულზეად ჩაითვლება, კულტურასა და იმპერიებს შორის არაკლილ ტრადიციად უნდა აღიქმებოდეს. უნდა აღიქმებოდეს. უნდა აღიქმებოდეს.

▲ Goginauri Village Mosque სოფელ გოგინაურის მეჩეთი

TRACING GEORGIAN & ISLAMIC ORNAMENT IN ADJARA'S MOSQUES

Suzanne Harris-Brandts & Angela Wheeler

From the exterior, there is little to suggest the Adjaran mosque as a significant contribution to Islamic architectural ornament. While the mosques' modest exteriors are often difficult to distinguish from surrounding houses, the interiors—where paintings and carvings can adorn nearly every surface—reveal their true distinctiveness as a product of both local and Islamic artistic traditions. Historically, villagers would build the mosque itself, producing a structure similar to the residential architecture with which they were familiar, and then invite master craftsmen to complete its interior decoration. Soviet researchers comparing the mosques to regional housing typologies concluded that Adjaran mosques owed more to local folk traditions than to Ottoman religio-cultural influence: an artistic victory of the peasant over distant imperial rulers. Although these researchers were correct to highlight the role of folk art and

architecture, their analysis overlooked the significance of mosque ornamentation as an evolving tradition that combined local, Ottoman, and even West European design motifs. Shifting imperial borders—most significantly, the Ottoman Empire's surrender of Adjara to Imperial Russia in 1878—had left their imprint on mosque design. Understanding the shifts in ornament style and technique over time can thus help us to further provide a timeline for a mosque's construction or renovation. Neither replicas of Ottoman design nor pure expressions of folk art, Adjaran mosque ornament displays a distinctive sensibility that reflects traditions across cultures and empires.

▲ Goginauri Village Mosque
სოფელ გოგინაურის მეჩეთი

▲ Makhalakidzebi Village Mosque
სოფელ მახალაკიძეების მეჩეთი

ხეზე ჭრას

აჭარულ მეჩეთებში ხეზე ჭრის ორ სახესხვაობას ვხვდებით. ამოკვეთილი ფორმების შემთხვევაში, ოსტატები დაკორაბიულ მოტივები უშუალოდ შენობის სტრუქტურულ ელემენტებზე – კარზე, ფანჯრის ჩარჩოებზე, სვეტებსა და სხვაზე კვეთდნენ. მეორე მიდგომისას, ოსტატი ორნამენტებს ხის კაბარა ფიწრებისგან ცალ-ცალკე გამოჭრიდა და სათანადო ადგილას ლურსმანებით ამაგრებდა. რადგან ამოკვეთილი ორნამენტები ადგილობრივი ოსტატების ხელმარჯვეობასა და არტისტულ აღქმასზე დამოკიდებული, როგორც ხეზე ჭრის მსგავს ტექნიკას როგორც მეჩეთის, ასევე – სახსოვრებლებისთვის იყენებდნენ, თითოეული ორნამენტის დიზაინი უნიკალური გახლდათ და ხშირად ადგილობრივ მოტივებს ეფუძნებოდა.

დამატებული ფორმების შემთხვევაში, ხელოსნებს სტანდარტული გაზომვების გამოყენება შეეძლოთ. ამრიგად, მოტივები უფრო სტანდარტიზებული გახლდათ და მეორედებოდა არამარტო აჭარაში, ასევე – მის ფარგლებს გარეთაც. ლურსმანებისა და საჭრელი ხელსაწყოების მეტი ხელმისაწვდომობის გამო, მეხსრამეთ საუკუნის დასასრულისკენ მოღვაწე ოსტატები დამატებულ ორნამენტებს სულ უფრო მეტად იყენებდნენ.

▲▲ Makhalakidzebi Village Mosque სოფელ მახალაქიძეების მეჩეთი

▲ Agara Village Mosque სოფელ აგარის მეჩეთი

Carving

Adjaran mosques feature two types of woodcarving: in the first, *incised*, craftsmen carved motifs directly into the structural elements of the building—into doors, door frames, columns, and beams. In the second, *applied*, craftsmen carved separate small pieces of wood and then applied them to the interior with nails. Since incised ornamentation depends on the skill and sensibilities of regional craftsmen who used the same carving techniques for mosque and domestic architecture, each design was unique and frequently drew upon local motifs. In contrast, the use of design templates in applied ornamentation resulted in more

standardized motifs that were repeated both within and across Adjaran mosques. With more widespread availability of nails and specialized carving tools in the late nineteenth century, craftsmen increasingly used applied ornament.

▲ Beghleti Village Mosque სოფელ ბელეთის მხარეთი

მხატვრობა

ზოგიერთი მხარეთი ძველ დეკორატიულ ელემენტებზე წითელი და ლურჯი საღებავის ნაკვალევი შემორჩენილი. დროთა განმავლობაში გახრეხილი ან ზაფხულისგან მოცილებული ფარები ოსტატების მიერ გამოყენებულ შეზღუდულ პალიტრაზე მიგვითითებს. სავარაუდოდ, ხელოსანები წითელი ფარის საღებავს რამდენიმე ფართოდ გავრცელებული ენდროსგან იღებდნენ, როგორც მიღება პრობლემატიკადი საქმე გახლდათ. ფარებს როგორც წესი, იშვიათად გამოიყენებდნენ. უფრო – ამოკვეთილი ნაწილების ხაზგასასმელად. გეგმავდნენ საუკუნის

გოლოდან, როდესაც კომარსიული ქიმიური საღებავები სულ უფრო ხელმისაწვდომი გახდა, ხელოსანებმა მხარეთის ინტერიერებში მაშინველი ეფექტის მისაღებად, ფართო გავრცელებით მრავალფეროვანი პალიტრის გამოყენება დაიწყეს. საღებავებმა, როგორცაა შეღებვასთან ერთად, ინტერიერის მოხატვას გახადეს შესაძლებელი, აჭარის მრავალ გვინდელ მხარეთს საკვირველად მხიარული ხასიათი შესძინა. როგორც ეს დამაგრებული ხის ორნამენტების შემთხვევაში ხდება, ხელოსანებმა ნახატებისთვის ძრავარებების გამოყენებას აუთორად დაიწყეს.

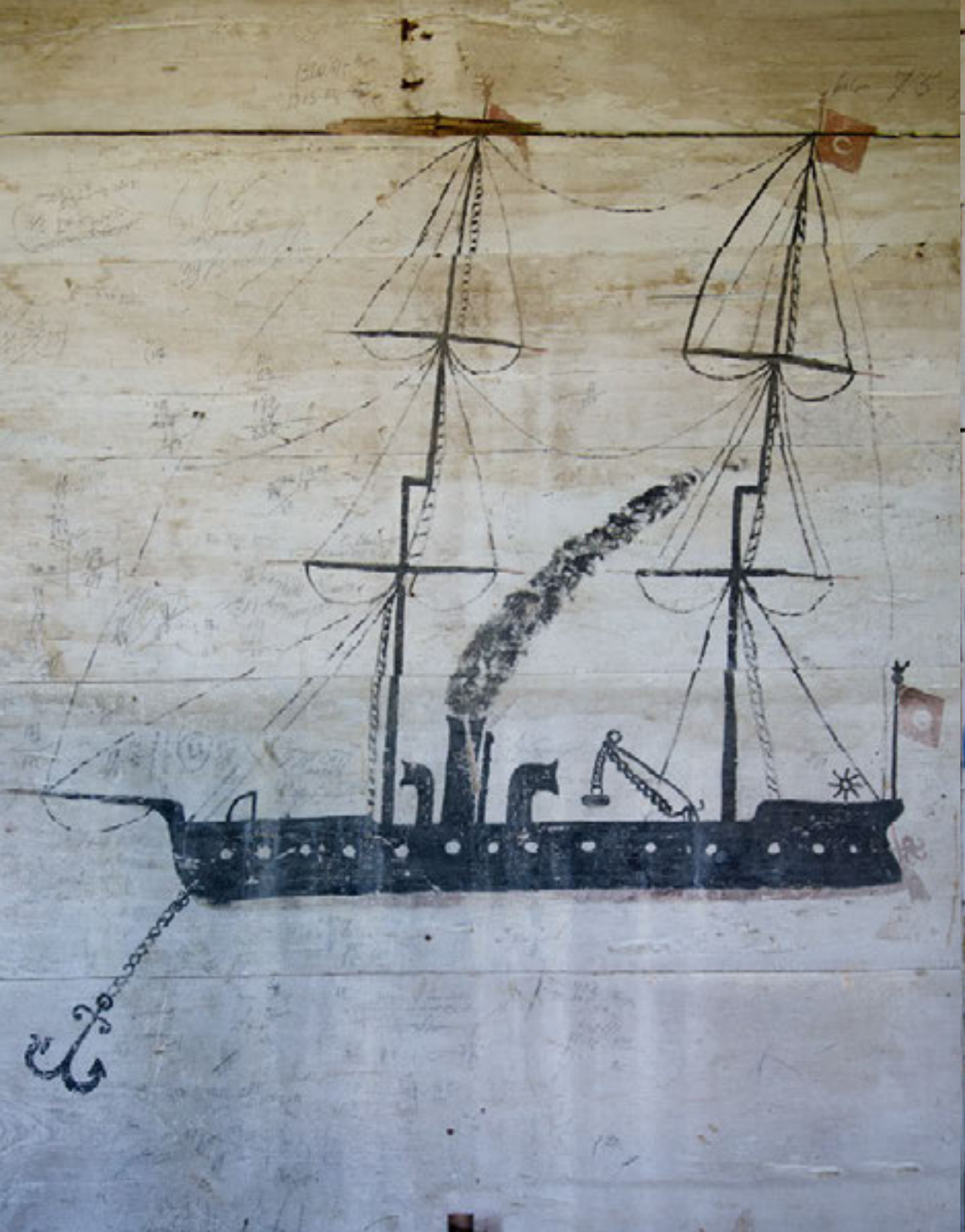

▲ Dghvani Village Mosque სოფელ დღვანის მეჩეთი

Painting

The older decorative elements of some mosques still retain traces of red and blue paint, hinting at earlier color schemes that have since faded away or been stripped from wooden surfaces. The limited color palette of these traces of paint further suggest the historic range of pigment availability. The red dye was likely derived from the root of the madder vine common to the region. Such labor-intensive paints were used sparingly, often to highlight areas of carving. But in the late nineteenth century, artisans embraced

increasingly-available commercial chemical paints in order to decorate more of the mosques' interiors in a broader range of colors, often to exuberant effect. With the newly available paints, murals also became more possible, bringing a surprisingly playful pictorial quality to many of Adjara's later mosques. Just as applied carving relied on templates for its production, painters sometimes employed stencils to produce recurring iconography.

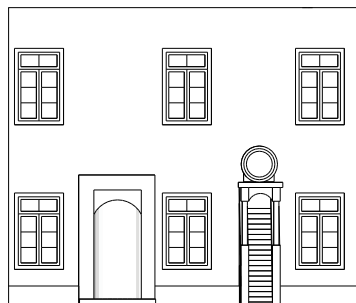

▲ Dghvani Village Mosque სოფელ დღვანის მეჩეთი

▲ Dghvani Village Mosque სოფელ დღვანის მეჩეთი

QIBLA WALL ყიზლის კედელი

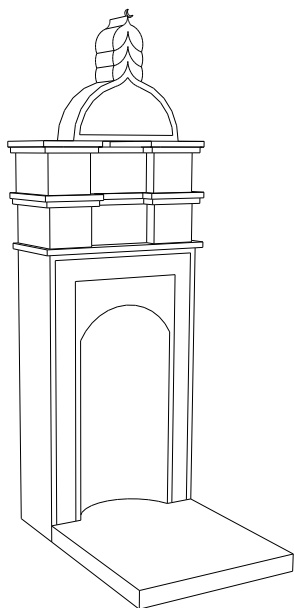

MIHRAB
მიჰრაბი

MINBAR
მინბარი

The Qibla wall is calculated as closely as possible to the direction of Mecca, Saudi Arabia. This directionality is called the qibla. It is in this direction that worshippers should face during prayer. With its mihrab and minbar, components it is often the most ornately decorated part of a mosque.

მეჩეთში ყიზლის კედელს ისე აღმართავენ, რომ იმეჩის (საუდის არაბეთი) მიმართულებას უნდა ემთხვეოდეს. ლოცვისას, მორწმუნები ლოცვისას პირით ყიზლისკენ ბრუნდებიან. მიჰრაბთან და მინბართან ერთად, ყიზლის კედელი მეჩეთის ერთ-ერთი ყველაზე მდიდრულად და ნატიფი ორნამენტებით უხვად მორთული ნაწილია.

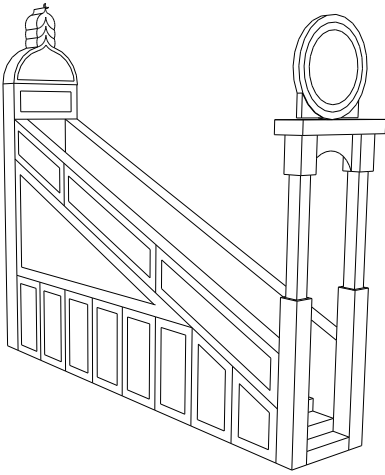
MIHRAB მიჰრაბი

The mihrab is a framed recess in the qibla wall, usually in the form of an arched niche with a raised base, indicating the direction of Mecca. The congregation faces the mihrab during prayer.

მიჰრაბი ყიზლის კედელზე არსებულ ჩადრმავეებს წარმოადგენს. მას როგორც წესი, წინ წამოწეული ბაზისის მეშვეობით თაღოვანი ნიშის ფორმა აქვს და მორწმუნებს მეჩისკენ მიმართულებას უჩვენებს. მრავალი მიჰრაბს ლოცვისას პირისპირ შეკურობას.

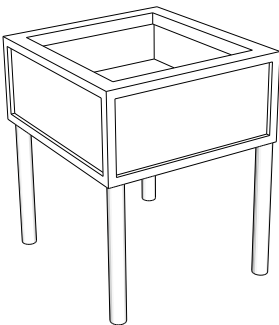
MOSQUE TERMINOLOGY მეჩეთი ტერმინოლოგია

MINBAR მინბარი

Resembling a staircase leading up to the qibla wall, the minbar serves as a pulpit for the imam to deliver Friday and holiday sermons. Early minbars were most likely to be adorned with tulips (a common Ottoman motif), while those built later often featured a rosette. That these rosettes look nearly identical across several sites is not coincidental: like other applied ornament introduced in the later nineteenth century, they were built according to a template. This standardization appears less frequently in the latticework “crowns” atop the minbars’ portal, many of which are entirely unique across locations and draw on a fusion of regional and Islamic abstract motifs.

მინბარი კათედრება, საიდანაც იმამი ან სხვა სასულიერო პირი პარასკევისა და სადღესასწაულო ჭადაგებას წარმოთქვამს. იგი ყოველთვის კედელზე ამავე კიბეს წაგავენ. ძველ მინბარებს როგორც წესი, ფართოდ გავრცელებული ოსმალური მოტივის – ტიბას ფორმის ორნამენტები ამოვენან. უფრო გვიანდელ გეგმებში მათ ადგილს ვარდულები იკავებენ. სხვადასხვა გეგმით არსებული ვარდულები ერთმანეთს წაგავენ, რაც შემთხვევითი სულაც არაა. ოსტატები ასეთ ორნამენტებს წინასწარ არსებული გაზომვის მიხედვით ქმნიდნენ. ნაკლებადან სტანდარტიზებული ერთმანეთთან გადახლართული გვირგვინების მოტივები, როგორც მინბარის კორტალებს ამოვენან. მსგავსი ნაკვეთი მოტივები სრულიად უნიკალურია და რამდენიმე და ისლამური აბსტრაქტული მოტივების შერწყმის შედეგად წარმოიშვა.

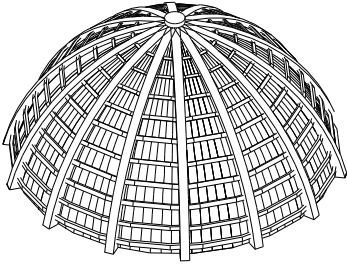
KURSI ქურსი

The kursi is a desk or seat (in Adjara, sometimes mounted on a column) for reading and reciting prayers.

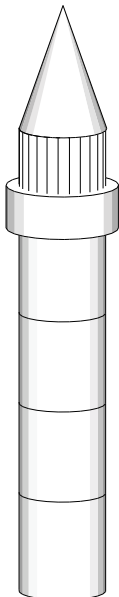
ქურსი წარმოადგენს მერსს ან სკამს, საიდანაც ლოცვას კითხულობენ. აჭარაში ქურსს ზოგჯერ გეგმითი არსებულ სვეტზე დამაგრებული.

DOME გუმბათი

Paradoxically, domes—a central feature of Ottoman mosque architecture—did not become common elements in Adjara until after the Ottomans ceded the region to the Russian Empire. Rather than a dome, an early nineteenth century Adjara mosque was more likely to have a carved medallion set inside a coffer (a slight recess in the ceiling). Whether the shift should be attributed to changing tastes, local desire to reaffirm links to Ottoman culture, or simply technological advances, is unknown. Whatever the origins, a tradition of lavishly painted domes flourished in Adjara from roughly 1880. Many feature floral motifs and medallions containing the names of Islamic figures.

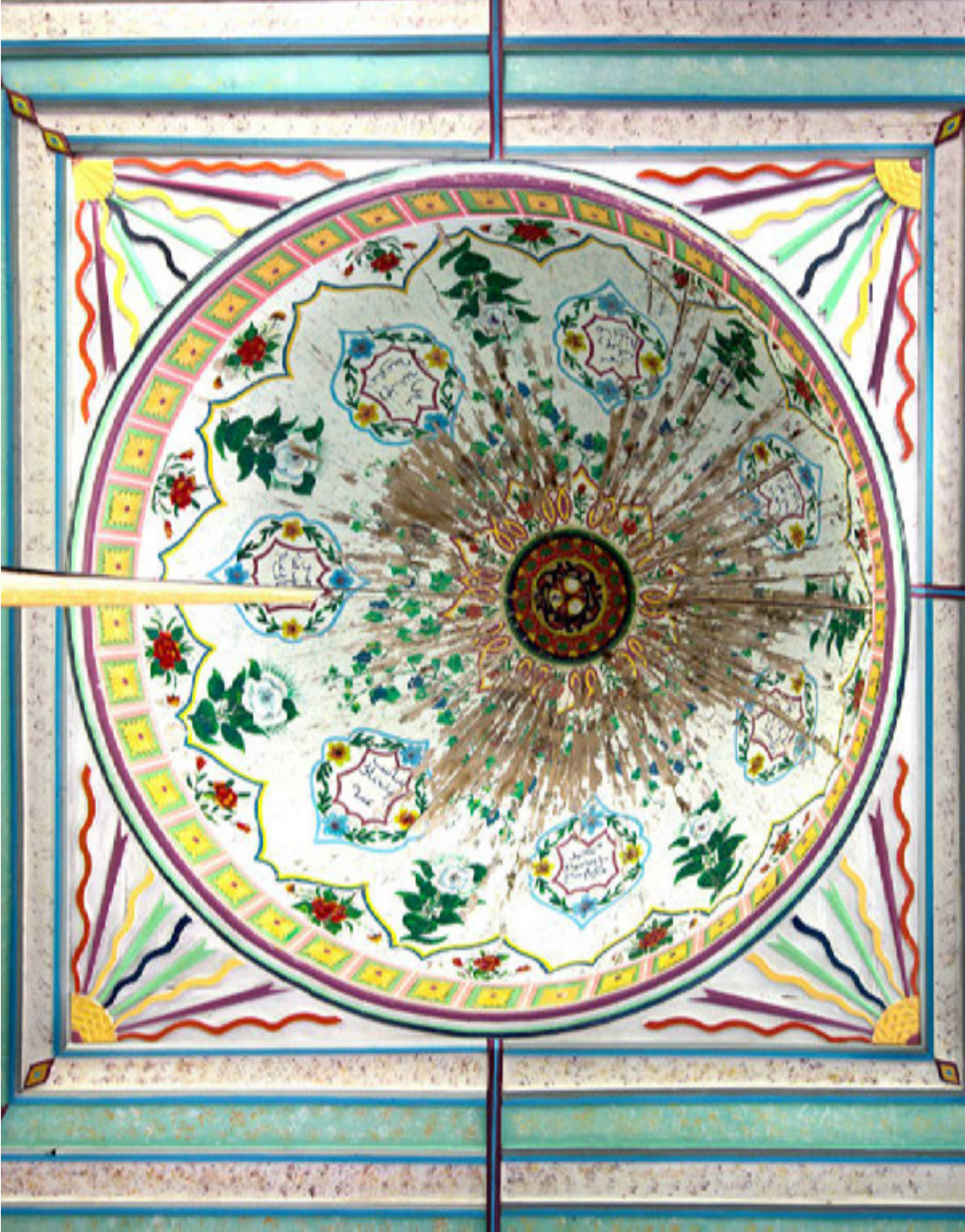
პარადოქსულია, თუმცა ოსმალური მეჩეთების არქიტექტურის საკვანძო ელემენტი – გუმბათები აჭარის მეჩეთებისთვის რეგიონის რუსეთის იმპერიის მმართველობაში გადასვლაზე არ იყო დამახასიათებელი. გუმბათის ნაცვლად, მეცხრამეტე საუკუნის ბარჩაბაზე აშკარად ადგილობრივ მეჩეთებს ჭარბი შემაღულ კასოში მოთავსებული ნაკვეთი ხის მუდლირნები ჰქონდათ. უნდოდა, თუ რატომ დაიწყეს აჭარაში გუმბათიანი მეჩეთების აშენება – იყო თუ არა ეს დაკავშირებული გომოვების ცვლილებასთან, უბრალოდ ტექნოლოგიურ წინსვლასთან, თუ ადგილობრივთა სურვილთან, ოსმალურ კულტურასთან მათი კავშირები ხელახლა დაედგინებინათ. მიუხედავად იმისა, თუ რა მიზეზით წარმოიშვა აჭარაში მდიდრულად მოხატული გუმბათების ტრადიცია, იგი 1880-იანი წლებიდან გაიფურჩქნა. მოხატულობის ბევრი ელემენტი ყვავილურადაა მოთივა და მუდლირნებს წარმოადგენს, რომლებზეც დატანილია ისლამის გამორჩეულ მოღვაწეთა (მაგალითად, მოცინულ გუჰამადის და მართლმწამებელ ხალიფების) სახელები.

MINARET მინარეთი

The minaret is a tall slender tower, freestanding or attached to a mosque, from which worshippers are called to prayer. Globally, mosques typically have at least one and sometimes several minarets. However not all of the mosques in Adjara possess minarets.

ისლამურ არქიტექტურაში, მინარეთი მეჩეთის შენობაზე მდგომარეულ ან ცალკე მდგომარეულ კოშკს წარმოადგენს, საიდანაც მოწოდებას მოცვისკენ მოუხმობენ. ჩვეულებრივ, მსოფლიოში, მეჩეთებს მინიმუმ ერთი და ზოგჯერ რამდენიმე მინარეთი აქვთ, თუმცა აჭარის ყველა მეჩეთს მსგავსი არქიტექტურული ელემენტი არ გააჩნია.

▲ Chvana Village Mosque სოფელი ჭვანის მხარეთი

MOSQUES INDEX

მეჩეთების
ჩამონათვალი

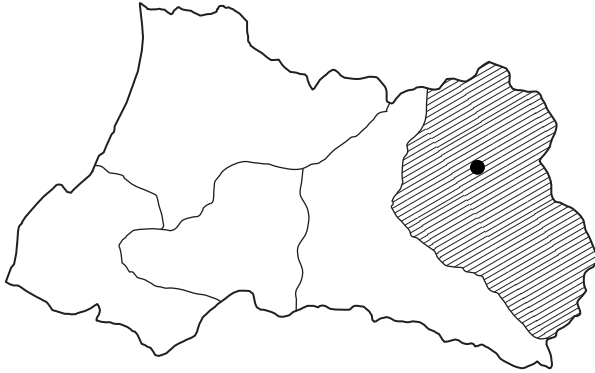
MAP OF FEATURED MOSQUES
ნიგები აღწერილი მეჩეთების რუკა

AGARA VILLAGE MOSQUE
სოფელ აგარის მეჩეთი

AGARA VILLAGE MOSQUE

DISTRICT: Khulo

LOCATION: 41°41'48.4"N 42°23'16.5"E

POPULATION: 497

CONSTRUCTION DATE: 1903 (hijri 1320)

RENOVATION DATE(S): 1990s

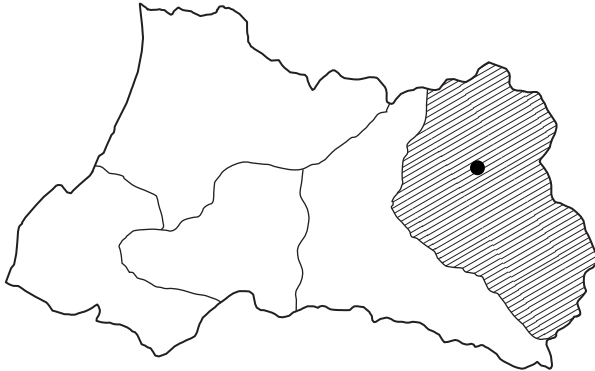
CRAFTSMEN: Unknown Laz Masters

MINARET: Yes

Although rich with surviving historic carvings and murals, the most striking element of Agara's interior is a more recent addition: large stencils of palm trees, applied with spray paint, ringing the walls. This unusual reference to the Adjara region's balmy Black Sea coast seems out of place in a mountain village, but a similar mural (of earlier, perhaps even pre-Soviet, vintage) also appears on a nearby house exterior. Most of these new designs accommodate or embellish, rather than paint over, earlier work. Other original elements, including the carved minbar, mihrab frame, door, and balcony, are typical of the template-based applied wooden ornament popular during the late Russian Imperial era. Vinyl panels cover the entire ceiling except for the dome, the only element of the mosque with its original paintings left entirely untouched. The wreaths, flowers, and tasseled swags of fabric are all motifs common to domes of the period. Less usual is the central ring of red banners with white stars and crescents, a reference to the Ottoman (later Turkish) flag. While rare in Adjara, this motif is often found on domes in the neighboring region of Akhaltsikhe, once home to a distinct (but also Sunni Muslim) community of Muslim Meskhetians¹. Agara's dome resembles those found at the formerly Muslim Meskhetian villages of Orgora, Persa, and Sakuneti, and is nearly identical to one at Zikilia (hijra date 1317, or 1900). These close similarities could suggest that Laz craftsmen also had ties with Muslim communities beyond Adjara.

¹ This community, debatably comprised of "Turkified" ethnic Georgians or ethnic Turkish settlers, resided in present-day southwestern Georgia (an Ottoman territory from the sixteenth century). Soviet authorities deported the Meskhetian Turks to Central Asia in 1944 and repopulated their villages with ethnic Georgians, leaving their mosques abandoned.

სოფელ აგარის მერეთი

გეოგრაფიკული მდებარეობა: ხულო

კოორდინატები: 41°41'48.4"N 42°23'16.5"E

მოსახლეობა: 497

აგარის თარიღი: 1903

რესტავრაციის თარიღი: 1990-იანები

მშენებლები: უცხოელი ლაზი ოსტატები

მინერალი: ბაზალტი

მოხუდავად იმისა, რომ აგარის მერეთში დღემდე უხვად შემორჩენილია ისტორიული მნიშვნელობის მხატვრობა და სხვა კვთა, მისი ინტერიერის ყველაზე გამოჩენილი ელემენტი შედარებით ახალია: შენობის კედლებს მთელ სიმაღლეზე ტრაპეზების გამოყვანილი და შეფუთვით გამოყვანილი პალმის ხაზები ამშვენებენ. ოსტატის მიერ აგარის რეგიონის თხილ კლიმატთან გავლენილი პარალელი მართალია, მაღალმთიან სოფელში უადგილოდ მოჩანს, თუმცა მსგავსი, ან შესაძლოა, უფრო ადრინდელი – გასაზოგადებელი კი, მხატვრობა მახლობელი სახეობრივადი სხლის ფასადებს გვხვდება. თანამედროვე გამოყვანა კვლი ნამუშევრის შესამოგებება გამოყვანული და არანდროს გამოყვანება მის გადასაფარად. დიხანის სხვა ორიგინალური ელემენტები – ჭაბურღივით მოწყობილი მიწა, მიწის ჩარჩო, კარი და აივანი რუსეთის იმპერიის ბაზრობის გვიანდელი ხანისთვის დამახასიათებელი ხის დამამრგებელი ორნამენტული სტილის ტიპური მაგალითებს წარმოადგენს. მერეთის მშენებელი ნამუშევრის ერთდართი ელემენტია, რომლის თავდაპირველ მხატვრობას არავინ შეხვია. გარდა მშენებლისა, შენობის მთელი ჭრის პოლიციონილის პანელბითა და ფარული გვირგვინები, ყვავილები და ქსოვილის გირვანდების მოტივები ამ ეპოქის მხატვრობისთვის საკმაოდ დამახასიათებელია. შედარებით ნაკლებად გვხვდება ნახაბის ცენტრში გამოსახულ რგოლზე დაბნეული ნახევარმთავრებიანი და თეთრკარსკვლავიანი ნიშნული დროშები, რომელთა ოსტატის (და მოგვიანებით, თურქეთის) დროშას გვხვდება. ასეთი მოტივები აგარის იმპერიაში, სამაგიეროდ ხშირად გვხვდება მეფობის ხალხის რეგიონში, სადაც ერთ დროს, სხვებისგან გამოჩენილი, თუმცა ასევე სწრაფი მსლივი მსხვისი თემა სახლობდა.¹ აგარის მშენებელი ერთ დროს თურქი მსხვისი დასახლებული სოფლების, ორგონის, ფარსის და საყმეთის მერეთებისა დააგავს და თითქმის იდენტური გიქილინა (ამ უკანასკნელის მშენებლობა კიხრით 1317 წელს, ხოლო ქრისტიანული კალენდრით 1900 წელს გასრულდა). დეკორატიული ელემენტების სიხლოვე გვაფიქრებინებს, რომ ლაზ ოსტატებს კავშირები აგარის ფარგლებს გარეთ არსებულ მსლივურ თემებთანაც ჰქონდათ.

¹ მსლივი მსხვისი, რომელთა საპირაოდ, ან „მთავრებელი“ ეთნიკური ქართველები, ან – ჩამოსახლებული თურქები შეიმოგებები არიან, თანამედროვე საბრძოლვოს საზრათ-დასახლები იმ ტერიტორიაზე სახლობდნენ, რომელთა მთავრებდა საუკუნიდან ოსტატის შემადგენლობაში შედიოდა. 1944 წელს, საბჭოთა ხელისუფლებამ მსლივი მსხვისი შა აივანი ძალდატანებით გასახლა, ხოლო მათ სოფლებში სახეობრივად ქართული მოსახლეობა ჩამოიყვანა, რის გამოც მერეთის უმეტესობა მიმდევარი იქნა.

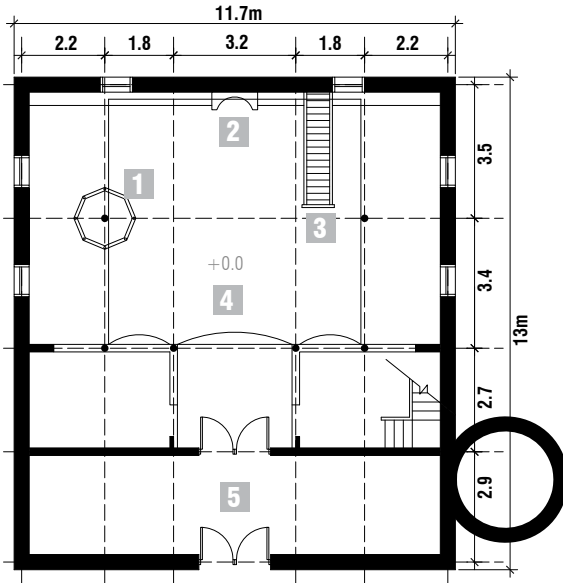

▲ Agara Village Mosque სოფელ აგარის მეჩეთი

▲ Zikilia Village Mosque სოფელ ზიკილიის მეჩეთი

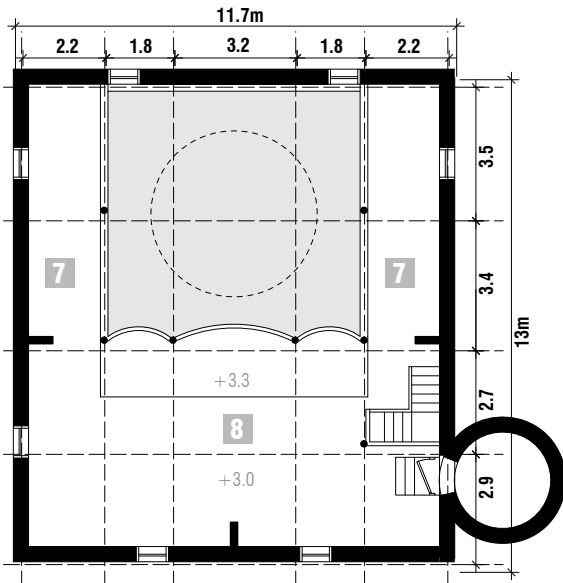

MAIN LEVEL PLAN

პირველი სართულის გეგმა

- 1 KURSI ქურსი
- 2 MIHRAB მიჰრაბი
- 3 MINBAR მინბარი
- 4 PRAYER HALL
სალოცავი დარბაზი
- 5 ENTRANCE FOYER
შესასვლელი დერეფანი
- 6 MINARET მინარეთი

MEZZANINE LEVEL PLAN

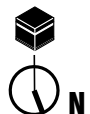
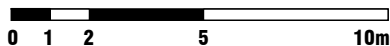
ანბრესოლის გეგმა

- 7 MEZZANINE GALLERIES
ანბრესოლის ფრთები
- 8 MEZZANINE ანბრესოლი

FLOOR PLANS

შენიშვნის გეგმა

1:200

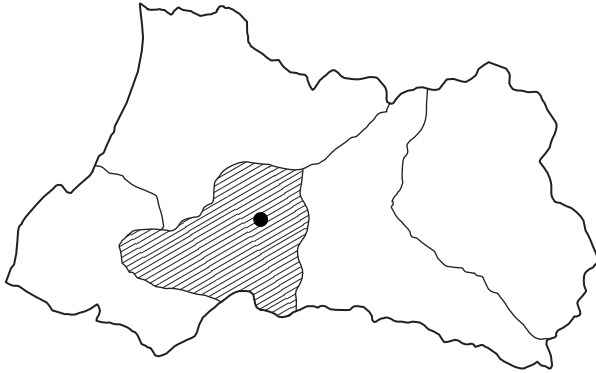

AKHO VILLAGE MOSQUE
სოფელ ახოს მეჩეთი

AKHO VILLAGE MOSQUE

DISTRICT: Keda

LOCATION: 41°39'14.8"N 42°03'26.2"E

POPULATION: 594

CONSTRUCTION DATE: 1818 (hijri 1233)

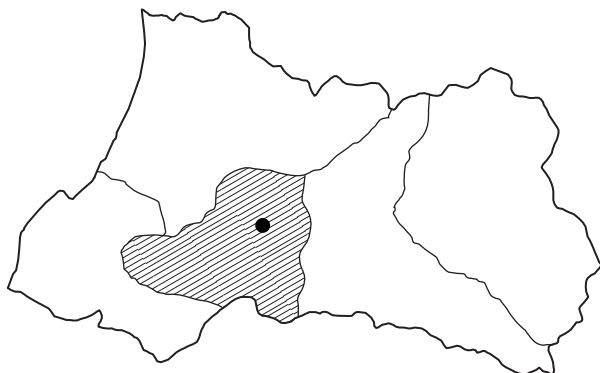
RENOVATION DATE(S): 1920-1921; 1990s

CRAFTSMEN: Usta Hussein (Laz)

MINARET: Original minaret demolished c.1920; new minaret added in 1990s

As the oldest known mosque in Adjara, Akho was among several sites chosen as part of the recently established Keda Cultural Route. The structure itself dates to 1818, but a foundation stone at the base of the minaret marked with the hijri year 1340 (1920-21 AD) suggests later renovation. What survives are layers of regional mosque decoration: the incised carvings on the door and minbar speak to the fusion of Ottoman motifs with Georgian vernacular during the Ottoman period, while the applied wooden ornament (derived from templates) and fluted doric columns are more typical of the later Russian imperial period. The minbar's detailed carvings—one side adorned with an Ottoman tulip motif, the other with interwoven rings and stars—and latticework crown date it to the Ottoman era. Although the interior walls have been whitewashed, painting fragments—including a cornstalk on a door in the vestibule—suggest murals added between 1890-1920. Plain fiberboard paneling covers the dome's original paintings, which were likely victims to decades of water damage. The front door, with its intricate geometric patterns, is a replica: during the Soviet period, regional museum officials took the original door to the Adjara State Museum in Batumi for display amidst other ethnographic artifacts of the pre-socialist past. Today, the door remains at the State Museum, which commissioned a copy for the mosque when Akho village requested its return.

სოფელ ახოს მეჩეთი

მუნიციპალიტეტი: ქადა

მდებარეობა: 41°39'14.8"N 42°03'26.2"E

მოსახლეობა: 594

აგების თარიღი: 1818 (პირაქით 1233)

რესტავრაციის თარიღი : 1920-1921; 1990-იანები

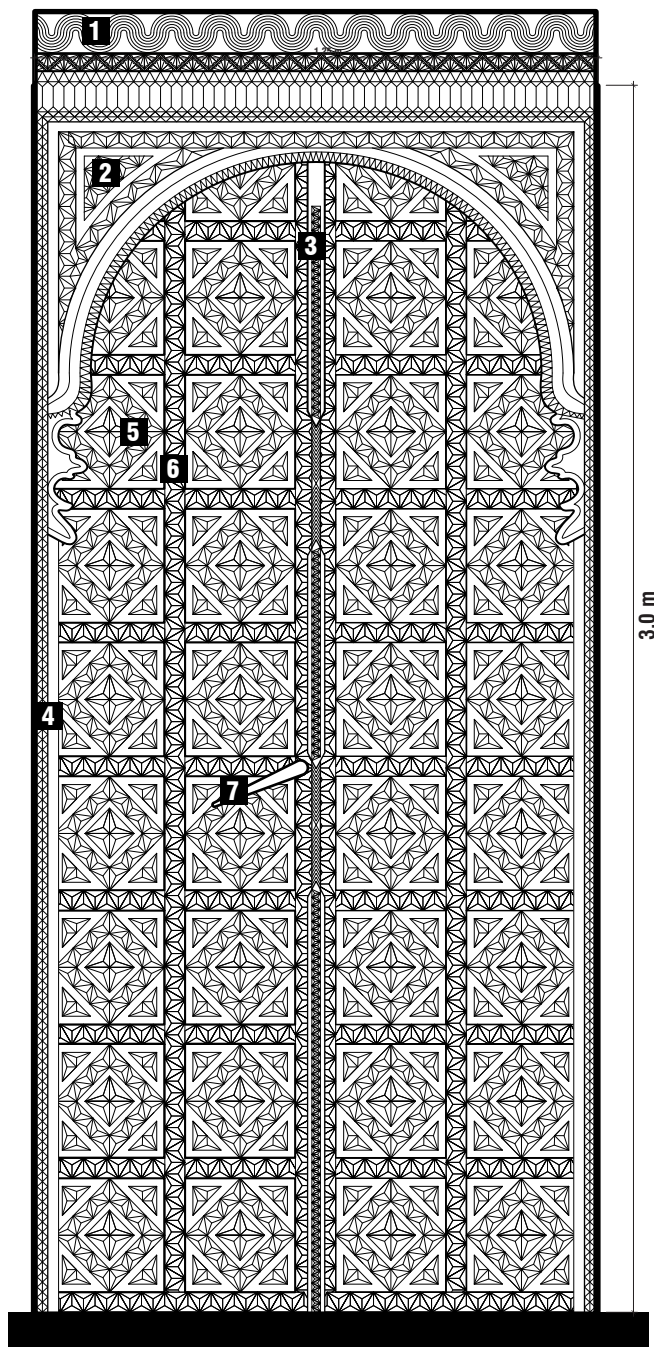
მშენებლები: ლაზი უსტა ჰუსეინი

მინარეთი: თავდაპირველი მინარეთი 1920-იან წლებში დაანგრიეს.

ახალი მინარეთი კი 1990-იან წლებში აიგო

როგორც აჭარაში ცნობილი ყველაზე ძველი ისლამური საკულტო ნაგებობა, ახოს მეჩეთი ქადის მუნიციპალიტეტის კულტურული მემკვიდრის ნაწილია. თავად შენობა 1818 წელს განაკეთვანება, თუმცა როგორც მინარეთის ფუნდამენტში ჩატანებულ ქვებზე არსებული წარწერა (პირაქით 1234, ხოლო ქრისტიანული კალენდრით 1920-21 წლები) გვიანდელ განახლებაზე მიგვანიშნებს. დღემდე შემორჩენილი დეკორის სხვადასხვა ფენა შენობების გაფორმების რამდენიმე თავისებურებას კარგად აღწერს: კარზე ამოკვეთილ ორნამენტებსა და მიწაზე ოსმალური მოტივები და ქართული პერსონალური დიზაინი პერსონალი, ხოლო გაბლონების გეგმებით დამზადებული ხის დამაგრებული ელემენტები და დაღარული დორიული სვეტები რუსეთის იმპერიის გვიანდელი ეპოქისთვის უფრო დამახასიათებელი. მიწაზე დამალური ორნამენტები, რომლის ერთი მხარე ტიტის ოსმალური მოტივებით, ხოლო მეორე – ერთმანეთში გადახლართული რგოლებითა და ვარსკვლავებითაა დამკვეთებული, შენობას ოსმალური მხარეთმცოდნეობის ეპოქით ათარიღებენ. მიუხედავად იმისა, რომ მოგვიანებით მეჩეთის კედლები შეათეთრეს, ცალკეული დეკორატიული ელემენტები, მათ შორის – შესასვლელ კარზე გამოსახული სიმიდის ტარო მიგვითითებს, რომ შენობა 1890-1920 წლებში მოიხატა. გეგმის თავდაპირველ მოხატულობას, რომელსაც ათწლეულების განმავლობაში ჭარბად ჩამოუვლილი ფალი სოფელზე, ფანერის ფრესკები ფარავს. რთული გეომეტრიული ნაყვებით მორთული ხის კარი ასლია – საბჭოთა პერიოდში, ადგილობრივი მუზეუმის თანამშრომლებმა ძველი ბათუმში, აჭარის სახელმწიფო მუზეუმს მიიბარეს, სადაც გასაბჭოებადგამ ხანის სხვა ეთნოგრაფიულ ექსპონატებთან უნდა გამოეფინათ. ამჟამად, კარი ისევ მუზეუმს რჩება, ხოლო როდესაც ახოს მხედველობაში მისი დაბრუნება მოითხოვს, დანახვებზეა მათთვის ასლი შეკვეთა.

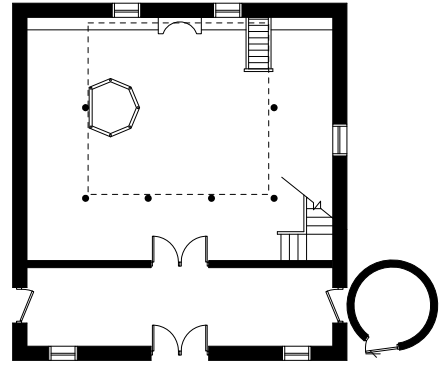
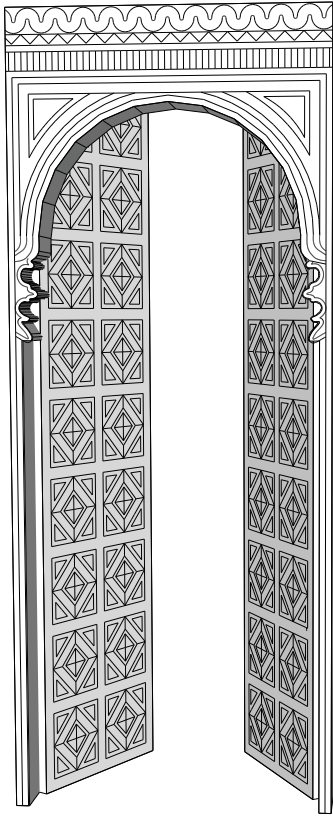

- 1 HEADER DETAIL**
კარის ზედა ნაწილის დეტალი
- 2 ARCH DETAIL**
თაღის დეტალი
- 3 CENTRAL JAMB**
შუა ნირთხი
- 4 SIDE JAMB**
გვერდითი ნირთხი
- 5 DOOR PANEL**
კარის პანელი
- 6 DOOR BANDING**
კარის საზღოვანი ორნამენტი
- 7 DOOR HANDLE**
კარის სახელური

ENTRANCE DOOR CARVING DETAIL

შესასვლელი კარის ჩუქურთმის დეტალი

ENTRANCE
შესასვლელი

CARVED WOODEN ENTRANCE DOORS

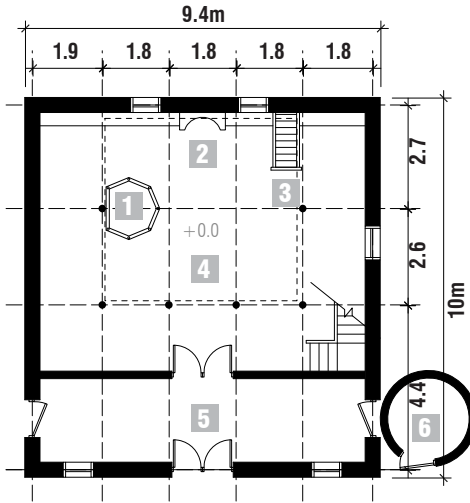
მოჩუქურთმებული შესასვლელი ხის კარი

Akho's remarkable carved door is, in fact, a replica—Soviet officials took the original to the Autonomous Republic of Adjara's regional museum in Batumi as part of its folk art collection. Although the Soviet Union repressed religious practices, it also often preserved religious art and architecture as cultural relics. After the collapse of the USSR, the now-independent museum denied the village's request to return their original door, sending instead this replica.

ახოს მძეპრის შესანიშნავად მოჩუქურთმებული კარი სინამდვილეში, დედანის ასლია. საბჭოთა ჩინოვნიკებმა მისი ორიგინალი ბათუმში არსებულ აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მუზეუმში განათავსეს, როგორც ამ მხარის ხელოვნების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნიმუში. მიუხედავად იმისა, რომ საბჭოთა კავშირში რელიგია იძულებულია, მნიშვნელოვანი ყურადღება ექცეოდა რელიგიის ხელოვნებასა და ხუროთმოძღვრებას, როგორც – კულტურულ რელიკვიას. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ, ახლა უკვე დამოუკიდებელი საქართველოს და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მუზეუმმა, უარი განაცხადა სოფლის თხოვნაზე, დაებრუნებინათ კარი და ორიგინალის ნაცვლად, სოფელში მისი ასლი გააგზავნა.

An aerial photograph of a village in Georgia. The Akho Mosque, with its green roof, is the central focus. It is surrounded by several other houses with various roof colors (brown, grey, white). The area is lush with green trees and vineyards. A dirt road winds through the village. A speech bubble points to the mosque.

Akho Mosque
ახოს მეჩეთი

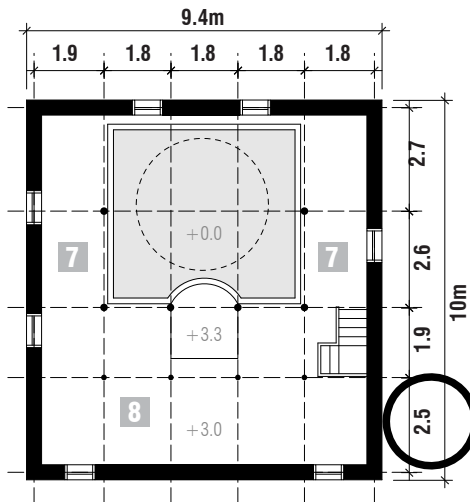

ENTRANCE
შესასვლელი

MAIN LEVEL PLAN

მეზინის დონის გეგმა

- 1 KURSI ქურსი
- 2 MIHRAB მიჰრაბი
- 3 MINBAR მინბარი
- 4 PRAYER HALL
სალოცავი დარბაზი
- 5 ENTRANCE FOYER
შესასვლელი დერეფანი
- 6 MINARET მინარეთი

MEZZANINE LEVEL PLAN

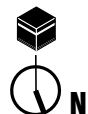
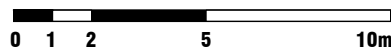
ანტრესოლის გეგმა

- 7 MEZZANINE GALLERIES
ანტრესოლის ფრთები
- 8 MEZZANINE ანტრესოლი

FLOOR PLANS

შენიშვნის გეგმა

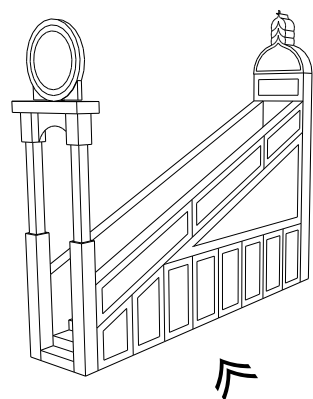
1:200

On the minbar's wall-facing panel, interlocking medallions recall the geometric tessellations typical of Islamic tilework. Remnants of the original paint, red and pale blue, are still faintly visible in the deep grooves of the stars.

მინბარის კედლისაკენ მიმართულ პანელზე გამოსახული, ერთმანეთში გადახლართული მადალიონები კრამიტით გადახურვის ისლამური მეთოდისთვის დამახასიათებელ გეომეტრიულ მოზაიკას ჰგავს. მადალიონებზე თავდაკირვალად დაბანული წითელი და ლურჯი საღებავი ორნამენტების ღრუებს მკრთალად, მაგრამ მაინც აჩნია.

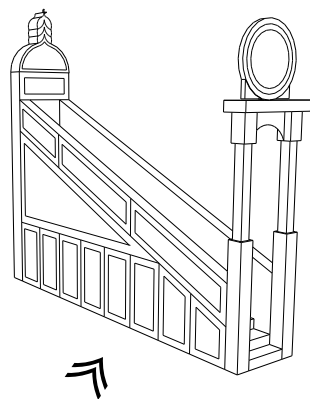
MINBAR SIDE-PANEL CARVING

მინბარის გვერდითი ჩუქურთმის დაბლაები

Akho's original minbar blends traditional Georgian carving with Ottoman motifs. On the outward-facing panel, craftsmen framed stylized tulips—a symbol of the Ottoman golden age—with strips of geometric carvings typical of the period's Georgian vernacular architecture.

ახოს თავდაპირველ მინბარში ვხვდებით ქართული ტრადიციული ჩუქურთმის და ოსმალური მოტივების ნაზავს. მინბარის გარეთ მომზიდრალ პანელზე, ხელოსანმა გამოსახა ტიბები—ოსმალური ოქროს ხანის სიმბოლო—და გეომეტრიული ჩუქურთმებიანი ზოლები, როგორც ადგილობრივი ქართული არქიტექტურისთვისაა დამახასიათებელი.

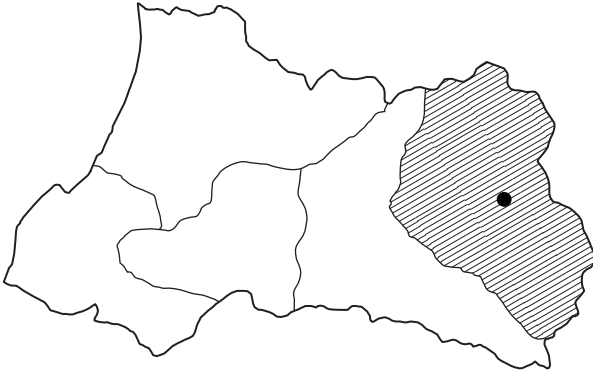
MINBAR SIDE-PANEL CARVING

მინბარის გვერდითი ჩუქურთმის დეტალები

BEGHLETI VILLAGE MOSQUE
სოფელ გედლეთის მეჩეთი

BEGHLETI VILLAGE MOSQUE

DISTRICT: Khulo

LOCATION: 41°38'59.2"N 42°18'41.4"E

POPULATION: 578

CONSTRUCTION DATE: 1870-1900

RENOVATION DATE(S): 1926 (hijri 1344); 1990s

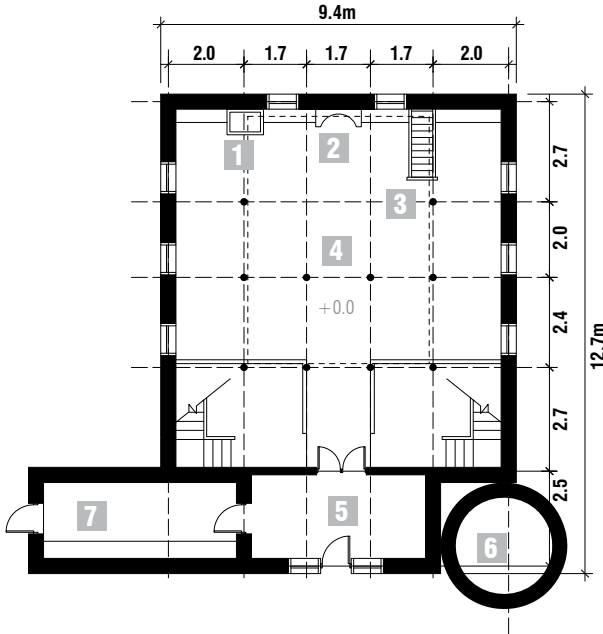
CRAFTSMEN: unknown; decorated by Omer Usta, Usta Bin Ahmed (Laz)

MINARET: yes

Originally a small mosque typical of the late nineteenth century, Beghleti has recently acquired several additions to support its growing role as a regional educational center. Artists' carvings date the interior decoration to a 1926 renovation—five years after the Red Army's arrival in Georgia. Although Bolshevik authorities instituted state atheism in 1921, Upper Adjara's Muslim communities fought secularization—rejecting campaigns to close madrasas and ban womens' veils—until as late as 1929. Beghleti's original craftsmen remain unknown, but striking similarities between the early twentieth century murals at Beghleti and Dghvani suggest the hands of Laz masters Omer Usta and Usta Bin Ahmed. Distinctive paintings found at both mosques include folded scarves, lemon trees, flower vases, and a bi-colored chevron pattern wrapping around the ground floor. The mihrabs of both mosques are painted dark green with a gold-accented floral bouquet inside the niche. Perhaps the most unusual motif (found along the base of the mihrab wall and the ceiling medallion's frame) is a dynamic “bubble,” or circle pattern, outlined in blue on a background of pink or white. Unique to Beghleti is the mural to the left of the mihrab, which depicts a standard with three Turkish flags. The white crescents on the flags—although defaced during the Soviet period—are still partially visible. While the mosque's most dramatic decor dates to the early twentieth century, several remnants of earlier carved ornament suggest a considerably older base structure. Unlike later mosques built with domes, Beghleti has a carved ceiling medallion. Columns with traditional hooks and geometric carvings on the ground floor contrast with the European-influenced doric columns of the mezzanine level. Tiered bands of carved ornament—knots, incised triangles, braids—form a cornice partially concealed by the newer mihrab.

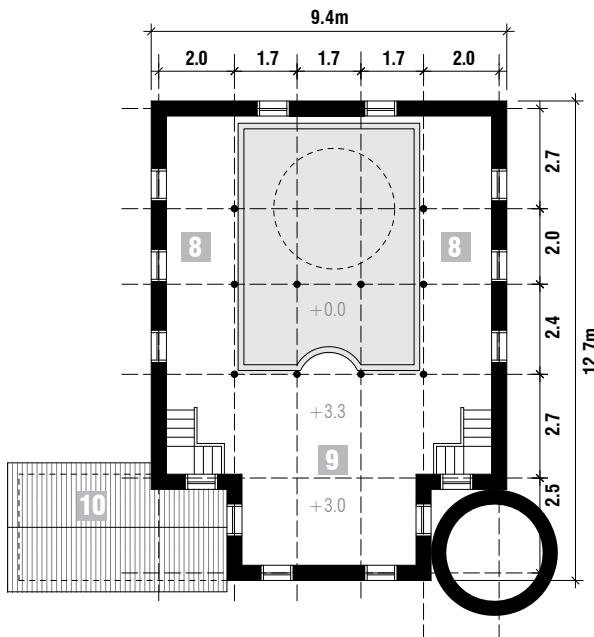

MAIN LEVEL PLAN

პირველი სართულის გეგმა

- 1 KURSI ქურსი
- 2 MIHRAB მიჰრაბი
- 3 MINBAR მინბარი
- 4 PRAYER HALL
სალოცავი დარბაზი
- 5 ENTRANCE FOYER
შესასვლელი დარბაზი
- 6 MINARET მინარეთი
- 7 ABLUTION AREA
ბანბანის ადგილი

MEZZANINE LEVEL PLAN

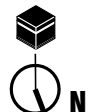
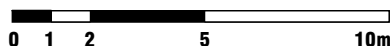
ანბრესოლის გეგმა

- 8 MEZZANINE GALLERIES
ანბრესოლის ფრთები
- 9 MEZZANINE ანბრესოლი
- 10 ROOF სახურავი

FLOOR PLANS

შენიშვნის გეგმა

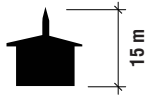
1:200

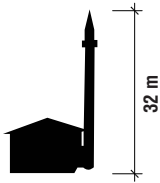
ADJARAN MOSQUE, NO MINARET
აჭარული მარეთი, მინარეთის გარეშე

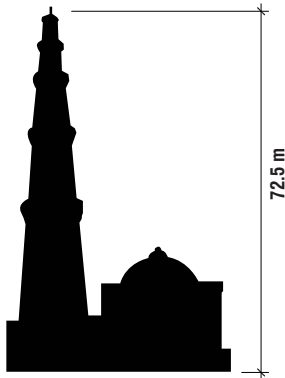
ADJARAN MOSQUE, CENTRAL MINARET
აჭარული მარეთი, ცენტრალური მინარეთი

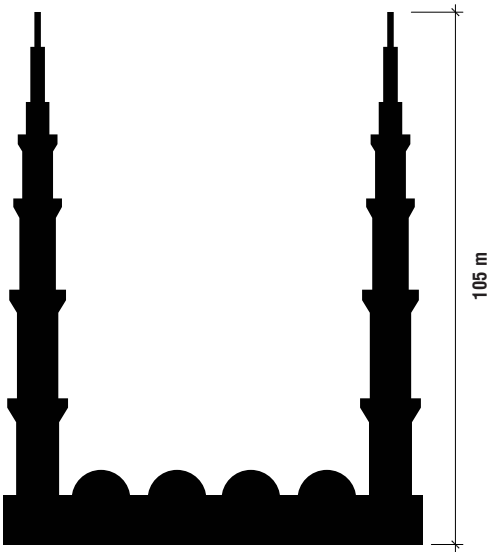
BEGHLETI MOSQUE (TALLEST IN GEORGIA)
ბელაქეთის მარეთი (საქართველოში ყველაზე მაღალი)

QUTUB MINAR MOSQUE, DELHI, INDIA
კუთუბ-მინარის მარეთი, დელი, ინდოეთი

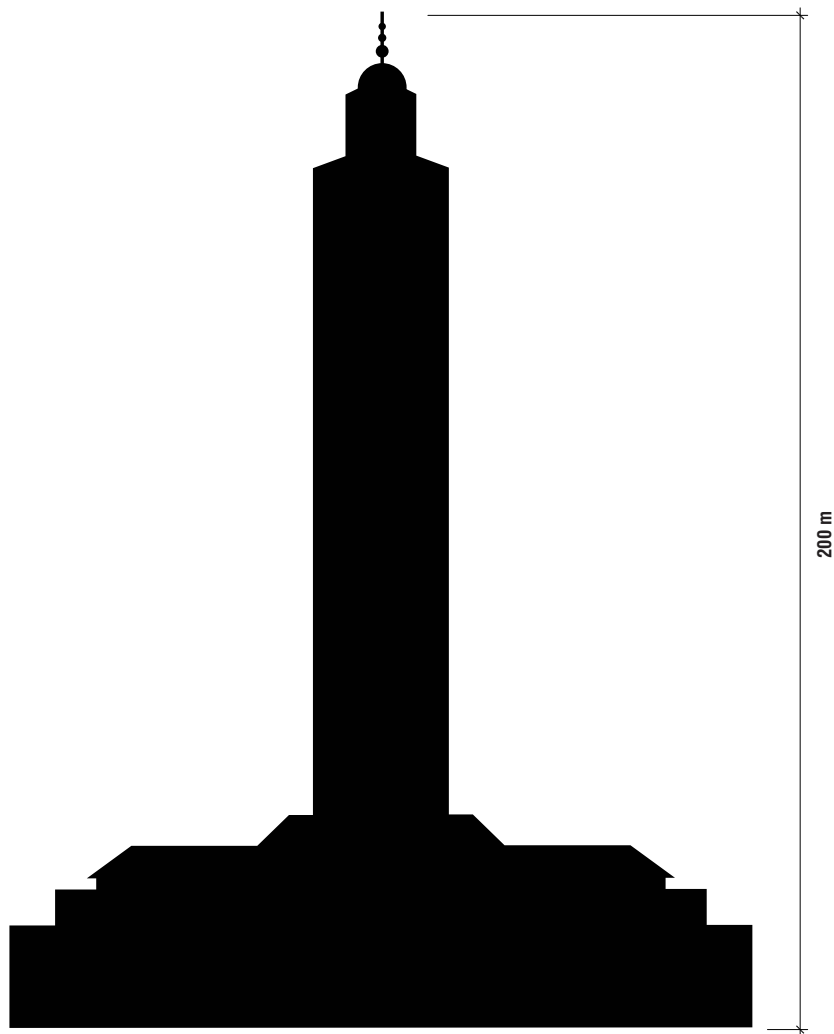
MEDINA MOSQUE, SAUDI ARABIA
მადინის მარეთი, საუდის არაბეთი

MINARET HEIGHT COMPARISON

მინარეთის სიმაღლეების შედარება

THE GREAT MOSQUE OF HASSAN II, MOROCCO
 ჰასან II-ის დიდი მეჩეთი, მაროკო

1:1500

EVOLUTION OF BEGHLETI MOSQUE OVER THE PAST CENTURY

ბაღლეთის მეჩეთის სახეცვლილება ბოლო საუკუნეში

1918

ORIGINAL WOODEN MOSQUE WITH MINARET

თავდაპირველი მეჩეთი მინარეთით

Beghleti mosque was originally typical of local mosque-building typologies: a two story wood building with a veranda entrance and minaret.

ბაღლეთის მეჩეთის თავდაპირველი ნაგებობა მეჩეთების მშენებლობის რეგიონული კრატეიკის ტიპურ მაგალიტს წარმოადგენდა. ეს იყო ორსართულიანი ხის შენობა პერანდის მსგავსი შესასვლელითა და მინარეთით.

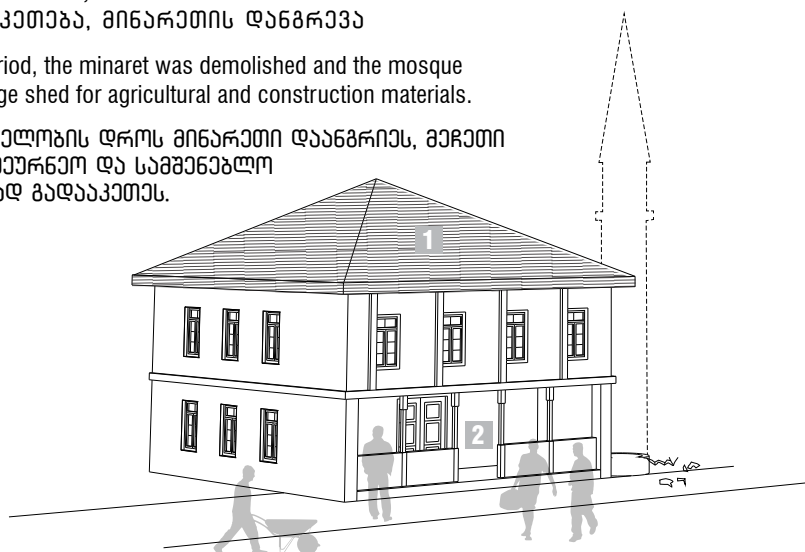
SOVIET ERA საბჭოთა ეპოქა

MATERIALS STORAGE SHED, MINARET DEMOLISHED

საწყობად გადაკეთება, მინარეთის დაანგრძვა

During the Soviet period, the minaret was demolished and the mosque converted to a storage shed for agricultural and construction materials.

საბჭოთა მმართველობის დროს მინარეთი დაანგრძეს, მეჩეთი კი სასოფლო-სამეურნეო და სამშენებლო მასალის საწყობად გადააკეთეს.

2018

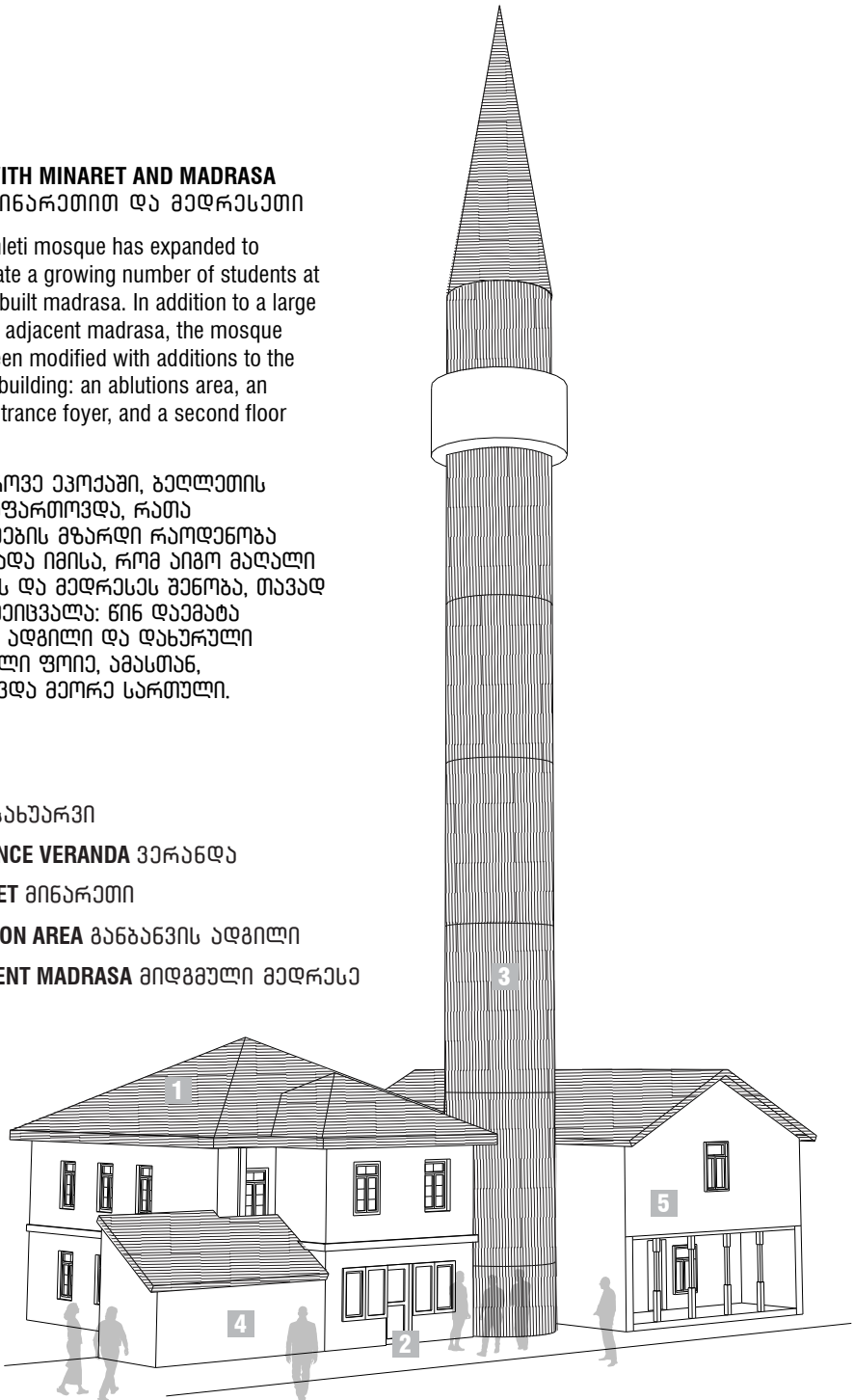
MOSQUE WITH MINARET AND MADRASA

მეჩეთი მინარეთით და მედრასით

Today, Beghleti mosque has expanded to accommodate a growing number of students at its recently-built madrasa. In addition to a large minaret and adjacent madrasa, the mosque itself has been modified with additions to the front of the building: an ablutions area, an enclosed entrance foyer, and a second floor expansion.

თანამედროვე ეპოქაში, ბელღეთის მეჩეთი გაფართოვდა, რათა მოსწავლეების მზარდი რაოდენობა დაეხია. გადა იმისა, რომ აიგო მაღალი მინარეთის და მედრასეს შენობა, თავად მეჩეთის შეიშვალა: წინ დაემატა განგანვის ადგილი და დახურული შესასვლელი ფოიე, ამასთან, გაფართოვდა მეორე სართული.

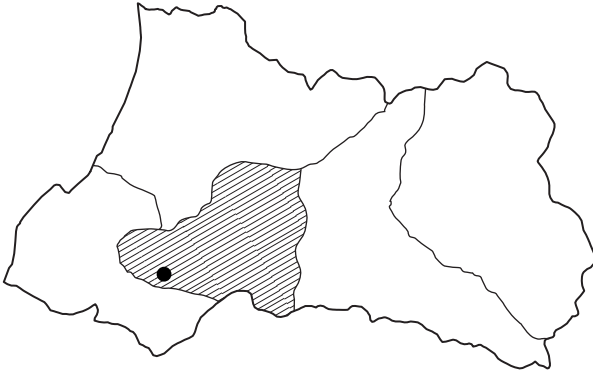
- 1 ROOF** სახურავი
- 2 ENTRANCE VERANDA** პერანდა
- 3 MINARET** მინარეთი
- 4 ABLUTION AREA** განგანვის ადგილი
- 5 ADJACENT MADRASA** მიდგმული მედრასე

BZUBZU VILLAGE MOSQUE
სოფელ ბზუბზუს მეჩეთი

BZUBZU VILLAGE MOSQUE

DISTRICT: Keda

LOCATION: 41°33'14.1"N 41°50'35.6"E

POPULATION: 306

CONSTRUCTION DATE: 1820-1860 (hijri 1235-1276)

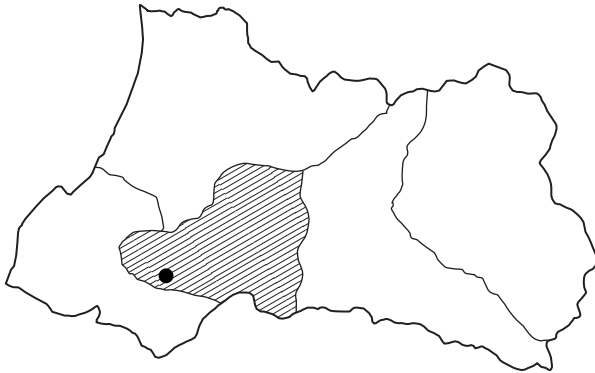
RENOVATION DATE(S): c.1990

CRAFTSMEN: Unknown

MINARET: No

A team of Soviet folk art historians included Bzubzu mosque in a survey of Georgian wooden architecture and ornament, providing a record of how the site has changed since the late 1940s. It is the only mosque from the survey that survives to the present. Published in 1959, M. Garakanidze's photographs and detailed drawings of Bzubzu depict well-preserved Ottoman era decorative elements despite the passing of a century or more of time: a ceiling medallion framed by twining tulips and vines, a door covered entirely with intricate geometric patterns, and richly carved hooked columns on both the verandah and interior. The mosque's state of preservation (and the resources dedicated to surveying it) suggest that while Soviet authorities repressed Islam as a practice, they took an interest in its artistic achievements. Including Adjara's mosques in a book entitled *Gruzinskoe Dereviannoe Zodchestvo* [Georgian Wooden Architecture] may, in fact, have also been a way to reframe Islamic religious sites as regional folk art. The contrast between Bzubzu in 1959 and its condition today is striking—little, if anything, remains of the ornaments so carefully documented by Soviet historians. Like most mosques in the region, the verandah has since been enclosed (with its carved columns removed in the process) and the terra cotta roof replaced with sheet metal. The interior is stripped almost entirely of its original decoration: a layer of boards conceals the ceiling medallion, and both the minbar and mihrab have been recently rebuilt in unadorned wood. The only remaining decor is unusually neoclassical: a crisp pediment sits atop the empty mihrab niche, and a two-tiered cornice carved with dentils and chevrons divides the ground floor and mezzanine level.

სოფალ ბგუბგუს მერეთი

მუნიციპალიტეტი: ქედა

მდებარეობა: 41°33'14.1"N 41°50'35.6"E

მოსახლეობა: 306

აგების თარიღი: 1820-1860 (პიჯრით 1235-1276)

რესტავრაციის თარიღი(ებ): დაახლ.1990-იანი წლები

მშენებლები: უცნობი

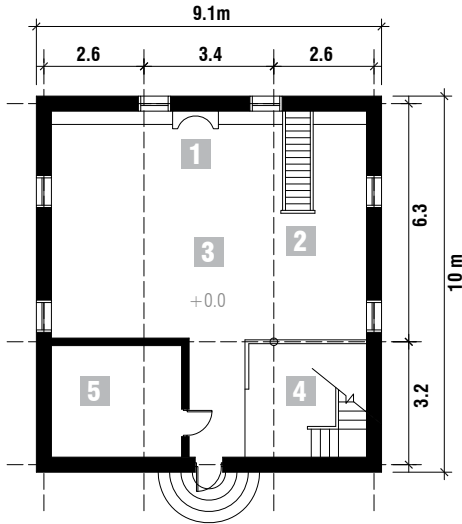
მინერალი: არ გააჩნია

1940-იანი წლების ბოლოს, სოფალ ბგუბგუს მერეთი მოყვარული საბჭოთა ისტორიკოსების მიერ შედგენილი ქართული ხის ორნამენტების ნუსხაში აღმოჩნდა. ეს მოვლენა პარგად აღწერს, თუ როგორ შეიძლება სოფლის მერეთი გასული საუკუნის შენაწილიდან დღემდე. ბგუბგუ ნუსხაში შედგენილი სხვა მერეთებიდან ერთადერთია, რომელიც დღემდე შემოგვრჩა. მისეილ გარაყანიძის მიერ მომზადებულ და 1959 წელს გამოცემულ ნახაზებსა და ფოტოებზე აღგებული საუკუნის მანძილზე პარგად შემონახული, ოსმალური ეპოქისთვის დამახასიათებელი დეკორატიული ელემენტები. მერეთის ჟერის მდებარეობის ირგვლივ წყვილი ტიბებისა და ვაზის რტოებით შექმნილი ჩარჩო არტყის, პარი თითქმის მთლიანადაა დაფარული ერთმანეთში გადახლართული გომბურული ფიგურებით, ვარანდისა და ინტარიქსისთვის დამახასიათებელ კაუჭებიან სვეტებს კი მდიდრულად მორთული ხეა ნაკვეთი ორნამენტები ამოვანებით. ნახსენები პერიოდისთვის მერეთის მდგომარეობა, ასევე მის დოკუმენტირებაზე დახარჯული ენერგია მიგვანიშნებს, რომ მიუხედავად ისლამის რელიგიური პრაქტიკის დევნისა, საბჭოთა ხალისუფლება სპეკოდ იყო დანიშნავსებული მისი სახელოვნებო მიღწევებით. ნიშნში "Грузинское Деревянное Зодчество" (ქართული ხის ხუროთმოძღვრება) აჭარის მერეთებს გარკვეული ადგილი დაეთმო, რაც ასევე მიუთითებს, რომ საბჭოთა პერიოდის ხელოვნებათმცოდნეობისთვის ისლამური რელიგიური მსახურების ადგილებს რეგიონულ ხალხურ ხელოვნებად გადაზარების მცდელობა უცხო ნამდვილად არ იყო.

ბგუბგუს მერეთის 1959 წლის მდგომარეობასა და დღევანდელ ყოფას შორის თვალშისაცემი სხვაობაა. საბჭოთა ისტორიკოსების მიერ რუდნებით დოკუმენტირებული ორნამენტებიდან თითქმის არაფერია შემორჩენილი. ვერანდა ამოვანებულია, რომორც ეს რეგიონის სხვა მერეთების შემთხვევაში მოხდა, ხოლო ნაკვეთი სვეტები კი გმენალოვანს პროცესში თავიდან მოიცილეს; კრამიტის სახურავი კი ფურცლოვან მებლეს გეცვლია. ინტარიქსის თავდაპირველი დეკორაციის თითქმის აღარ არსებობს - ჟერის მდებარეობა ფანერის ფურცლებზე აკრული, ხოლო მინგარი და მიჯრები სულ ცოტა ხნის წინ ხის ბარბივი პანელებით განახლეს. შემორჩენილი დეკორი უკვეალოდ ნეოკლასიკური - დახვეული დეკორატიული ელემენტების მქონე ფრონტონი თავს მიჯრების ცარიელ ნიშას ადგას. ქონებრებითა და გვრუნებით გამოყვანილი ორდონისი პარნიზი კი პირველი სართულისა და მეზანინის ერთმანეთისგან გამოსაყოფადან გამოყვანებული.

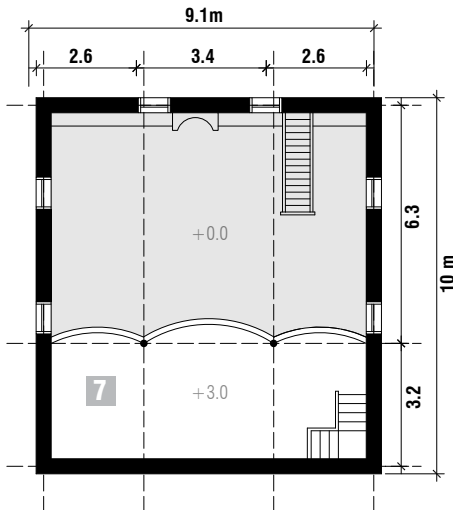

ENTRANCE
შესასვლელი

MAIN LEVEL PLAN

პირველი სართულის გეგმა

- 1 MIHRAB მიჰრაბი
- 2 MINBAR მინბარი
- 3 PRAYER HALL სალოცავი დარბაზი
- 4 WOMENS AREA ქალთა სივრცე
- 5 STORAGE საკუჭნაო
- 6 ABLUTION AREA განბანის ადგილი

MEZZANINE LEVEL PLAN

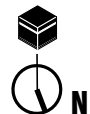
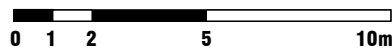
ანბრესოლის გეგმა

- 7 MEZZANINE ანბრესოლი

FLOOR PLANS

შენიშვნის გეგმა

1:200

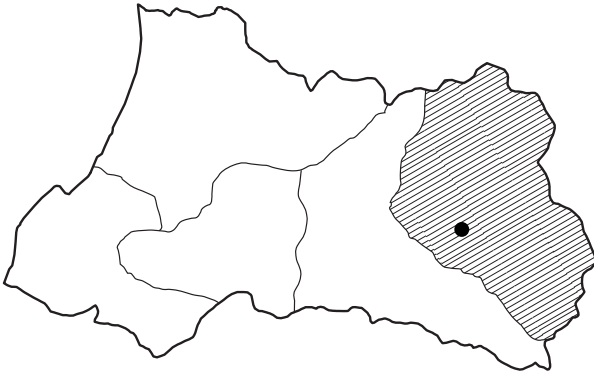

CHAO VILLAGE MOSQUE
სოფელ ჩაოს მეჩეთი

CHAO VILLAGE MOSQUE

DISTRICT: Khulo

LOCATION: 41°37'12.8"N 42°17'34.4"E

POPULATION: 212

CONSTRUCTION DATE: 1909-1912 (hijri 1326-1330)

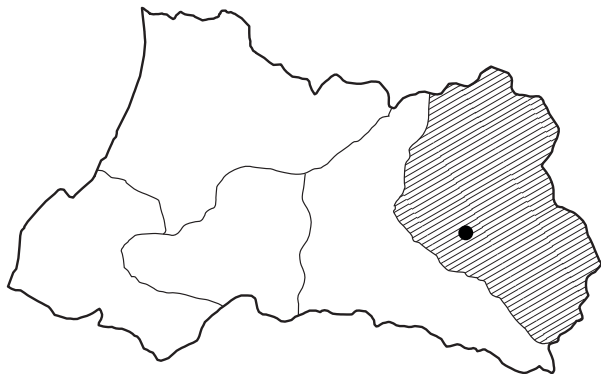
RENOVATION DATE(S): 1993-1995

CRAFTSMEN: Laz Craftsmen from Batumi/Gonio

MINARET: Yes (Original demolished 1936)

Chao mosque, like most in Upper Adjara, was built by local architects and decorated shortly thereafter by Laz craftsmen invited from Lower Adjara. After Soviet authorities ordered the minaret demolished in 1936, the mosque was converted into a warehouse and the adjacent madrasa became the village “social club.” The latter continues to be an enthusiastically used institution. Local funds and a few outside donations, such as carpets from Batumi and exterior corrugated metal siding from Turkey, supported Chao mosque’s post-Soviet renovation. Despite a decidedly contemporary pastel color scheme and stencil paintings, the interior is filled with traditional cornstalk murals (a recurring motif for the region also found at Akho, Dghvani, and Ghorjomi). The only part of the interior yet to be repainted is the dome; its dark lacquered wood is a sharp contrast to the bright murals on the walls below. Although the village of Chao is currently in sustained economic condition, rural depopulation poses an ongoing threat to both the mosque and the community. Many families relocated after a 1988 landslide, leaving Chao mosque with fewer attendees and diminishing support for the building’s ongoing maintenance.

სოფელ ჩაოს მერეთი

მონიშნულია: ხულო

მდებარეობა: 41°37'12.8"N 42°17'34.4"E

მოსახლეობა: 212

აგების თარიღი: 1909-1912 (პირველი 1326-1330)

რესტავრაციის თარიღი(ები): 1993-1995

მშენებლები: ლაზი ოსტატები გათუმიდან და გონიოდან

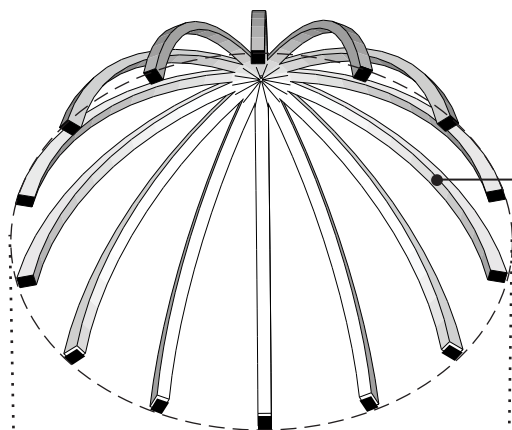
მინარეთი: გააჩნია (თავდაპირველი 1936 წელს დაინგრა)

გამო აჭარის სხვა მერეთების მსგავსად, ჩაოს ადგილობრივმა მშენებლებმა ააგეს, ხოლო მისი მორთულობა ქვემო აჭარიდან მოწვეულ ლაზ ხელოსანებს ეკუთვნის. 1936 წელს, როდესაც საბჭოთა ხელისუფლების განკარგულებით მინარეთი მოიშალა, მერეთი – საწყობად, ხოლო მდგრადი – სოფლის კლუბად გადააკეთეს. საგულისხმოა, რომ ამ უპანასკნელს სოფლის მხცოვრებლები ძალიან აქტიურად იყენებდნენ.

პოსტსაბჭოთა პერიოდში ჩაოს მერეთის გასარემონტებლად, ადგილობრივი მშენებლების გარდა, გათუმიდან მოხანილი ხალიჩები და თურქეთში დამზადებული პროფილირებული თხევადი ფურცლები იქნა გამოყენებული. მართალია, ინტერიერის პასტელური ფერები და კედლებზე არსებული ტრაფარეტული მოხატულობა თვალშისაცემად ახალია, შიდა ნაწილის მნიშვნელოვან ადგილს სიმინდის ტაროებიანი ტრადიციული მოხატულობა იკავებს. მსგავსი დეკორატიული მოტივი ახლოს, დღევანდელ და ღორჭომის მერეთებისთვისაცაა დამახასიათებელი. ინტერიერის ერთდარტი ელემენტი, რომელიც ჯერ არ გულისხმავს, გუბათი, რომლის ლაქით დეკორატიული ხის პირი კედლის ფარდოვან მხატვრობას უპირისპირდება.

მართალია, ჩაოს ეკონომიკური თვალსაზრისით, მშენებლებად ფეხზე დგას, იგი მოსახლეობისგან ნელა იშლება, რაც როგორც თემს, ასევე – მერეთს დიდ საფრთხეს უქმნის. მრავლის და შენახვისად, მერეთის მოსახლეობისთვისაა დამახასიათებელი. ინტერიერის ერთდარტი ელემენტი, რომელიც ჯერ არ გულისხმავს, გუბათი, რომლის ლაქით დეკორატიული ხის პირი კედლის ფარდოვან მხატვრობას უპირისპირდება.

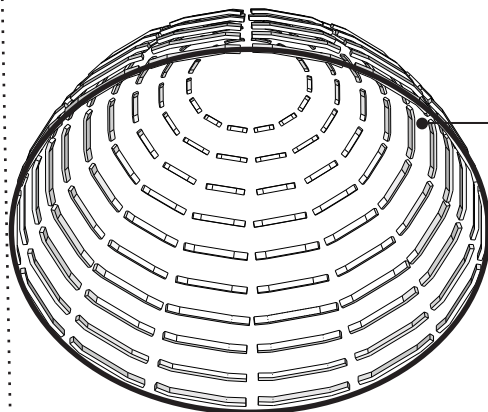

1: PRIMARY WOODEN RIB SUPPORTS

ხის ძირითადი საყრდენი
მალები

Primary vertical arched ribs provide the dome's main support.

მთავარი ვერტიკალური
თაღოვანი მალები გუმბათის
მთავარ საყრდენს წარმოადგენს

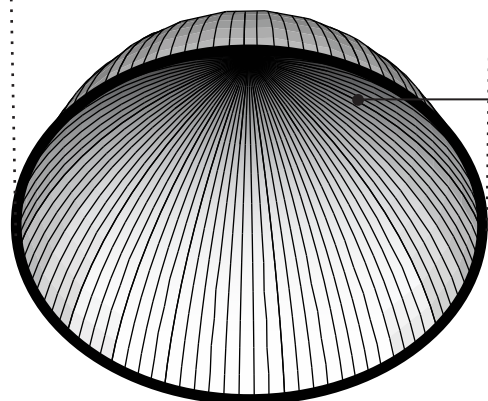

2: SECONDARY WOODEN BRACING

ხისგან დამზადებული
მეორადი სამაგრები

Horizontal bracing affixed to the primary wooden rib supports cross-braces the dome structure.

ხის ძირითად საყრდენ მალებზე
არსებულ ჰორიზონტალურ
სამაგრს ჰვარადინად უჭირავს
გუმბათის სტრუქტურა.

3: THIN VERTICAL FINISHING STRIPS

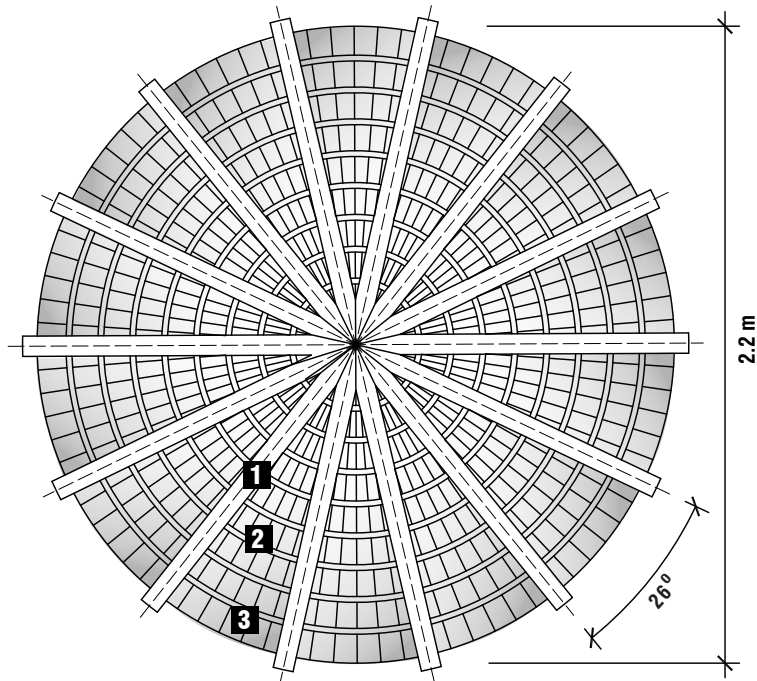
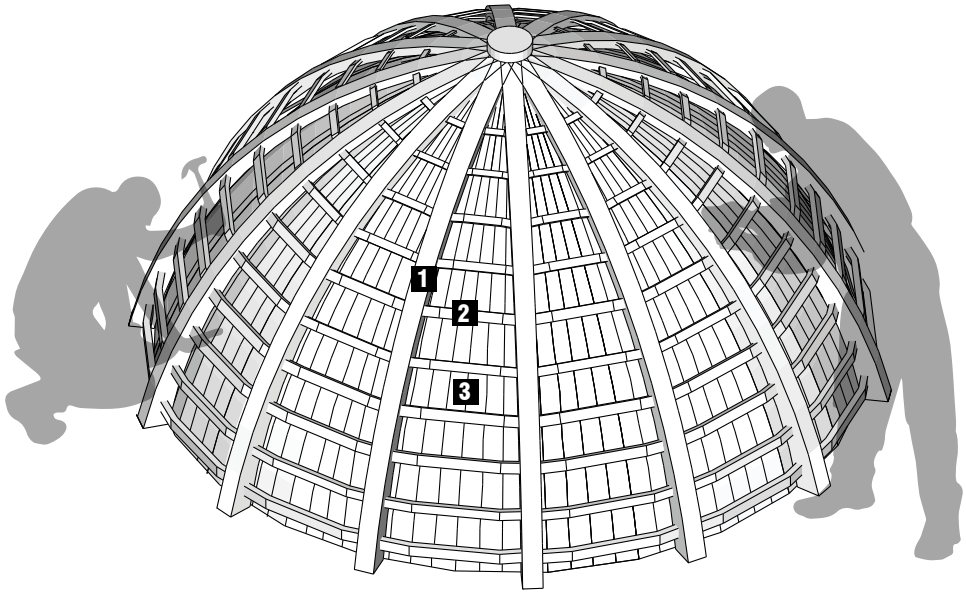
თხელი ვერტიკალური ნაჭრები
მთელი ვერტიკალური ნაჭრები

Thin vertical strips of steam-curved wood are affixed to the secondary bracing in order to provide the dome's finished surface in the prayer hall ceiling

ორთქლზე გამოყვანილი თხელი
ვერტიკალური ნაჭრები ხის
მეორად სამაგრებზე
მიჯდებული, რითაც სალონავი
დარბაზის ჭრს საბოლოო სახეს
აძლევან.

DOME DETAIL

გუმბათის დეტალი

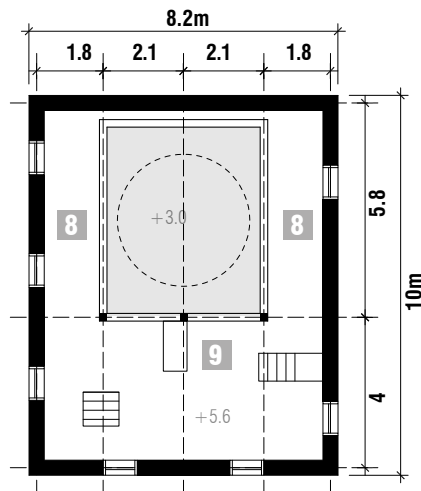
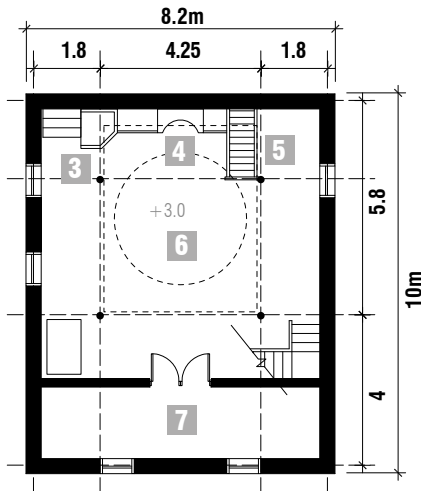
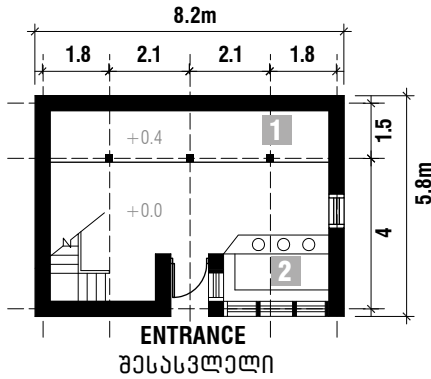

DOME CONSTRUCTION DIAGRAM

გუმბათის კონსტრუქციის დიაგრამა

An aerial photograph of a village with several buildings and lush greenery. A white building with a blue dome is the central focus, surrounded by other houses with red and grey roofs. There are many trees and a large green field on the left. A speech bubble points to the white building.

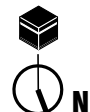
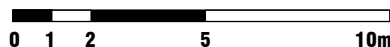
Chao Mosque
ჩაოს მადრასა

FLOOR PLANS

შენიშვნის გეგმა

1:200

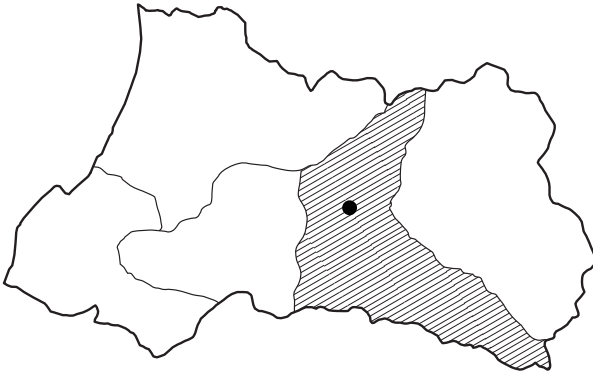

CHVANA VILLAGE MOSQUE
სოფელ ჭვანის მეჩეთი

CHVANA VILLAGE MOSQUE

DISTRICT: Shuakhevi

LOCATION: 41°40'36.1"N 42°09'41.3"E

POPULATION: 328

CONSTRUCTION DATE: 1894-1895 (hijri 1312)

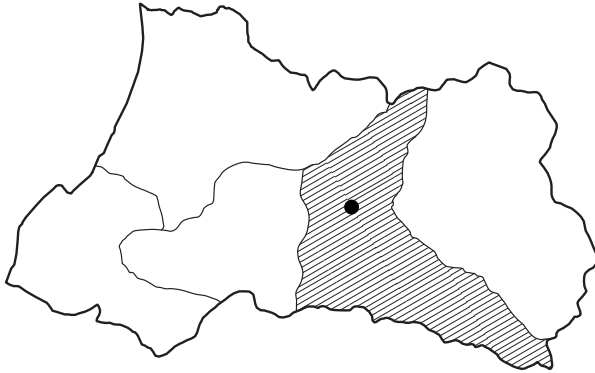
RENOVATION DATE(S): 1997

CRAFTSMEN : Unknown

MINARET: Yes

Chvana mosque is the center of a courtyard complex that also includes a large minaret, madrasa, and an outdoor ablutions fountain protected by a domed enclosure (in the site plan, this ablutions area is the red octagonal building on the left). During the Soviet period, the complex served as a hospital for Chvana and surrounding villages. A 1997 renovation covered any surviving murals in new paneling and sponge painting, but the original dome—with its grapevines and roses strikingly reminiscent of European interior decor—remains untouched. Similar motifs adorn the dome covering the 1905 ablutions fountain, but greater exposure to the elements and renovations using contemporary synthetic materials have caused extensive paint peeling. The renovation also coated both the fountain dome and the interior carvings (predominantly of the template-based variety of the late nineteenth century) in garish new paint, obscuring some of the original details. Structural beams below the roof and columns to the foundation bear the herringbone and geometric carving patterns typical of earlier mosques, which suggest that Chvana was built on the site of a previous structure, or that it was subject to an extensive reconstruction in 1894-1895. The foundation columns retain traces of red and blue paint, providing evidence of early color schemes and pigment availability.

სოფალ ჭვანის მუნიციპალიტეტი

მუნიციპალიტეტი: შუახევი

მდებარეობა: 41°40'36.1"N 42°09'41.3"E

მოსახლეობა: 328

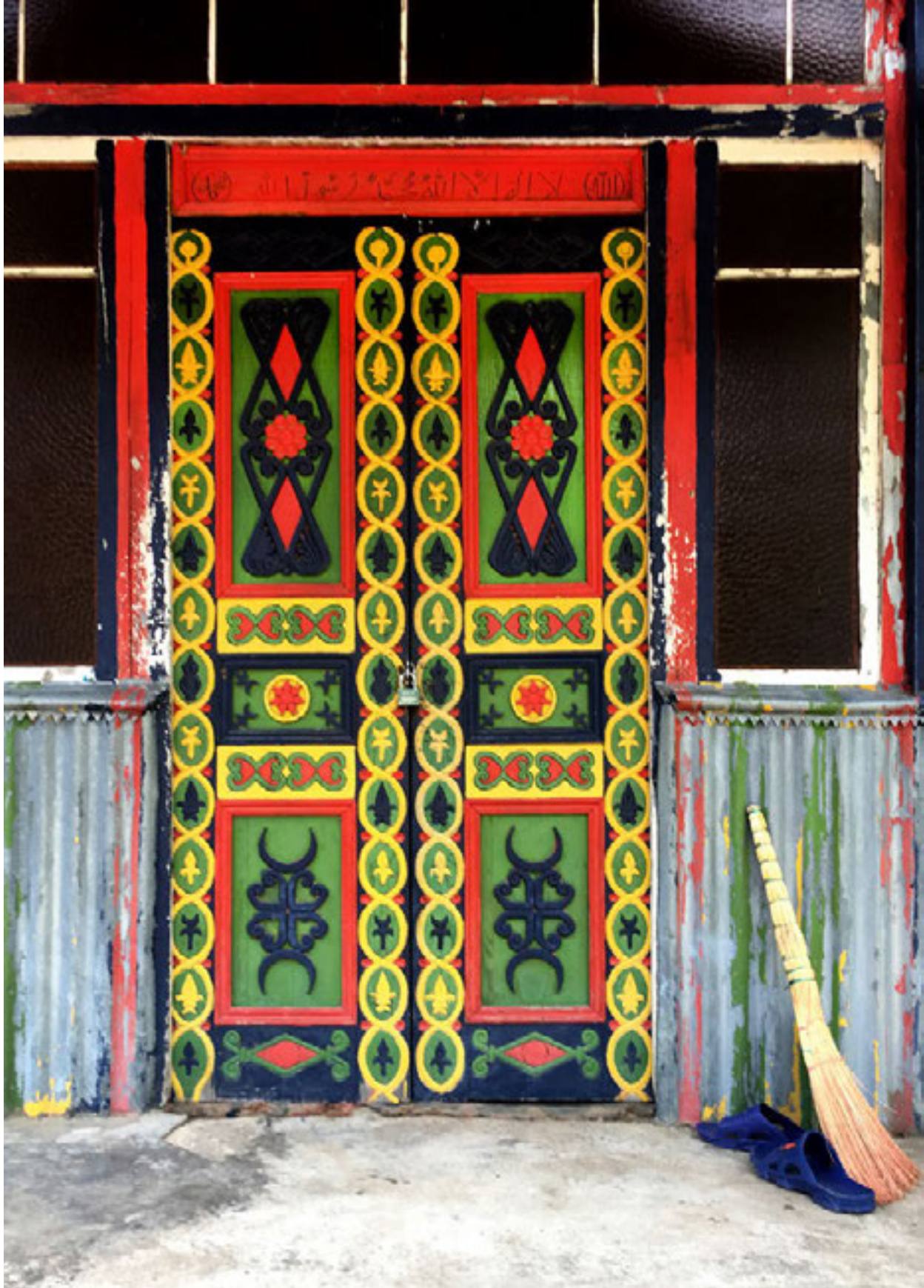
აგების თარიღი: 1894-1895 (პირველი 1311-1312)

რესტავრაციის თარიღი(ები): 1997

მშენებელი: უცხოელი

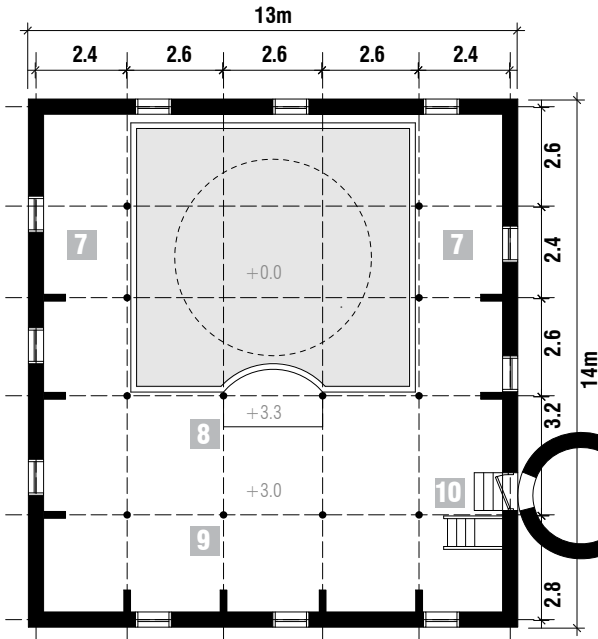
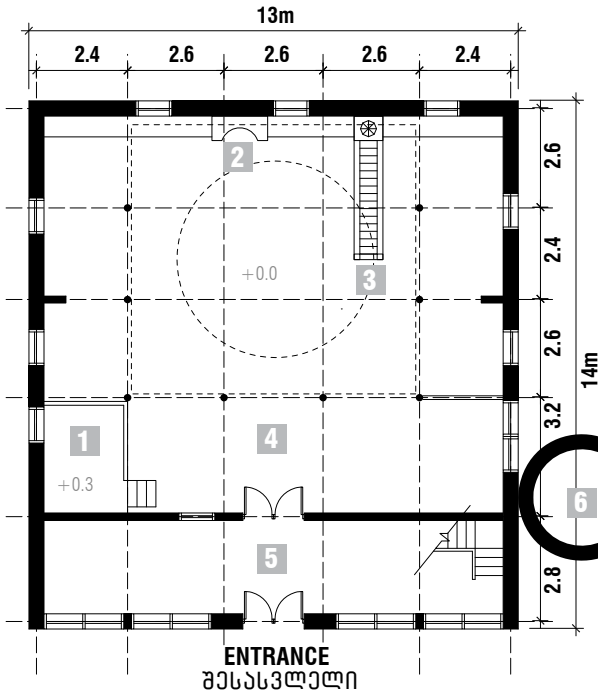
მინერალი: ბანაჟი

ჭვანის მუნიციპალიტეტში შუახევი უბანი, მის კომპლექსში ასევე შედის დიდი მინერალი, მდებარე და გუბატიანი ზღუდით დასვლი განსაზღვრული მდებარე (ადგილის გეგმაზე, განსაზღვრული მდებარე მარცხენი, ნიშნული რვაკუთა შენობის სანიტარ ადგილზე). საბჭოთა პერიოდში, კომპლექსი ჭვანასა და ახლომდებარე სოფლებს საავადმყოფოს სანიტარ უბანად გამოიყენებოდა. 1997 წელს ჩატარებული რესტავრაციის შედეგად, კედლის ყველა შემორჩენილი მხატვრობა ახალი კანალებით და კედლის საღებავით დაიფარა. შენობის ძველი გუბატი ხელახლებულია – მასზე გამოსახული პარკები და პარკის რიგები ინტერიერის დიზაინის ეროვნულ სტილს მიეკუთვნება. მსგავსი ორნამენტები 1905 წელს აგებულ განსაზღვრული მდებარესთან ადგილზე, თუმცა თანამედროვე სინთეზურ ქიმიურ საღებავებთან კონტრასტის შედეგად, საღებავი აქვეყნებულია. აღდგენის მერე, მდებარეს გუბატოსა და შენობის ინტერიერში არსებული, გაბლონით გამოქსოვილი ხის თავდაპირველი ელემენტები გვირგვინს ფარის საღებავით სრულიად დაიფარა. სახურავის ქვეშ არსებული სივრცეები და საყრდენი სვეტები გვირგვინს და გეომეტრიული ფორმის ამოჭრილი ნაგებობითაა შემკული, რაც გვანდობრების, რომ ჭვანა ან ადრეული ნაგებობის ადგილასაა აგებული, ან – 1894-95 წლებში საფუძვლიანად გადაკეთდა. საყრდენ სვეტებზე შემორჩენილი ნიშნული და ლურჯი საღებავის კვალი კი ადრინდელი ფართო პალიტრასა და გამოყენებულ ადგილობრივ საღებავებზე კარგად მიუთითებს.

An aerial photograph showing a rural landscape. A winding dirt road runs through the scene, with a river or stream visible in the upper left. Several buildings are scattered throughout, including a large white building with a red roof, a smaller red building, and a white building with a red roof. A callout box points to a specific building.

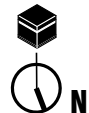
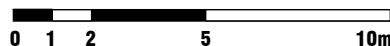
Chvana Mosque
ჭვანის მეჩეთი

FLOOR PLANS

შენიშვნის გეგმა

1:200

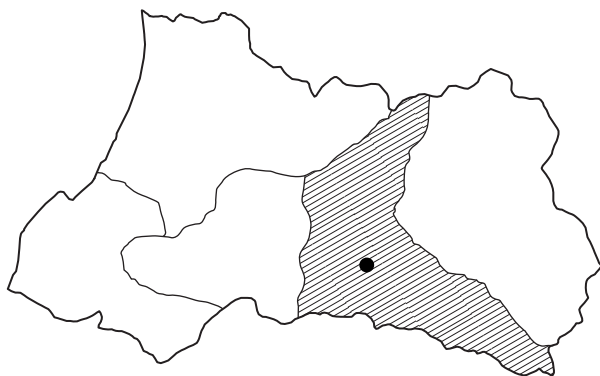

DGHVANI VILLAGE MOSQUE
სოფელ დღვანის მეჩეთი

DGHVANI VILLAGE MOSQUE

DISTRICT: Shuakhevi

LOCATION: 1°34'47.6"N 42°12'42.5"E

POPULATION: 284; Greater Dghvani 1158

CONSTRUCTION DATE: 1907 (hijri 1325)

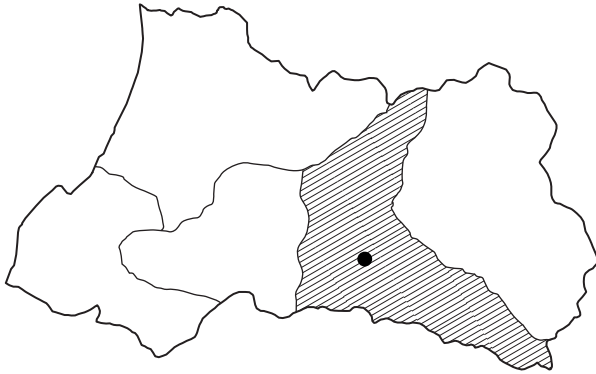
RENOVATION DATE(S): 1969, 1990s

CRAFTSMEN: Omer Usta, Usta Bin Ahmed (Laz)

MINARET: No

Dghvani mosque, one of Shuakhevi region's most distinctive, has survived a remarkable number of near-catastrophes: a Soviet demolition order (locals saved it by advocating that it be used as a warehouse instead), a landslide that partially lifted the structure from its foundations, and a recent population decline in the village. Today, it preserves some of Adjara's most elaborate interior murals, painted by Laz master craftsmen Omer Usta and Usta Bin Ahmed (also responsible for the decoration of Ghorjomi and likely Beghleti mosques). The paintings include several of their trademark motifs: folded red scarves, lemon trees, flower vases, a bubble pattern framing the dome, and a bi-colored chevron pattern wrapping around the ground floor. As at Beghleti mosque, the mihrab is painted dark green with a gold-accented floral bouquet—Dghvani's mihrab, however, also features a row of gold crescents and stars. To the left of the mihrab is a mural depicting balanced scales. The distinctive paintings can also be found on the verandah outside, with murals of corn to the left of the entrance and a highly-detailed rendering of an Ottoman-flagged steam sailing ship to the right. Most of the carvings at Dghvani are based on common late nineteenth century templates, but the latticework panel crowning the minbar is truly exceptional: a pattern of interlocking rings framed by grapevines and topped with crescents. While the interior columns are all doric, those on the verandah bear abstract floral motifs similar to the applied wood ornament inside.

სოფელ დღვანის მერეთი

მუნიციპალიტეტი: შუახევი

მდებარეობა: 41°34'47.6"N 42°12'42.5"E

მოსახლეობა: 284; დღვანის თემი: 1158

აგების თარიღი: 1907 (პირაქით 1325)

რესტავრაციის თარიღი(ები): 1969, 1990–იანი წლები

მშენებლები: ლაზი ოსტატები ომარ უსტა და უსტა ბინ აჰმადი

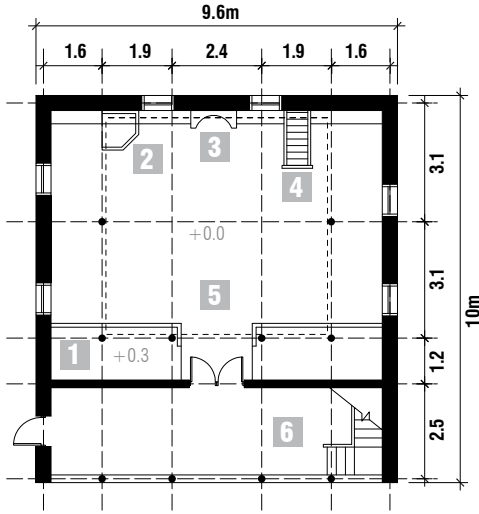
მინერალი: არ გააჩნია

დღვანის მერეთი შუახევის მუნიციპალიტეტის ერთ-ერთი ყველაზე გამორჩეული ნაგებობაა, რომლის ბევრ ისტორიულ ბედუკულმართობას გადაურჩა. ბოლშევიკებს მის დანგრევაზე ხელი ადგილობრივმა მოსახლეობამ ააღებინა იმ მიზეზით, რომ შენობა საწყობად შეიძლება გამოდგარიყო. მეფრის მიზეზით, ნაგებობა თავდაპირველი მდებარეობიდან დაქრულია, ხოლო მისი მრავლი, სოფლის დაცლის გამო – შემორჩეულია. ამჟამად, დღვანის მერეთში აჭარის ერთ-ერთი ყველაზე საგულდაგულოდ შესრულებული კედლის მხატვრობაა დაცული, რომლის ლაზ ოსტატებს – ომარ უსტასა და უსტა ბინ აჰმადს ეკუთვნის (სავარაუდოდ, ამ უკანასკნელთან ყალმოდან ღორჯომის და სავარაუდოდ, ბაღლეთის მერეთის მოხატულობას გამოვიდა). ნახატებიდან ნათლად გამოსჭვივის მათი ხელწერა – დაკვეთილი წითელი ყალსახევიები, ყვავილის ქოთნები, გუმბათის ყალის ირგვლივ დაბანილი ზუმბუკებიანი მოტივი, ასევე ორფერა შევრონის ფორმის ნაყმით მოვარაყებული პირველი სართული,

დღვანის მიჰრაგზე, ბაღლეთის მსგავსად, მოოქროვილი ყვავილის თაიგულია გამოხატული, ოღონდ აქ იმავე ფერის ნახევარმთვარეები და ვარსკვლავების მოჩანს. მარცხენი, ოსტატებმა განმანსწორებული სასწორები გამოსახეს. შენობის ბარათ ვერანდაზე სხვა გამორჩეული ნახატები შემგზავდათ – შესასვლელის მარცხენი სიმიდნა გამოსახული, ხოლო მარჯვნივ კი – დებულეები ალბაჟდირი ოსალურდროშიანი ორთქლის გეი. დღვანის მერეთში არსებული ხის ორნამენტები მეხსრამბა საუკუნის ბოლოს არსებულ ფართოდ გავრცელებულ შეხლონებს ეფუძნება, თუმცა მიწარის თავზე განლაგებული პანელი ძალიან გამორჩეულია – მასზე გამოსახულ ვახის ლარნებით შემკულ გადახლართულ რგოლები ნახევარმთვარეები ავირგვინებენ. შენობის შიგნით სვეტები დორიულია, ხოლო ვერანდის – აბსტრაქტულ ყვავილოვან მოტივებს იყენებს, რომლის მერეთში ინტერიერში არსებულ დამაგრებულ ხის ორნამენტებს ჩამოჰგავს.

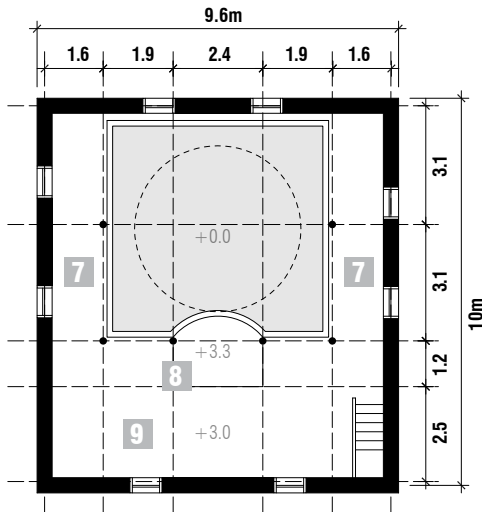

MAIN LEVEL PLAN

პირველი სართულის გეგმა

- 1 WOMEN'S AREA ქალთა სივრცე
- 2 KURSI ქურსი
- 3 MIHRAB მიჰრაბი
- 4 MINBAR მინბარი
- 5 PRAYER HALL სალონავი დარბაზი
- 6 VERANDA ვერანდა

MEZZANINE LEVEL PLAN

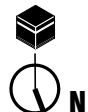
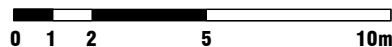
ანთრესოლის გეგმა

- 7 MEZZANINE GALLERIES ანთრესოლის ფრთები
- 8 MEZZANINE BALCONY ანთრესოლის აივანი
- 9 MEZZANINE ანთრესოლი

FLOOR PLANS

შენიშვნის გეგმა

1:200

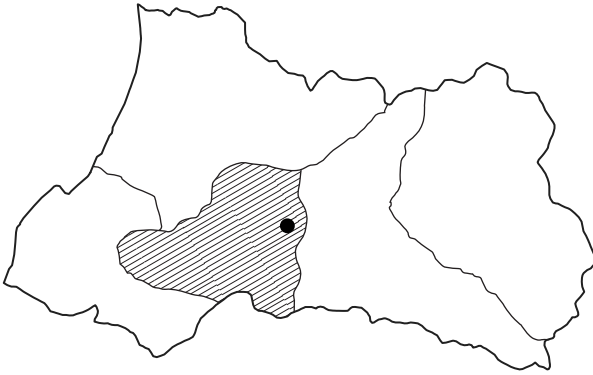

GEGELIDZEEBI VILLAGE MOSQUE
სოფელ გეგელიძეების მეჩეთი

GEGELIDZEEBI VILLAGE MOSQUE

DISTRICT: Keda

LOCATION: 41°38'53.8"N 42°04'38.2"E

POPULATION: 428

CONSTRUCTION DATE: 1880-1900 (hijri 1297-1318)

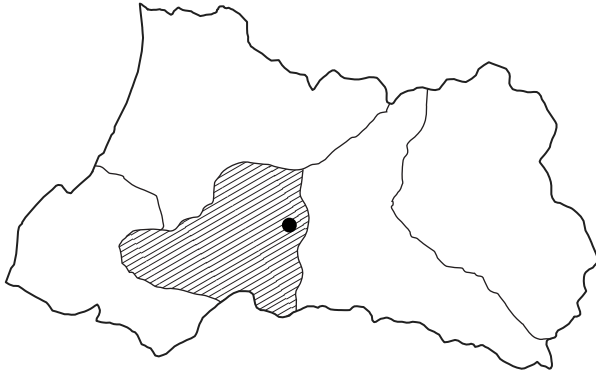
RENOVATION DATE(S): 2016-2017

CRAFTSMEN: Unknown

MINARET: No

Part of the Keda Cultural Route, Gegelidzeebi mosque found itself at the center of a minor controversy in late 2017, when regional cultural agency officials discovered that locals had painted the interior and exterior bright blue and attempted to weatherproof the building with plastic windows and spray foam insulation. Particle board paneling on the interior also obscured original paintings and carvings, to the horror of heritage experts. The fate of Gegelidzeebi vividly illustrates the ongoing tension between the desire to preserve historic elements and the need to make religious spaces safe and accessible in a harsh climate—all in one of the country's most economically marginal regions. The mosque was relatively well-maintained after decades of Soviet repurposing; at various points, it served as a shop, a warehouse, and a school. Even in its present condition, a few visible panels of intricately carved woodwork framing the balcony, mihrab, and entrance suggest a high level of craftsmanship. Both the mihrab and the doorframe feature Ottoman tulip carvings; tiered cornices at the base of the balcony include herringbone, interwoven knots, medallions, and incised geometric patterns. Abstract floral template carvings adorn the balcony, door, and minbar. On the lower floor, traditional columns with hooks support the mezzanine level; upstairs, fluted doric columns support the ceiling. The dome is painted in a typical late nineteenth century style, with floral wreaths, swags of tasseled fabric, and medallions.

სოფელ გაგალიძეების მემკვიდრეობა

მდებარეობა: ქვემო

კოორდინატები: 41°38'53.8"N 42°04'38.2"E

მოსახლეობა: 428

საგარის მართვა: 1880-1900 (მართალი 1297-1318)

საგარის მართვის მართვა: 2016-2017

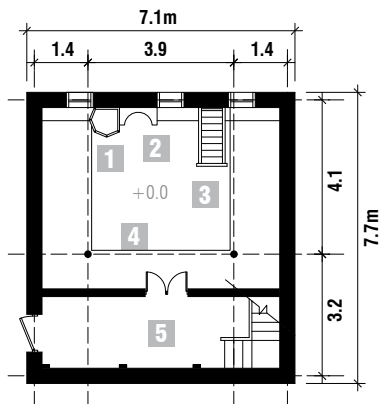
მემკვიდრეობა: უცხოეთი

მინერალი: არ არსებობს

გაგალიძეების მემკვიდრეობა ამჟამად ქვემო კულტურული მემკვიდრეობის მემკვიდრეობაა. იგი მდებარეობს გაგალიძის სოფელში, რომელიც 2017 წლის მდებარეობის, კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ადგილობრივი საგარისის ადგილობრივი, რომელიც ადგილობრივი ინტერესები და ფასები თვითმართვად, სოფელში მდებარეობს და მემკვიდრეობის დაცვის პასუხისმგებელი პარ-ფანაშკინი და პოლიტიკის ქვემო დაცვა გადაწყვიტა. ინტერესების თავდაპირველი მოხატულობა და ხეზე ნაკვეთი მონუმენტები მდებარეობს ფილავით დამუშავდა, რამაც კულტურული მემკვიდრეობის შესახებ გულისხმობს გამოიწვია. გაგალიძეების სოფლის მემკვიდრეობის მემკვიდრეობა კარგად ჩანს ის მდებარეობს, რომელიც ქვემო მხრივ, ისტორიული მემკვიდრეობის დაცვისა და ამასთან, ყველაზე მეტი მემკვიდრეობა, რელიგიური სივრცის მემკვიდრეობის კლიმატურ პირობებში უსაფრთხოდ მოხატულობას უკავშირდება. საგარისი პირობები მემკვიდრეობის უსაფრთხოდ, მემკვიდრეობის საგარისი პარგანდ იყო შენახული – მას სხვადასხვა დროს მდებარეობდა, საგარისი და სკოლა იყენებდნენ. მდებარეობს პირობები, აივანზე, მიწისა და შესახვევში მემკვიდრეობის ხის ქვეშეა არსებული ნაკვეთი მონუმენტები მდებარეობს მდებარეობს მდებარეობს. მიწისა და პარის მდებარეობს მდებარეობს, აივანის ფილავის პარისიზეა ზიზაგაბი, ქვემოთში მდებარეობს კანაშკი, მდებარეობს და მემკვიდრეობის მემკვიდრეობის ნახატები მდებარეობს, ხოლო აივანს, პარს და მდებარეობს მემკვიდრეობის მემკვიდრეობის მონუმენტები მემკვიდრეობს. ქვემო სარტულის კანაშკის სვეტები მდებარეობს მემკვიდრეობს, ზემოთ კი – მდებარეობს დროულ სვეტებს ზემოთ უკავიათ. გაგალიძეების მემკვიდრეობის მემკვიდრეობის მდებარეობა მდებარეობს: კომპოზიციური მემკვიდრეობის მემკვიდრეობა საგარისის გოლომის და მდებარეობს მემკვიდრეობის მემკვიდრეობის, ქვემოთში მდებარეობს და მდებარეობს.

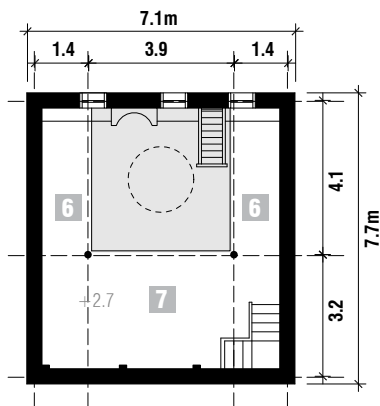

MAIN LEVEL PLAN

პირველი სართულის გეგმა

- 1 KURSI ქურსი
- 2 MIHRAB მიჰრაბი
- 3 MINBAR მინბარი
- 4 PRAYER HALL სალოცავი დარბაზი
- 5 ENTRANCE FOYER შესასვლელი დარბაზი

MEZZANINE LEVEL PLAN

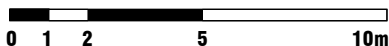
ანბრესოლის გეგმა

- 6 MEZZANINE GALLERIES ანბრესოლის ფრთები
- 7 MEZZANINE ანბრესოლი

FLOOR PLANS

შენიშვნის გეგმა

1:200

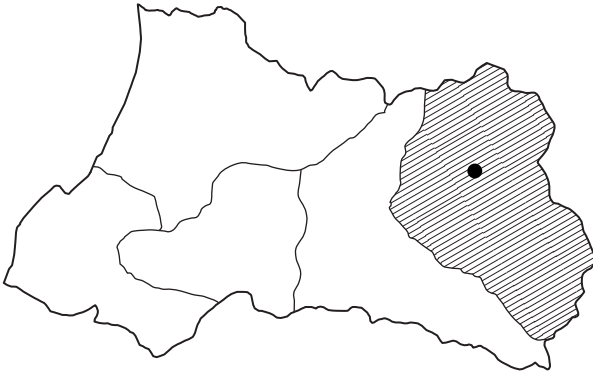

GHORJOMI VILLAGE MOSQUE
სოფელ ღორჯომის მეჩეთი

GHORJOMI VILLAGE MOSQUE

DISTRICT: Khulo

LOCATION: 41°38'59.2"N 42°18'41.4"E

POPULATION: 95; Greater Ghorjomi 2813

CONSTRUCTION DATE: 1902 (hijri 1320)

RENOVATION DATE(S): 1989

CRAFTSMEN: Omer Usta, Usta Bin Ahmed (Laz)

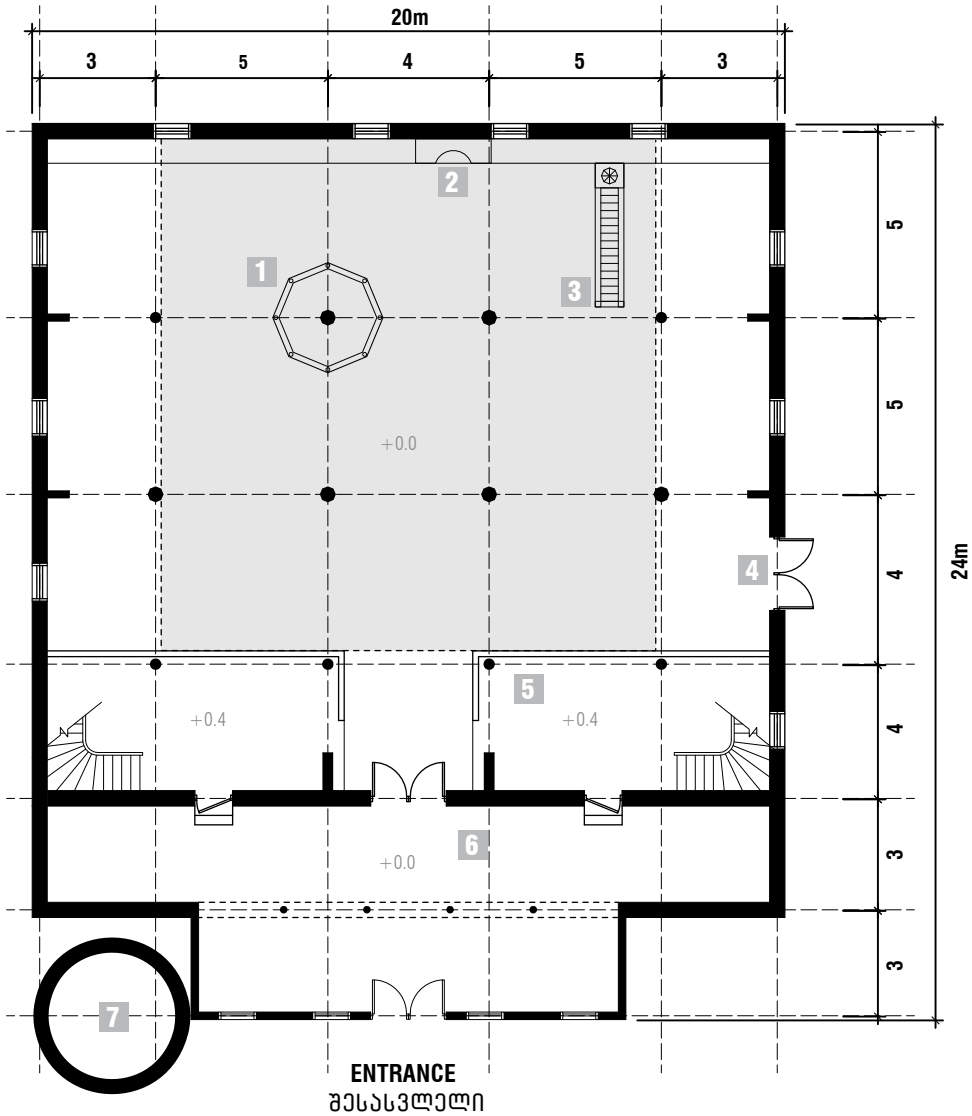
MINARET: Original demolished 1930, rebuilt 1989 (collapsed), rebuilt 2014

With five domes and a vast prayer hall, Ghorjomi is the largest wooden mosque in Georgia and the center of an active congregation. The mosque is part of a complex with a recently built madrasa that boards students from across the township. Villagers also replaced the minaret destroyed under Soviet rule and repainted the interior, using the original murals as a guide (although some detail has been lost in the process). Laz master craftsmen Omer Usta and artist Usta Bin Ahmed (who also decorated Dghvani mosque and likely Beghleti) painted the interior, making Ghorjomi not only the region's largest mosque but also one of its most colorful and richly detailed. The murals of corn and an Ottoman steam sailing ship on the sides of the entrance—nearly identical in design and placement to Dghvani mosque—help to confirm the artists' authorship. Five domes (one larger central dome framed by four smaller domes) and four coffers fill the ceiling, itself painted a vivid green. To support such a vast interior using the only available local building material (wood), craftsmen hewed massive double-height columns from mature trees and placed one at each corner of the central dome. Rightly proud of their mosque, which is truly a feat of both engineering and artistry, locals have even added a small painting of it above the mihrab, alongside depictions of such holy sites as the Ka'aba and the Zamzam Well.

An aerial photograph showing a mosque complex in a rural area. The main building has a large, square, grey metal roof. To its left is a smaller building with a red roof, and below that is a complex of several smaller buildings with grey and red roofs. The area is surrounded by dense green trees and vegetation. In the top left, there is a dirt road with several vehicles, including a white truck and a red car. A large white building is visible in the top right corner.

Ghorjomi Mosque
ღორჯომის მეჩეთი

MAIN LEVEL PLAN

პირველი სართულის გეგმა

1 KURSI ქურსი

2 MIHRAB მიჰრაბი

3 MINBAR მინბარი

4 OLD ENTRANCE ძველი შესასვლელი

5 WOMEN'S AREA ქალთა სივრცე

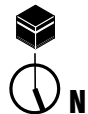
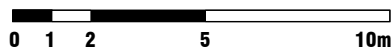
6 ENCLOSED VERANDA მიდგმული პერანდა

7 MINARET მინარეთი

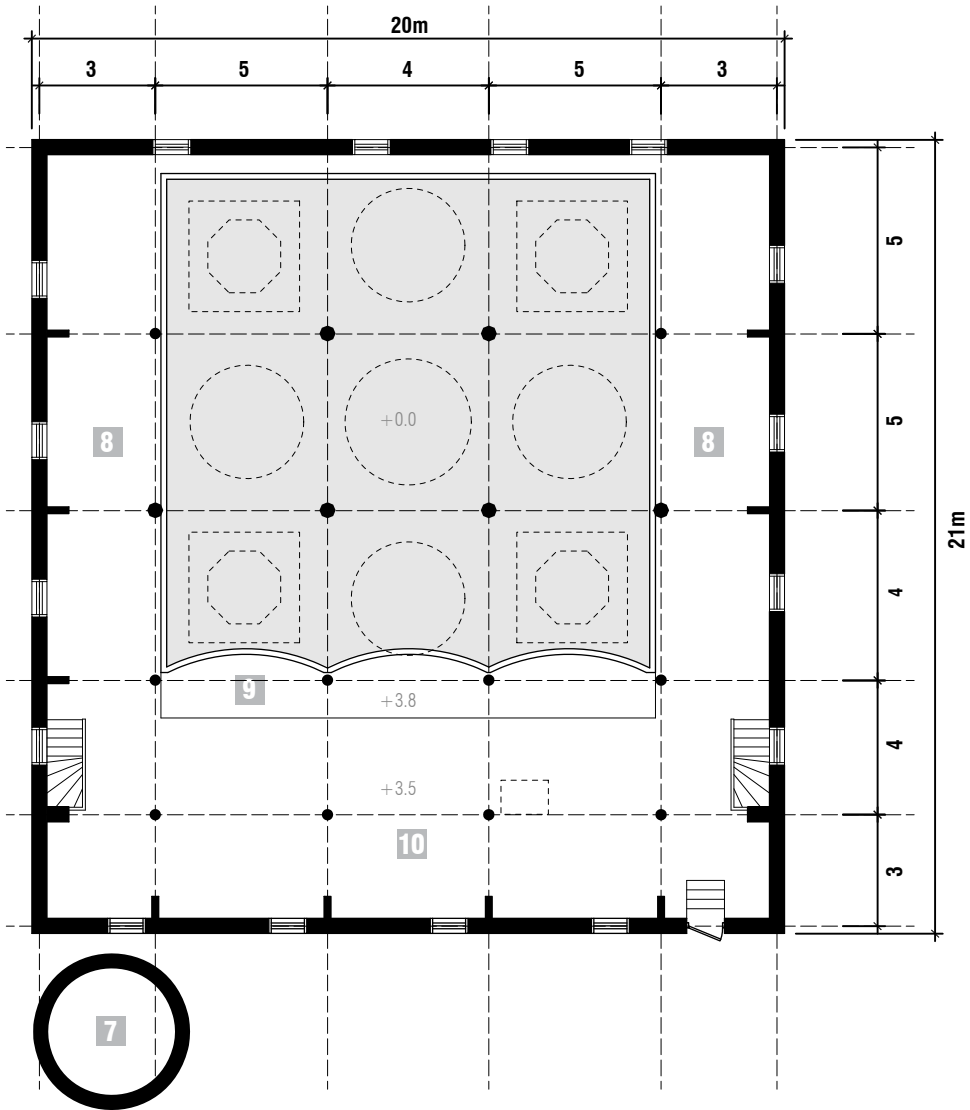
FLOOR PLANS

შენიშვნის გეგმა

1:200

MEZZANINE LEVEL PLAN

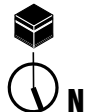
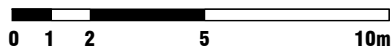
ანბრესოლის გეგმა

- 8** MEZZANINE GALLERY ანბრესოლის ფრთები
- 9** MEZZANINE BALCONY ანბრესოლის აივანები
- 10** MEZZANINE ანბრესოლი

FLOOR PLANS

ბენოზის გეგმა

1:200

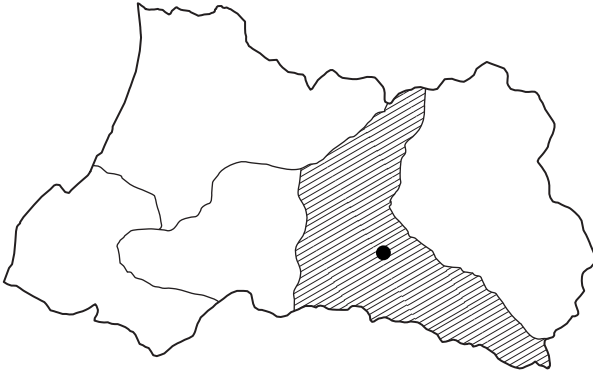

GOGINAURI VILLAGE MOSQUE
სოფელ გოგინაურის მეჩეთი

GOGINAURI VILLAGE MOSQUE

DISTRICT: Shuakhevi

LOCATION: 41°34'34.1"N 42°15'11.4"E

POPULATION: 251

CONSTRUCTION DATE: 1843 (hijri 1259)

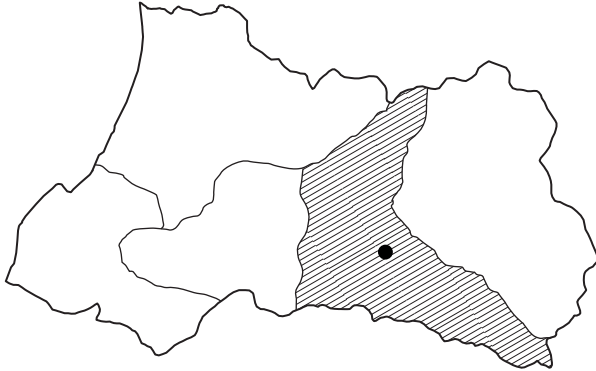
RENOVATION DATE(S): 1990s; 2016

CRAFTSMEN: Zaade Mullah Mohamed Ibn Addullah

MINARET: No

Goginauri is likely the oldest surviving mosque in landslide-prone Shuakhevi. It survived the Soviet period as a warehouse, when its carvings were sealed beneath a thick layer of whitewashing. Its octagonal ceiling inset with a carved medallion (instead of a dome) and traditional *incised* (instead of *applied*) woodcarving mark it as an older, Ottoman era mosque. Carvings on the lintel above the entrance identify the craftsman as Zaade Mullah Mohamed Ibn Abdullah and establish the building's date. A tulip motif dominates the interior woodwork, adorning the door, doorframe, minbar, and cornices along the mezzanine balcony. An exceptionally tall latticework crown atop the minbar —more reminiscent of local carving traditions than Islamic art—reaches well into the mezzanine level. The hooked columns also reflect regional influence with patterns of knots, vines, chevrons, and interlocking medallions. One column, however, features the unusual motif of an ewer (a vessel used for ritual ablutions). In 2016, the village lined the interior with new wood paneling and the ceiling with vinyl sheeting. Although the panels were arranged to leave the mosque's most significant decorative elements visible, gaps on the mihrab wall revealing even more tulip motifs suggest that additional carvings are hidden beneath.

სოფალ გომინაურის მუნიციპალიტეტი

მუნიციპალიტეტი: შუახევი

მდებარეობა: 41°34'34.1"N 42°15'11.4"E

მოსახლეობა: 251

აგების თარიღი: 1843 (პირაქი 1259)

რესტავრაციის თარიღი(ები): 1990-იანი წლები; 2016

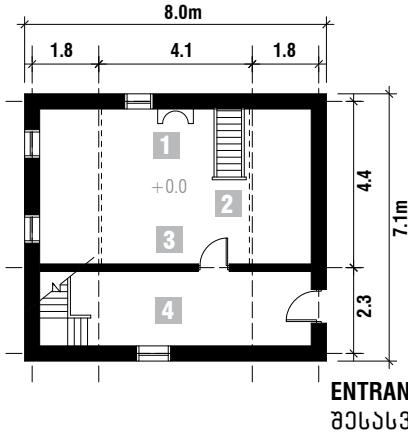
მშენებლები: ზაადე მულა მოჰამედ იბნ აბდულა

მინერალი: არ გამოიყენება

გომინაური მუნიციპალიტეტი შუახევის მუნიციპალიტეტის ალბათ უძველესი დღემდე შემორჩენილი მუნიციპალიტეტი. საბჭოთა პერიოდს იგი სანაპიროს სახით გადაურჩა, ხოლო მისი ხის ორნამენტები კირის ხსნარის სქელმა ფარმა შეინარჩუნა. მუნიციპალიტეტის ნახევრად, რვაკუთხა ჭარის ნიშები დამატებული მდელიონი და ტრადიციული, ნაკვეთი (დამატებული მსგავსად) ხის ორნამენტები აქვს, რაც მის ოსმალურ წარმოშობაზე მიგვითითებს. შესასვლელის თავზე არსებული ზღუდარით შეიძლება, დავადგინოთ ამჟამინდელი ოსტატი - ზაადე მულა მოჰამედ იბნ აბდულა და აგების თარიღი. ხეზე კვეთის ნიშნულები, რომლებიც ინტერიერში მოჰოვება, ტიპების მოტივი დომინირებს. ეს ყველაფერი ამჟამინდელ კარს, კარის ჩარჩოს, მინარსს და მეზანინის აივნის ირგვლივ არსებულ კარნიშებს. მინარსს თავზე გამოჩეხულად მაღალი გვირგვინი ადგას, რომელიც სიმაღლეში თითქმის მეზანინის დონემდე აღის. აჭარის მუნიციპალიტეტის დამახასიათებელი მოკაუჭებული სვეტები რომელსაც სპეციფიკური ორნამენტები - კვანძები, ჰაზის ლერწები, შვრონები და მდელიონები ადგილობრივ გავლენაზე მიგვითითებს ერთ-ერთ სვეტზე გამოსახული რიტუალური განგანვისთვის გამოყენებული დოქი ურვეულ მოტივია. 2016 წელს, სოფალმა მუნიციპალიტეტმა, შესაბამისად, ინტერიერი ახალი ხის პანელებით, ხოლო ჭარი - პოლივინილის ფურცლებით დაიფარა. მართალია, პანელები ისეა განლაგებული, რომ მუნიციპალიტეტის ყველაზე თვალსაჩინო დაკორაბილი ელემენტი გამოჩენილიყო, მიჰრავა არსებული ნაარალებიდან მომხრალი ტიპის ფორმის უფრო მეტი ორნამენტი გვარანახობს, რომ ხეზე კვეთის სხვა ნიშნულები ღრმად დაგებული.

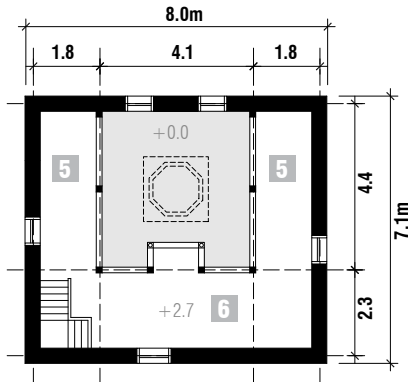

MAIN LEVEL PLAN

პირველი სართულის გეგმა

- 1 MIHRAB** მიჰრაბი
- 2 MINBAR** მინბარი
- 3 PRAYER HALL** სალოცავი დარბაზი
- 4 ENTRANCE FOYER**
შესასვლელი დარბაზი

MEZZANINE LEVEL PLAN

ანბრესოლის გეგმა

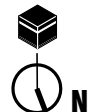
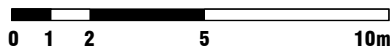
- 5 MEZZANINE GALLERIES**
ანბრესოლის ფრთები
- 6 MEZZANINE** ანბრესოლი

FLOOR PLANS

შენიშვნის გეგმა

THE WOODEN MOSQUES OF ADJARA

1:200

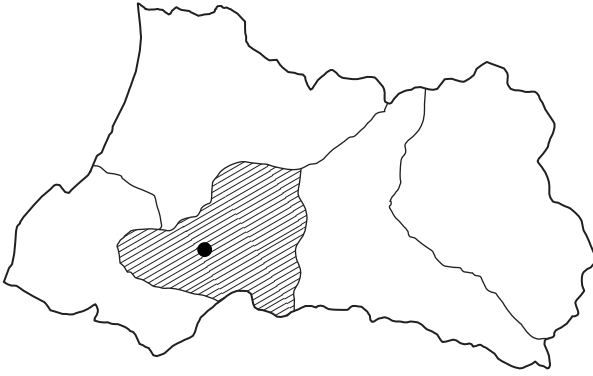

KHOKHNA VILLAGE MOSQUE
სოფელ ხოხნის მეჩეთი

KHOKHNA VILLAGE MOSQUE

DISTRICT: Keda

LOCATION: 41°34'26.7"N 41°53'20.6"E

POPULATION: 473

CONSTRUCTION DATE: 1899-1900 (hijri 1318)

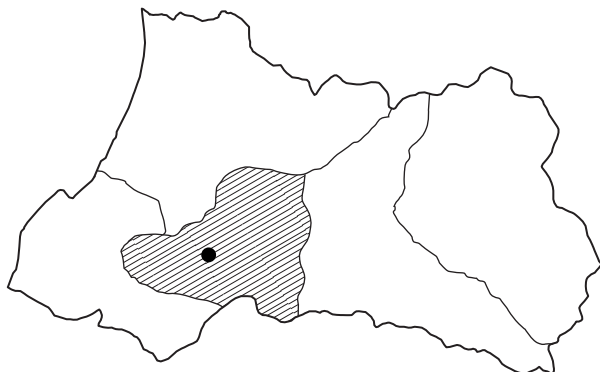
RENOVATION DATE(S): 1990s

CRAFTSMEN: Laz masters with locals Hassan and Resul Kajaia

MINARET: Yes

Though small, Khokhna mosque is clearly a valued local institution for its community. After brightly repainting the building inside and out, the village managed to construct a new freestanding minaret in the 1990s. Benches line the enclosed verandah, which functions as a social space. The ornament in the prayer hall is fairly sparse and simple, with just a few of the common motifs typical of template-based *applied* carving: diamonds, flowers, and abstract swirls. Interestingly, these late nineteenth century designs also appear on the ceiling medallion—an unusual combination of a newer era's decor on an older era architectural element. Two medallions framed by braided lances crown the minbar. Unpainted wooden panels carved with *incised* geometric patterns frame the mihrab; these are likely the mosque's original entrance doors and may have been removed after damage. Although the hijri date 1318 (1899-1900) appears above the mihrab, some decorative elements consistent with older mosques (a ceiling medallion instead of a dome and the presence of older doors with *incised* geometric patterns) in addition to a reorganization of the mihrab wall, suggest that Khokhna mosque may have been built earlier (perhaps 1860-1880) and 1318 was the date of its last significant renovation before the Soviet period.

სოფალ სოხნის მერეთი

გეოგრაფიული მდებარეობა: ქადა

კოორდინატები: 441°34'26.7"N 41°53'20.6"E

მოსახლეობა: 473

საქონლის მფლობელები: 1899-1900 (პირადი 1318)

საქონლის მფლობელების მფლობელობა: 1990-წლები

მნიშვნელობა: საზოგადოებრივი ადგილობრივი ხელისუფლების პასუხისმგებელი და რეალური პასუხისმგებელი ქვეყნის

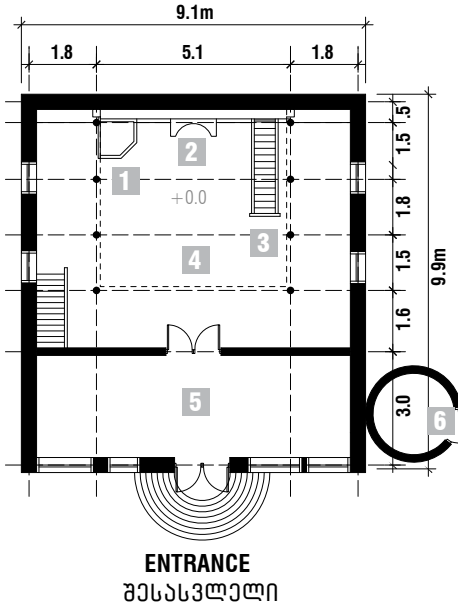
მნიშვნელობა: მნიშვნელოვანი

სოხნის მერეთი, ზოგადი სივრცითი მიუხედავად, ადგილობრივი მნიშვნელობის ქალაქი ქვეყნის სოფლის მოსახლეობა მოახერხა, რომ 1990-წლებში, შენობის გარეთ და შიგნით მკვეთრი ფარგლებით შედგენილი შემდეგ, ახალი, ცალკე მდგომარეობის მნიშვნელოვანი ადგილი. მერეთში მიღებული ვერანდები ჩარიგებული მერეთის სოფლის სივრცეში გამოიყენება. შენობის საფუძვლიანი დარბაზის ორნამენტები შედგენილი ღარიბული და მარტივი, გამოყენებულია შავი-თეთრი მეთოდისთვის დამახასიათებელი მოტივები - რომები, ყვავილები და აბსტრაქტული სკინები. სამაგიეროდ, ჭარის მდელიონზე გამოყენებული მესხრამდე საუკუნისთვის დამახასიათებელი იგივე ორნამენტები ახალი ეპოქის დეკორისა და ძველი არქიტექტურული ელემენტების ურთიერთ კომბინაციის წარმოადგენს. მინერის თავზე არსებული ორი მდელიონი დანული ხის მოტივებითაა შექმნილი, ხოლო მიწის ჩარჩოს ხის შედგენილი პანელები წარმოადგენს, რომლებზეც გეომეტრიული ფიგურები გამოყენებული. სავარაუდოდ, რომ მიწის თავდაპირველად მერეთის შესასვლელი კარი გახლდათ, რომელიც დარბაზის შემდეგ შევსდება. მის ზემოთ გამოყენებული პირადი 1318 წელი (1899-1900) ადგილის მფლობელი უნდა მიგვაჩვენებდეს, თუმცა მერეთის რიგი დეკორატიული ელემენტებისა, მაგალითად - გუმბათის ნახევრად არსებული ჭარის მდელიონი და ნაკვეთი ორნამენტებით შემოღობილი კვეთის კარი ძველი ნაგებობების გაფორმებას უფრო წააგავს. მიწის თავზე შევსდის ფაქტი შესაძლოა, მიუთითებდეს იმაზე, რომ სოხნის მერეთი სულა 1860-1880-წლებს განეკუთვნება. რაც შეეხება პირადი 1318 წელს, იგი საფუძვლიანი ხელისუფლების დამყარებაზე შენობის საფუძვლიანი რესტავრაციის მფლობელი უნდა აღნიშნავდეს.

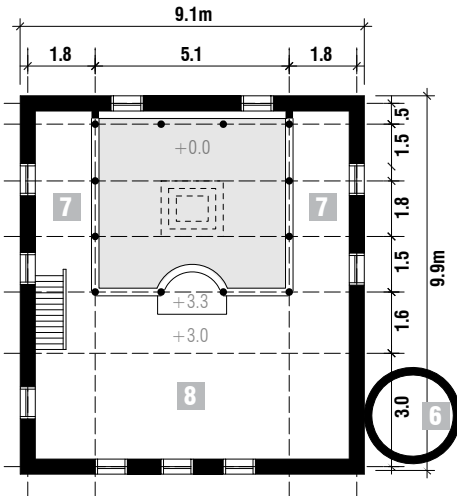
An aerial photograph of a village in Georgia. A dirt road winds through the center, surrounded by dense green trees and fields. Several buildings are visible, including a mosque with a distinctive red and white striped roof. A speech bubble points to the mosque.

Khokhna Mosque
ხოხნის მეჩეთი

MAIN LEVEL PLAN

პირველი სართულის გეგმა

- 1 KURSI ქურსი
- 2 MIHRAB მიჰრაბი
- 3 MINBAR მინბარი
- 4 PRAYER HALL სალონავი დარბაზი
- 5 ENTRANCE FOYER შესასვლელი დარბაზი
- 6 MINARET მინარეთი

MEZZANINE LEVEL PLAN

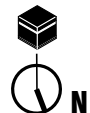
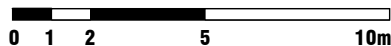
ანბრესოლის გეგმა

- 7 MEZZANINE GALLERIES ანბრესოლის ფრთები
- 8 MEZZANINE ანბრესოლი

FLOOR PLANS

შენიშვნის გეგმა

1:200

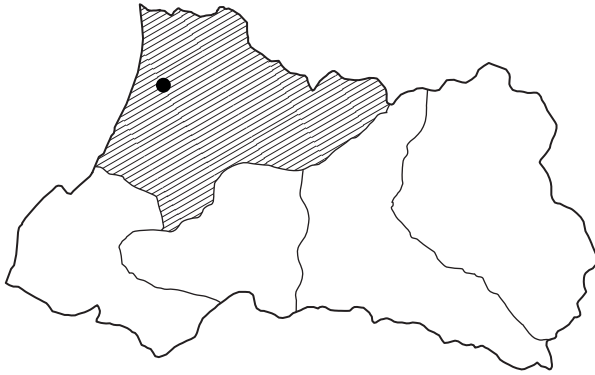

KVIRIKE VILLAGE MOSQUE
სოფელ კვირიკეს მეჩეთი

KVIRIKE VILLAGE MOSQUE

DISTRICT: Kobuleti

LOCATION: 41°46'07.9"N 41°50'20.0"E

POPULATION: 1921

CONSTRUCTION DATE: 1861 (hijri 1277)

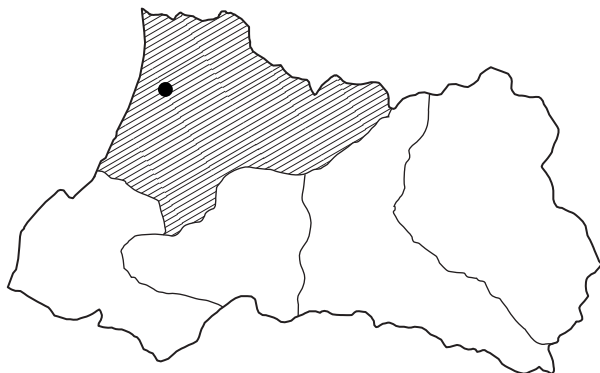
RENOVATION DATE(S) : 2013

CRAFTSMEN: Laz from Arhavi (Ottoman Empire)

MINARET: No (original taken down; none rebuilt)

As one of the oldest surviving mosques in Adjara's coastal Kobuleti district, Kvirike was recently designated a protected heritage monument. Soviet authorities ordered the minaret and madrasa (the foundations of which are visible in the site plan, to the right of the mosque) demolished, but many historic architectural details remain intact. Kvirike mosque is most distinctive for the abundance of original carvings, all of them created using the *incised* method typical of the Ottoman period, which adorn both the interior and exterior. Unlike mosques in the harsher mountainous districts of Adjara, many of Kvirike's original historic exterior details have survived, including wooden lattice window screens, a terra-cotta roof with a small dormer, and an open verandah with original carved columns. A decorative band with a braided motif runs across the facade above the verandah. Both the door and its frame feature elaborate carvings of tulips and braids. Extensive carved ornamentation continues inside: the mihrab, minbar, columns, and balcony all retain their original unpainted wooden decorations. The particularly elaborate minbar crown shows the influence of local folk motifs. As with many earlier mosques, Kvirike does not have a full dome but a shallow recess with a carved medallion. Adjara's regional heritage authorities recently guided a renovation that prioritized technical conservation over ongoing building functionality. They restored the windows, added a new tile roof, and preserved the wood without repainting it or adding insulation for winter use. The village, however, is no longer deeply observant and the mosque often stands empty, aside from Friday or holiday services.

სოფალ კვირიკეს მერეთი

მუნიციპალიტეტი: ქობულეთი

მდებარეობა: 41°46'07.9"N 41°50'20.0"E

მოსახლეობა: 1921

აგების თარიღი: 1861 (ვიზრით 1277)

რესტავრაციის თარიღი(ები): 2013

არქიტექტორი: ლაზი არქაბი (ოსმალეთი)

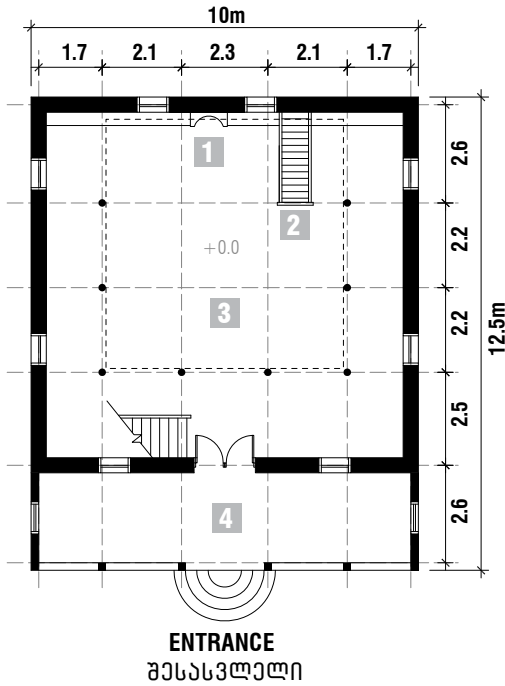
მინერატი: არ გააჩნია (თავდაპირველი დაინგრა და არ აღდგენილა)

სოფალ კვირიკეს მერეთი, როგორც ზღვისპირა აჭარის ქობულეთის მუნიციპალიტეტის ერთ-ერთი უძველესი დღემდე შემონახული ნაგებობა, დაცული კულტურული მემკვიდრეობის ნუსხაში ახლახანს მოხვდა. მართალია, საბჭოთა ხელისუფლების დროს მინერატი და მდგრადი დაანგრიეს (მათი საძირკვლის ნაშთები ადგილის გავრცელება, მერეთის მარჯვენა მხარესა და დაბალი), მრავალი ისტორიულ-არქიტექტურული ძეგლი ხელახლა აღადგინეს შემონახული. კვირიკეს ექსტერიერსა და ინტერიერს ოსმალეთის იმპერიის ბატონობის ეპოქისთვის დამახასიათებელი მრავალი ხეა ნაჰვეთი ორნამენტით აშენებული, რას მერეთს გამოეყოფოდა მათგან. შედარებით მკაფიო კლიმატურ პირობებში არსებული მთიანი მუნიციპალიტეტების ისლამური საკულტო ნაგებობებისგან განსხვავებით, კვირიკეს თავდაპირველი ისტორიული ექსტერიერის ძეგლები დღემდე შემონახული, მათ შორის - ხის ჯვარდინი დარბაზი, კრამიტის სახურავი ლუკარით და ორიგინალური ორნამენტებით დამუშავებული ღია ვერანდა. გრძილი მოთხის მქონე დაკორაბილი საბრძოლო ვერანდის ფსადის გასწვრივ მიუყვება. კარსა და მის ჩარჩოვს დანული და ტიხრის ფორმის ორნამენტები ამოჭრილი. მრავალი ნაჰვეთი ორნამენტი მერეთის ინტერიერში გვხვდება - მიწაზე, მინარს, სვეტებს და აივნებს თავდაპირველი, შეუღებავი ხის დაკორები აქვთ შენარჩუნებული. მინარსის საგულდაგულოდ დამუშავებული გვირგვინის მორთულობა ადგილობრივი ხალხური მოტივების გავლენას განიცდის. როგორც ადრინდელი მერეთის უმეტესობა, კვირიკეს სრულფასოვანი გუმბათი არ გააჩნია და მის მაგივრებას ჭარის კუნძონი წავს, როგორც ორნამენტებით მორთული მდელიონი დაამგრებული. აჭარის კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ადგილობრივი სამსახურის მიერ ჩატარებული რესტავრაციისას, უპირატესობა არა შენობის ფუნქციის, არამედ - მის ტექნიკურ შენარჩუნებას მიენიჭა. სამუშაოების შედეგად, აღდგა ფანჯრები, შენობა ახალი კრამიტის სახურავით დაიხურა, ხოლო ხის ძეგლები გადაღებვის ან შეფუთვის გარეშე შენარჩუნდა. თუმცა თავად სოფლის მოსახლეობა რელიგიურ მსახურებას დიდ ყურადღებას უკვე აღარ უთმობს, შესაბამისად, პარასკევისა და დღესასწაულების გარდა, მერეთი უმთავრესად ცარიელია.

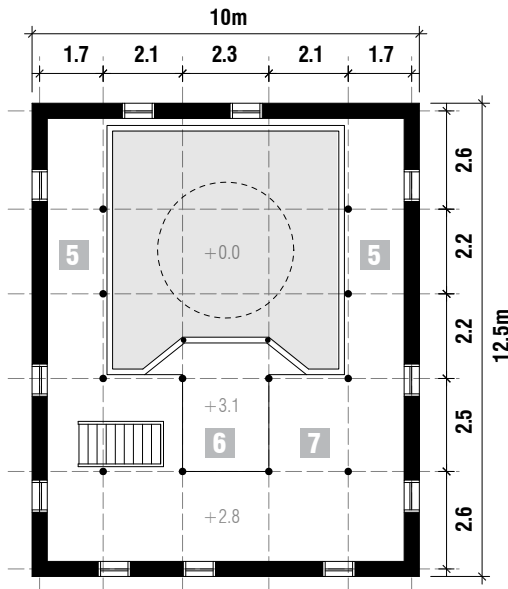

Kvirike Mosque
კვირიკის მეჩეთი

MAIN LEVEL PLAN

პირველი სართულის გეგმა

- 1 MIHRAB მიჰრაბი
- 2 MINBAR მინბარი
- 3 PRAYER HALL სალოცავი დარბაზი
- 4 VERANDA ვერანდა

MEZZANINE LEVEL PLAN

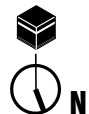
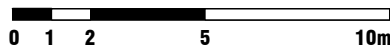
ანთრესოლის გეგმა

- 5 MEZZANINE GALLERY ანთრესოლის ფრთები
- 6 MEZZANINE BALCONY ანთრესოლის აივანი
- 7 MEZZANINE ანთრესოლი

FLOOR PLANS

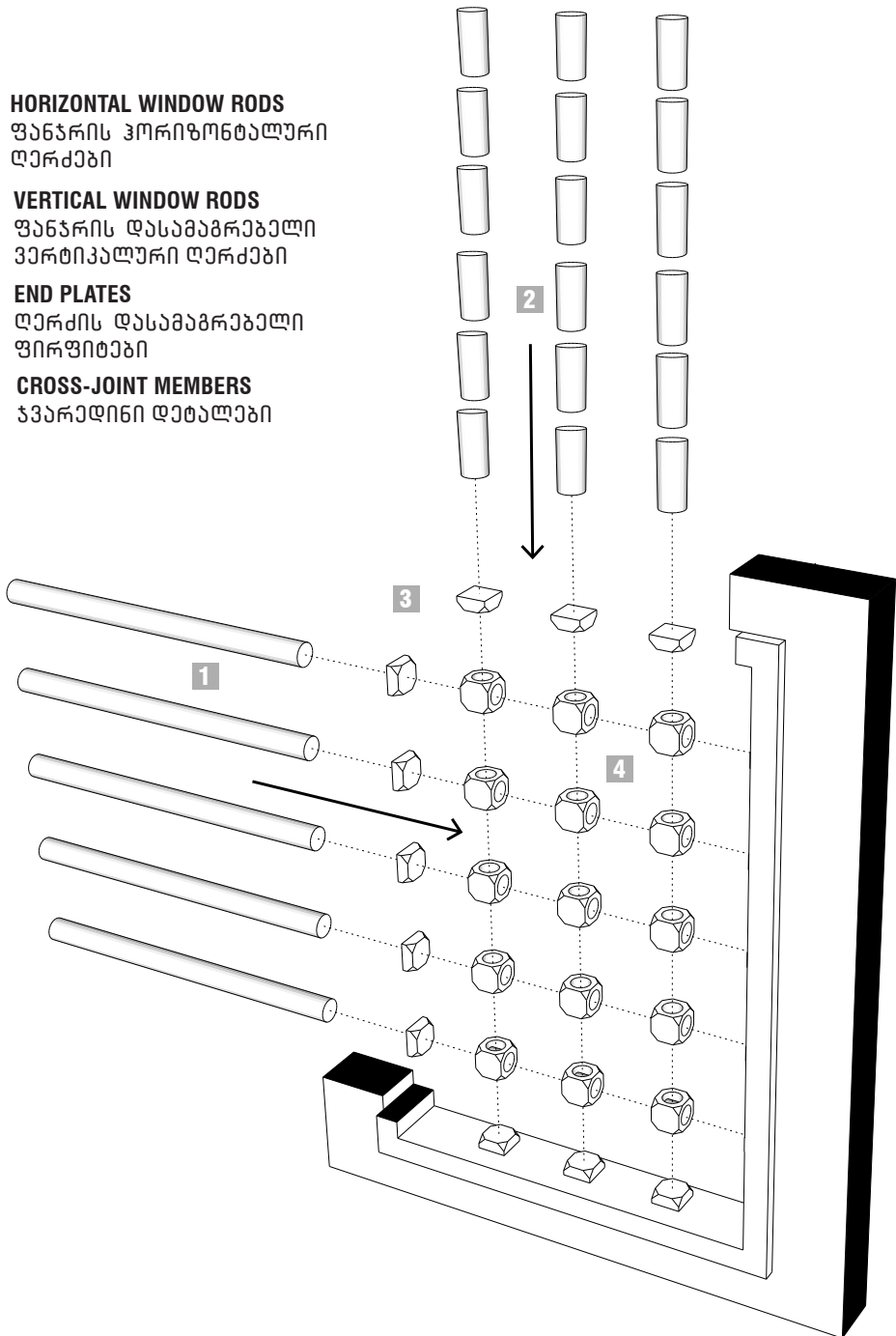
შენიშვნის გეგმა

1:200

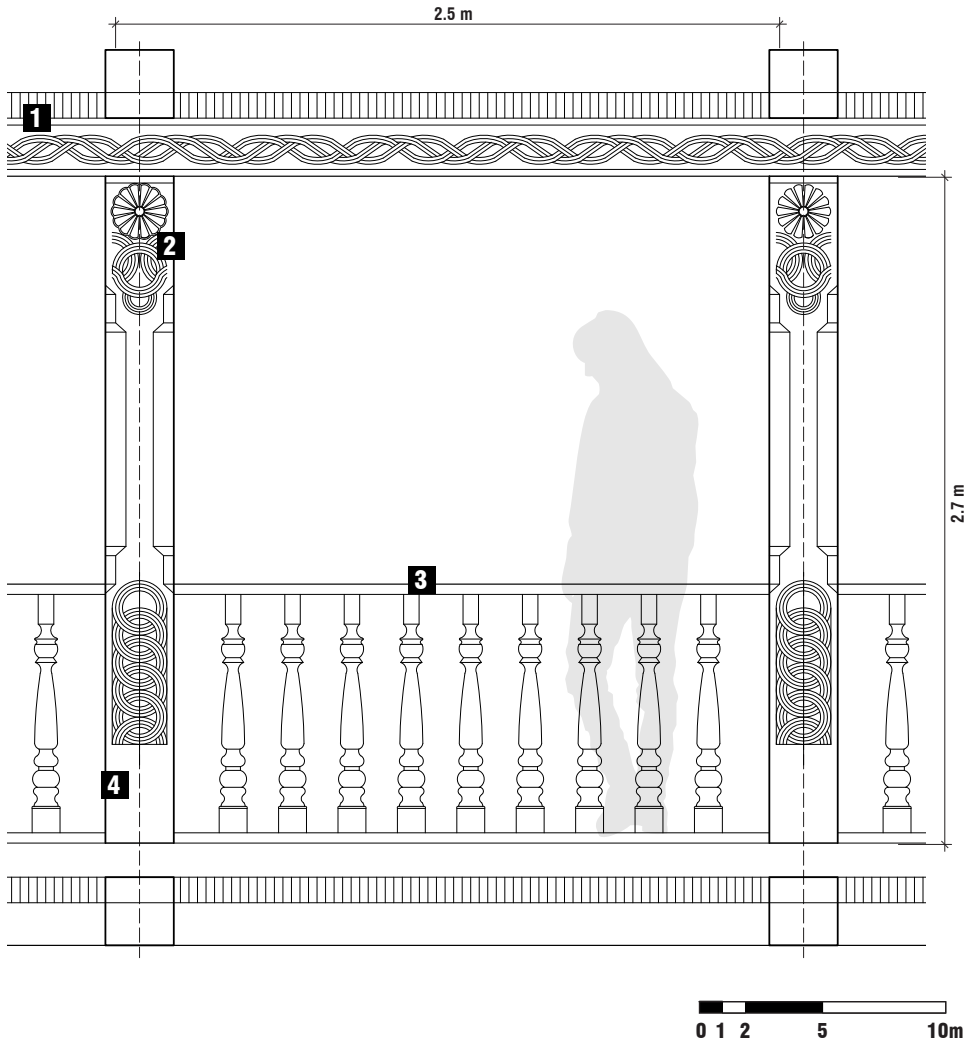
- 1 HORIZONTAL WINDOW RODS**
ფანჯრის ჰორიზონტალური ღერძები
- 2 VERTICAL WINDOW RODS**
ფანჯრის დასამაგრებელი ვერტიკალური ღერძები
- 3 END PLATES**
ღერძის დასამაგრებელი ფირფიტები
- 4 CROSS-JOINT MEMBERS**
ჯვარედინი დეტალები

WOODEN WINDOW DETAILS

ხის ფანჯრის დეტალები

- 1 HORIZONTAL BEAM** ჰორიზონტალური კოჭები
- 2 CARVED COLUMN CAPITAL** მოჩუქურთმებული სვეტის კაპიტელი
- 3 HANDRAIL** მოაჯირი
- 4 CARVED COLUMN BASE** სვეტის მოჩუქურთმებული საფუძველი

WOOD COLUMN CARVING DETAILS

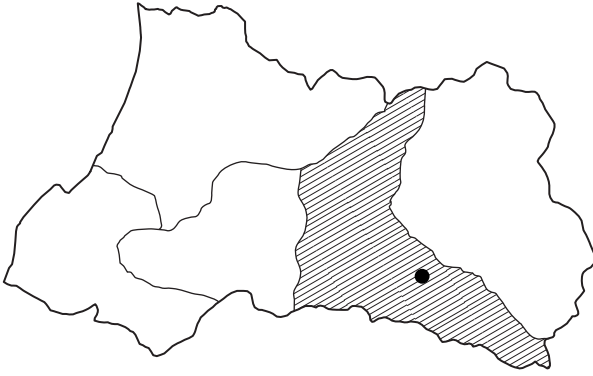
ბის სვეტის ჩუქურთმის დეტალები

MAKHALAKIDZEEBI VILLAGE MOSQUE

სოფელ მახალაკიძეების მეჩეთი

MAKHALAKIDZEEBI VILLAGE MOSQUE

DISTRICT: Shuakhevi

LOCATION: 41°33'02.8"N 42°18'49.5"E

POPULATION: 315

CONSTRUCTION DATE: 1860s

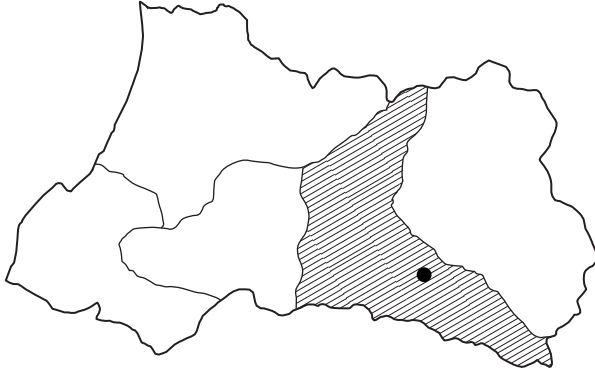
RENOVATION DATE(S): 1990s

CRAFTSMEN: Unknown

MINARET: Yes

Despite its poor condition, Makhalakidzebi still manages to preserve a rich diversity of carved decoration. This mosque lacks the usual carved hijri date to mark its construction or renovation, but certain ornaments and architectural features place it in the Ottoman period, most likely the 1860s. One such feature is the ceiling recess (instead of a dome), which would once have held a carved wooden medallion. This medallion may be concealed by the new layer of plastic panels, molded to resemble coffers, currently covering the entire ceiling. The door carvings also suggest an earlier period, but while the braided motifs on the doorframe follow typical Ottoman era conventions, the door itself is less standard in its choice of imagery: vines sprout from an ewer or vase (at the bottom) and form two large medallions filled with artfully-arranged tulips and chrysanthemums. Much like Pirveli Maisi mosque, Makhalakidzebi's prayer hall contains a variety of hand-carved column details, many of which are unique and can even extend the full length of the column. In addition to intricate geometric patterns influenced by local folk art, some columns feature a motif resembling the *borjgali*: an ancient sun symbol found across Georgia (and featured on its currency, the tetri coin). As an older mosque, Makhalakidzebi was unlikely to have had wall murals. Post-Soviet painting efforts have been haphazard, with some elements only partially completed and walls lined with spray paint stencils.

სოფელ მასალაჰიქიქეჰის მერეთი

მუნიციპალიტეტი: შუახევი

მდებარეობა: 41°33'02.8"N 42°18'49.5"E

მოსახლეობა: 315

აგების თარიღი: 1860-იანი წლები

რესტავრაციის თარიღი(ებ): 1990-იანი წლები

მშენებლები: უცხოელი

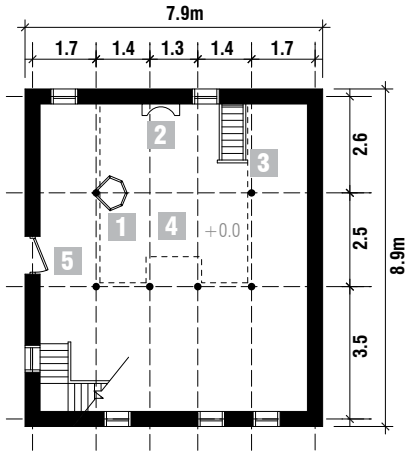
მინერალი: ბაზალტი

მართალია, მასალაჰიქიქეჰის მერეთის აშუამდგომელი მდგომარეობა არასახარბილოა, მას დღემდე შეუნარჩუნებია მდიდრული, ხეზე ნაკვეთი დაკორი. შენობას აგების ან რესტავრაციის თარიღის აღმნიშვნელი ნიშანი არ ბაზალტი, თუმცა ზოგიერთი ორნამენტი და არქიტექტურული თავისებურებების გამოყენებით, შესაძლოა, ოსმალური ეპოქით, კერძოდ – 1860-იანი წლებით დავათარიღოთ. ერთ-ერთი ასეთი მასალაჰიქიქეჰის მერეთის ნაგებობა, ჭარბი არსებული ნიშნა, რომელზეც ოდესღაც ორნამენტებით მორთული მდგომარეობი იყო შეკიდული. სავარაუდოდ, ეს უკანასკნელი კესონს მიმსგავსებულმა პლასტმასის პანელაზე დაფარეს, რომლებიც აშუამდგომელი მთელ სიგრძეზეა აკრული. ნიშნის მსგავსად, კარის ორნამენტების ძველ კარიოდზე მიგვითითებენ. მაშინ, როდესაც შესასვლელის ჩარჩოს გრძილი ორნამენტები ტიპურ ოსმალურ ქარგებაზე მოჭრილი, კარის დაკორი ნაკლებად სტანდარტულია – ჩარჩოს ქვედა ნაწილი დოქიდან ამოგრდომი ვახის რქებით გამოსახული, რომლების ტიპებითა და ქრიანთებებით დამუშავებულ ორ დიდ მდგომარეობას ქმნიან.

სოფელი პირველი მანის მერეთის მსგავსად, მასალაჰიქიქეჰის სამლოცველო დარბაზის სვეტებზე ხელით ნაკვეთი უამრავი უნიკალური მდგომარეობა, რომელთა უმეტესობა მთელი სვეტის გასწვრივ გრძელდება. ორნამენტების გასართულად, ადგილობრივი ხალხური ტრადიციებით ნასაზრდოები მოთხრობითადაა გამოყენებული – ზოგიერთ სვეტზე მისი უკველასი სიმბოლო – გოგონალია გამოსახული, რომლის საპართულო მრავალ კუთხეში შემგვნიდება (იგი ასევე დაბნეულია ფულის ეროვნულ ერთეულზე). რადგან მასალაჰიქიქეჰი ძველ მერეთებს განეკუთვნება, სავარაუდოდ, მას თავდაპირველად, კედლის მოსაბულოა არ ჰქონდა. რაც შეეხება სახეობის კავშირის დახლის შემდგომ, ადგილობრივების მიერ შედგენის მცდელობებს, მათი შედეგები სავალალოა. საღებავი მდგომარეობა ულამაზესად ფარავს, ხოლო კედლებზე გეგმურული საღებავით მიხატული ფიგურები ტრადიციის მემკვიდრეობაა გამოყვანილი.

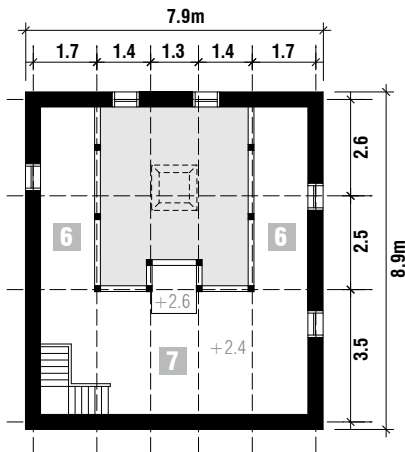

MAIN LEVEL PLAN

პირველი სართულის გეგმა

- 1** KURSI ქურსი
- 2** MIHRAB მიჰრაბი
- 3** MINBAR მინბარი
- 4** PRAYER HALL სალოცავი დარბაზი
- 5** ENTRANCE FOYER შესასვლელი დარეზანი

MEZZANINE LEVEL PLAN

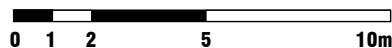
ანთრესოლის გეგმა

- 6** MEZZANINE GALLERIES ანთრესოლის ფრთები
- 7** MEZZANINE ანთრესოლი

FLOOR PLANS

შენიშვნის გეგმა

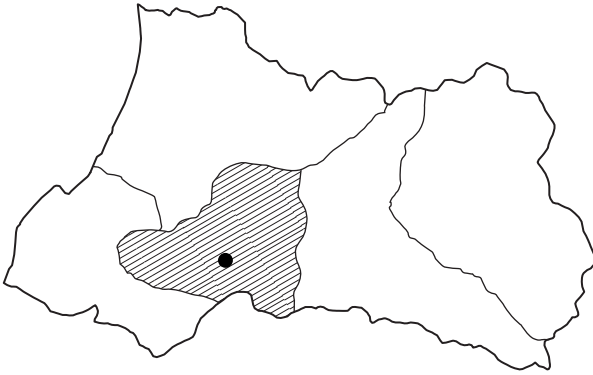
1:200

PIRVELI MAISI VILLAGE MOSQUE
სოფელ პირველი მაისის მეჩეთი

PIRVELI MAISI VILLAGE MOSQUE

DISTRICT: Keda

LOCATION: 41°34'47.6"N 42°12'42.5"E

POPULATION: 525; greater Piveli Maisi 1213

CONSTRUCTION DATE: 1865 (hijra 1281)

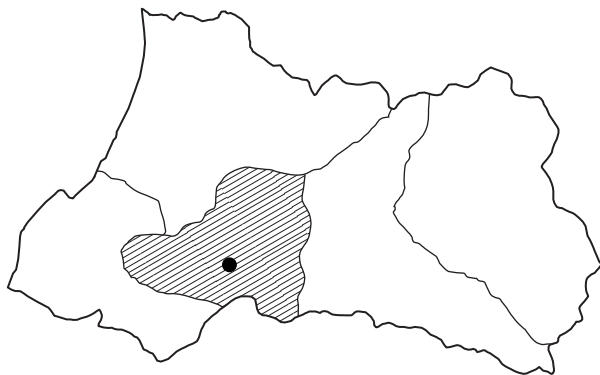
RENOVATION DATE(S): early 1990s

CRAFTSMAN: Bashusta Ali Kilaoghli

MINARET: No; one made of stone/brick demolished c. 1930

The mosque in Piveli Maisi (lit. “May First,” in honor of International Workers’ Day) dates to the same period as Kvirike and Makhalakidzeebi, and shares their traditional architectural details, including an abundance of exuberant vernacular wood carvings. A 1990s repainting of the mosque highlights the various ornaments in dreamy pastel-shaded colors, making it one of the most cheerful mosque interiors in the region. Each of its column capitals features multiple hand-carved designs, some of which are entirely unique. Bands of intricate tulip, vine, braid, and geometric motifs decorate beams supporting the balcony and mezzanine. The original minbar (usually one of the most intricately carved elements of an Adjaran mosque) was likely damaged at some point during the Soviet period, leaving only two panels of original geometric carvings in the back right corner. Remaining panels have since been replaced with plain painted boards. The ceiling medallion, perhaps designed or modified in the later nineteenth century, is set within an unusual arabasque latticework frame. The only *applied* carvings at the mosque are those on the door, which is an early twentieth century replacement for the lost original. Despite its architectural significance and a regular congregation, the village has been unable to organize a renovation of their mosque since its last upgrades in the early 1990s.

სოფალ პირველი მაისის მემკვიდრეობა

მდებარეობა: ქადა

კოორდინატები: 41°34'47.6"N 42°12'42.5"E

მოსახლეობა: 525; პირველი მაისი 1213

აგების თარიღი: 1865 (პირველი 1281)

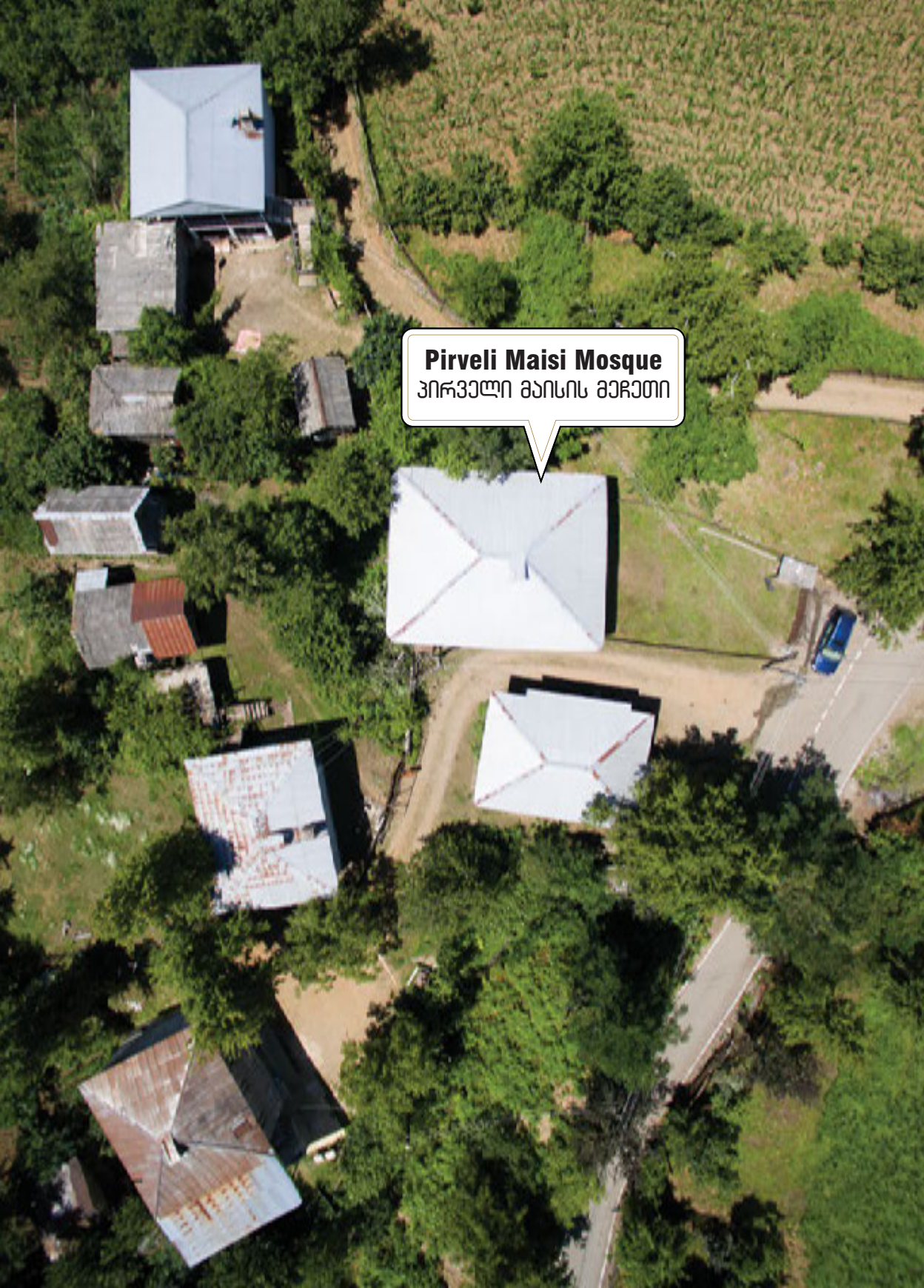
რესტავრაციის თარიღი(ები): ადრეული 1990-იანი წლები

მემკვიდრეობა: ბაგრატიონი ალი კილაოლი

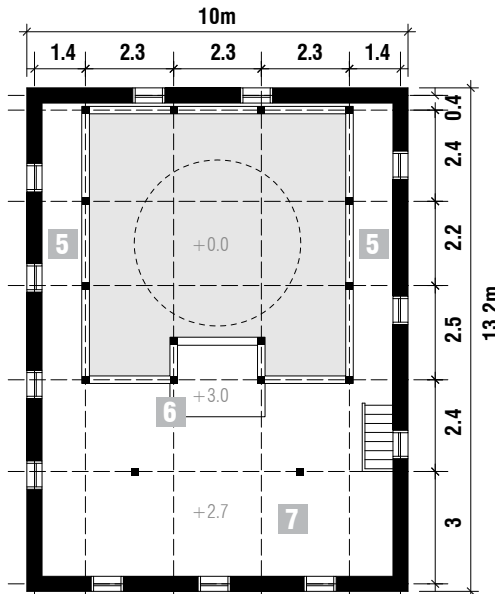
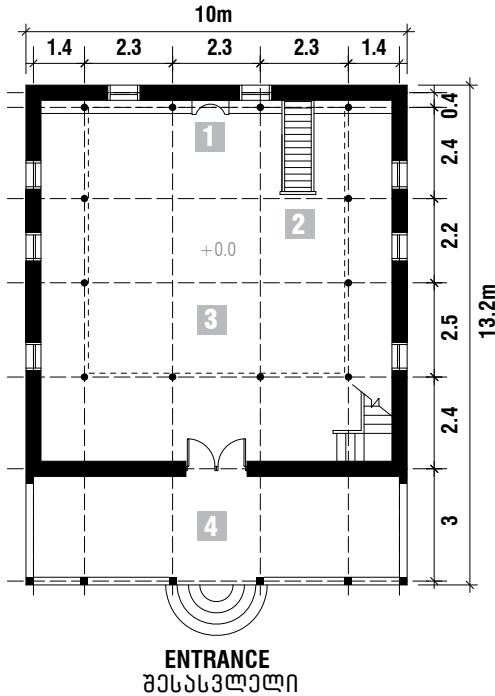
მინერალი: არ გააჩნია; ქვით და აგურით აგებული ძველი მინერალი 1930-იან წლებში დაინგრა

პირველი მაისის (სოფალს ეს სახელწოდება მემკვიდრეობის საერთაშორისო დღის პატივსაცემად ეწოდა) მემკვიდრეობა, პირველი და მახალაპირველი ნაგებობათა ასაკისა და მათ მსგავსად, ხის მრავალფეროვანი ვერსიულარული ორნამენტებით გამოირჩევა. 1990-იან წლებში გადაღების შედეგად, მემკვიდრის ინტერიერმა რემონტის სხვა რელიგიურ არქიტექტურულ ძეგლებთან შედარებით, ყველაზე ხალისიანი სახე მიიღო. ამასთან, პასტელური ფერები ხის ორნამენტების თავისებურებებს განსაკუთრებულად უსვამენ ხაზს. მემკვიდრის სვეტების თითოეულ კაპიტელზე გამოსახული ხელნაკეთი ნაყვების დიდი ნაწილი უნიკალურია. რიგგარეშად ჩალაგებული ტიხების, ვახის, წნული და გომბორიული მოტივები აივნის და მეზანიების დამატარ სხივებს ამშვენებენ. თავდაპირველი მიწისფერი, რომელიც როგორც წესი, აჭარულ მემკვიდრეობაში ორნამენტებით ყველაზე მეტადაა შემოვლილი, სავარაუდოდ, საფუძველზე პერიოდში დაზიანდა. ამის გამო, თავდაპირველი გომბორიული ნაკვეთი ელემენტები მიწისფერი ქვედა მარჯვენა კუთხის ორ ხის პანელზეა შემორჩენილი. დანარჩენი ნაწილები კი სადა, შედარებით ფინიშირებულია ჩანაცვლებული. სავარაუდოდ, გვიან მესხრამებში საუკუნეში შემდგომი ან ჩანაცვლებული ფერის მდგრადი ურთიერად, არაბეჭდის სტილის ჩარჩოვით ჩასმული. მემკვიდრეობის არსებული ერთდარბაზი დამატებული ორნამენტი მემკვიდრის პარკზე გამოსახული, რომელიც თავის მხრივ, დაკარგული ძველი ორიგინალის სანაცვლოდ, მეოცე საუკუნის დასაწყისში დაამზადეს. მართალია, პირველი მაისის მემკვიდრის თავისი მრავალი ჰყავს და ამასთან, მნიშვნელოვანი არქიტექტურული ღირებულებას გააჩნია, ადგილობრივმა თემმა ადრეულ 1990-იან წლებში ჩატარებული სარემონტო სამუშაოების გარდა, რესტავრაციის ორგანიზება ვერ მოახერხა.

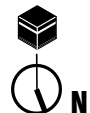
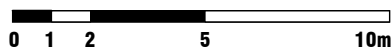
An aerial photograph of a village with several houses and a mosque. The houses have various roof colors, including blue, grey, and red. The mosque has a large, white, square roof. The village is surrounded by green trees and fields. A blue car is parked on a road to the right of the mosque.

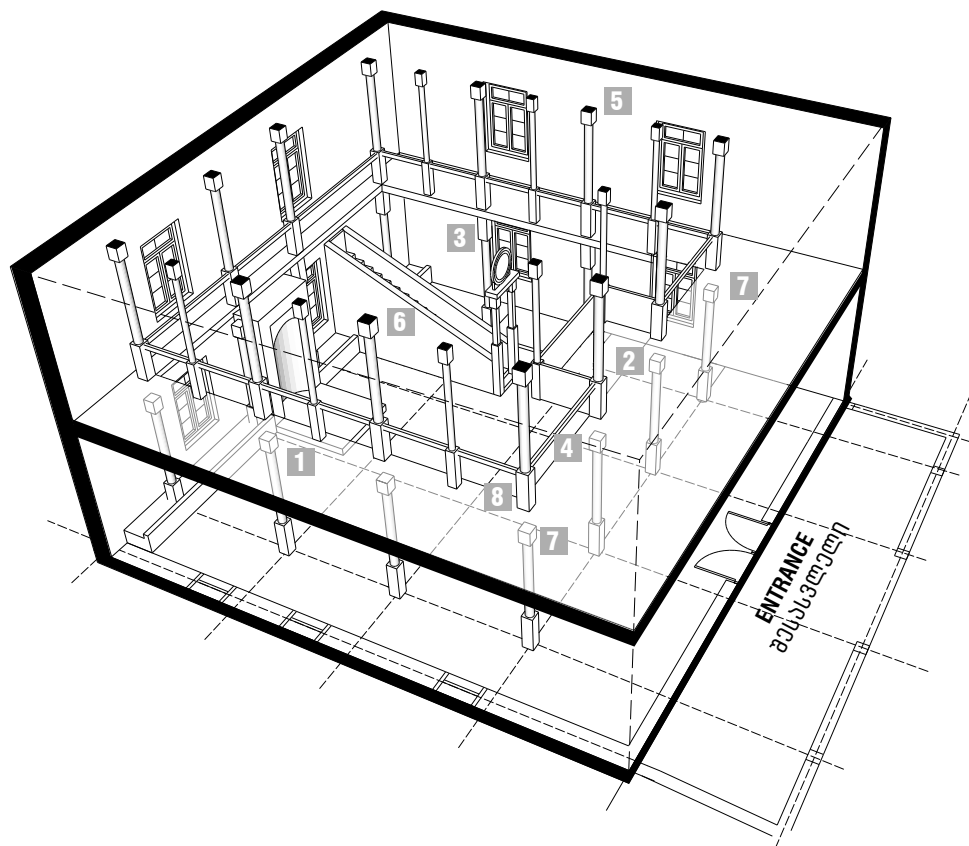
Pirveli Maisi Mosque
პირველი მაისის მეჩეთი

FLOOR PLANS
პანოების გეგმა

1:200

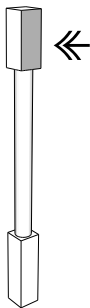
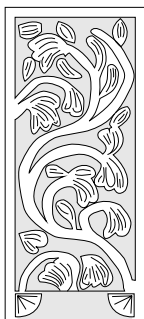
The column capitals at Pirveli Maisi speak to the extent to which local craftsmen brought their vernacular traditions to religious architecture. A single column may feature several distinct panels of floral and geometric motifs.

პირველი მაისის მხატვრობის სვეტისთავები კარგად აჩვენებს, თუ რა სიხშირით და მასშტაბით იყენებდნენ აჭარელი ოსტატები რელიგიურ არქიტექტურაში ადგილობრივ ტრადიციებს. თითოეულ სვეტს შეესაძლოა, ჰქონდეს რამდენიმე ყვავილოვანი ან გეომეტრიული ფორმის ჩუქურთმისი პანელი.

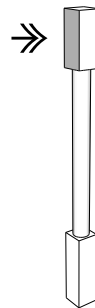
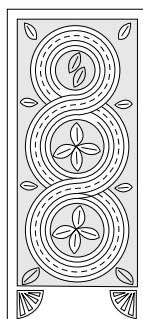
WOOD COLUMN CARVING/ BALCONY CARVING

ხის სვეტის ჩუქურთმა/ანივნის ჩუქურთმა

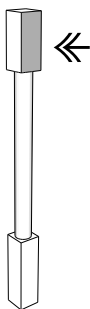
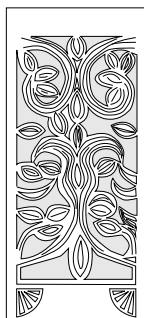
1

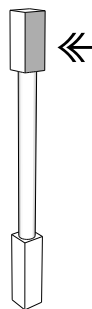
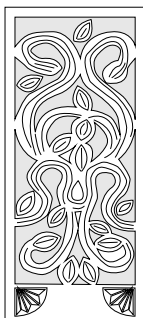
2

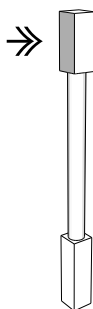
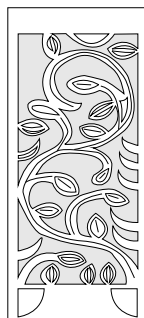
3

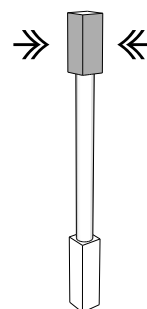
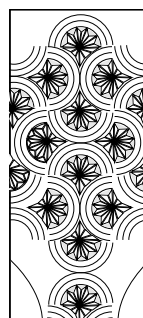
4

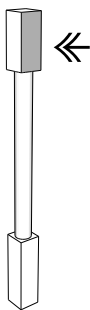
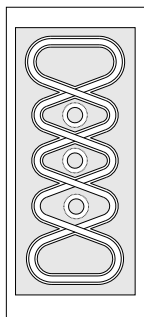
5

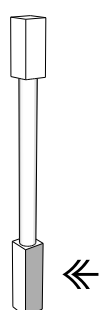
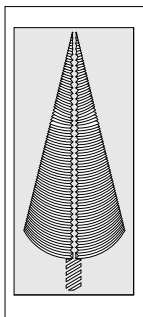
6

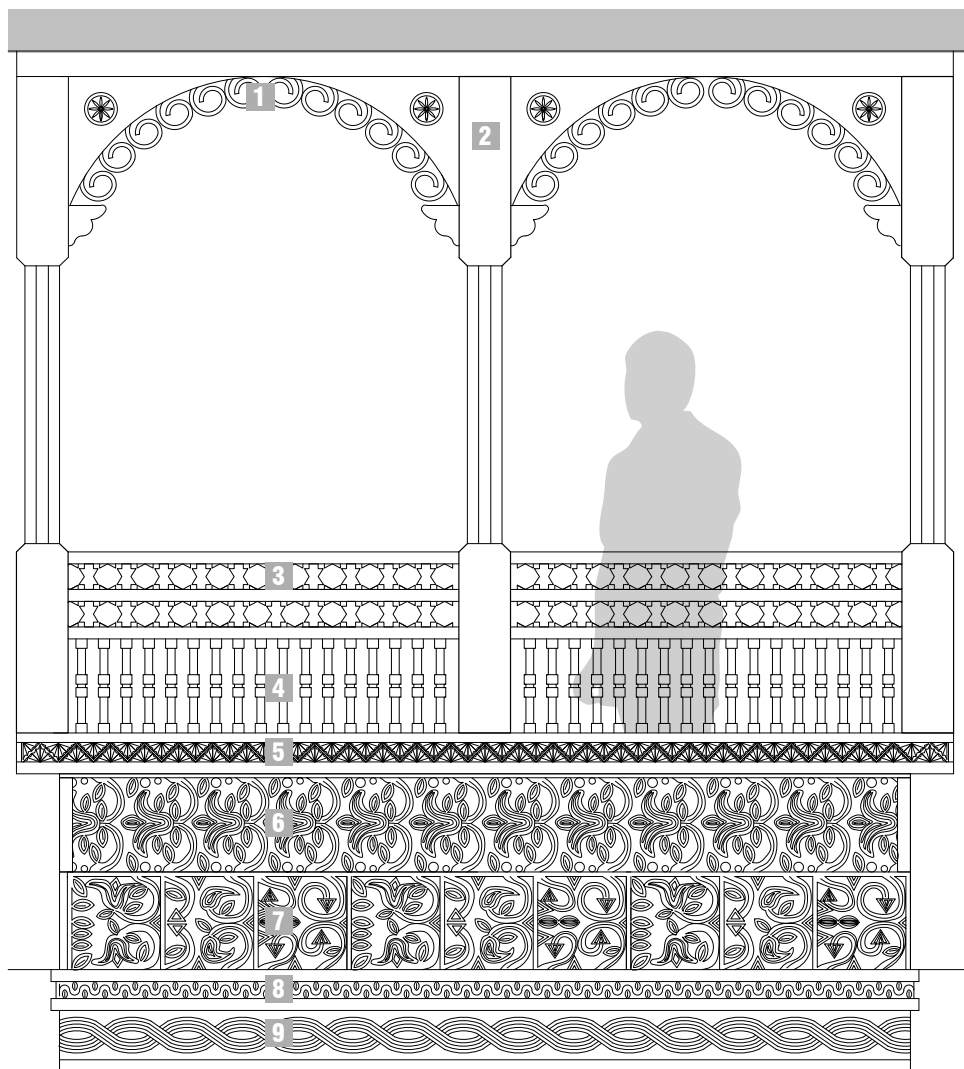

7

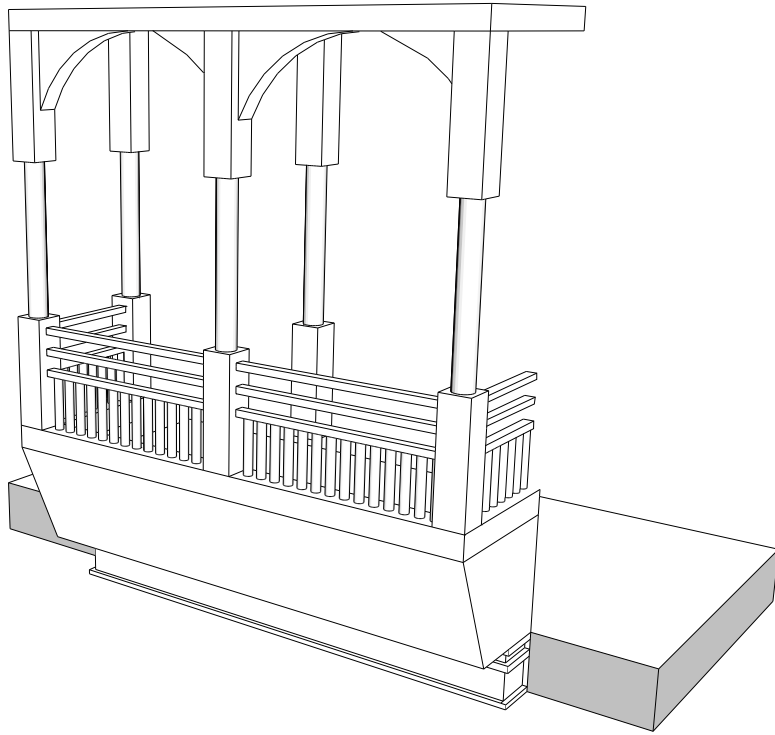
8

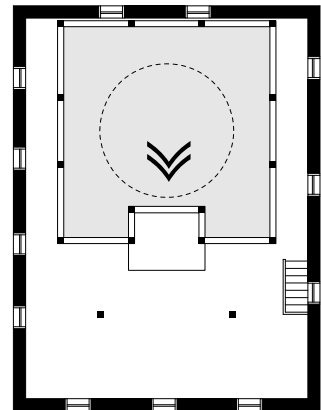

MEZZANINE BALCONY
ანდრესოლის აივანი

1:4.5 0 1 2 5 10m

- 1 LATTICEWORK ARCH**
ბადისებრი კონსტრუქციის თაღი
- 2 STRUCTURAL COLUMNS** საყრდენი სვეტები
- 3 GEOMETRIC RAILING**
მოაჯირის გეომეტრიული დაბალი
- 4 BALUSTERS** კიბის რიკულები
- 5 FAN-SHAPED BANDING** მარაოს ფორმის სარტყელი
- 6 MAIN FLORAL MOTIF**
ძირითადი ყვავილოვანი მოტივი
- 7 TRI-PANEL FLORAL MOTIF**
სამკანაღლიანი ყვავილოვანი მოტივი
- 8 WAVE MOTIF** ტალღის მოტივი
- 9 ROPE MOTIF** თოქის მოტივი

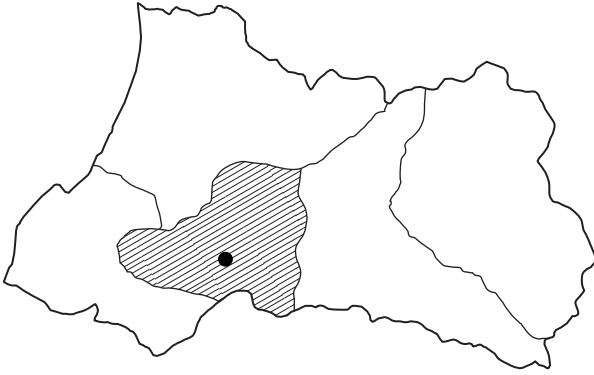

PURTIO VILLAGE MOSQUE
სოფელ ფურტიოს მეჩეთი

PURTIO VILLAGE MOSQUE

DISTRICT: Khulo

LOCATION: 41°36'34.6"N 42°15'52.2"E

POPULATION: 787

CONSTRUCTION DATE: 1895 (hijri 1312)

RENOVATION DATE(S): Unknown

CRAFTSMAN: Usta Omer Khuroghli (Laz)

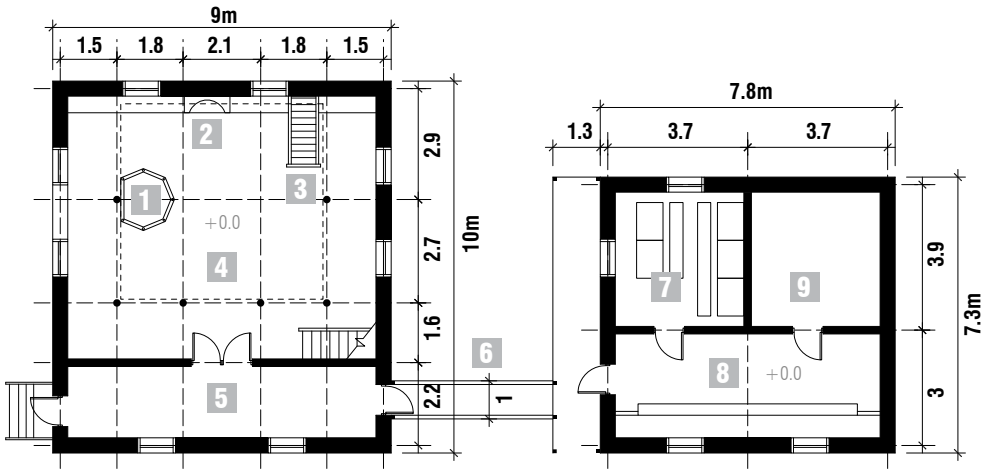
MINARET: Yes

Purtio's interconnected mosque complex represents an architectural adaptation to the region's harsh mountain climate: an elevated wooden bridge connects the mosque and madrasa, allowing students to pass between worship and study spaces without fighting through heavy snowdrifts. Most ornament in the prayer hall is *applied*, using the template-based designs common in the late-nineteenth century. Even the minbar crown utilizes some of the same abstract floral motifs found along the mezzanine railings. The upper panel of the minbar, however, features an unusual hand-carved relief of grapes. Each fluted doric column also includes some hand-carved floral elements around the base. The relatively small dome is currently unpainted. The entrance door, likely original, features traditional hinges and a stamped geometric pattern of stars and interlocking medallions. Wooden panels on the wall near the entrance combine the *incised* geometric carvings typical of local folk art with Arabic script. One reads "the mosque is the house of Allah" followed by the hijri date 1245 (1829-1830), a date also included on another wall panel. These plaques may have come from a previous mosque in the village, however, or an earlier iteration of the present mosque.

An aerial photograph showing a mosque complex with a large white rectangular building and a smaller square tower, surrounded by dense green trees. To the left, there are several small, rectangular concrete foundations. A dirt road runs along the left side of the complex. In the upper left, a blue car is parked at a junction, and a small building with a corrugated metal roof is visible. A speech bubble points from the text to the main mosque building.

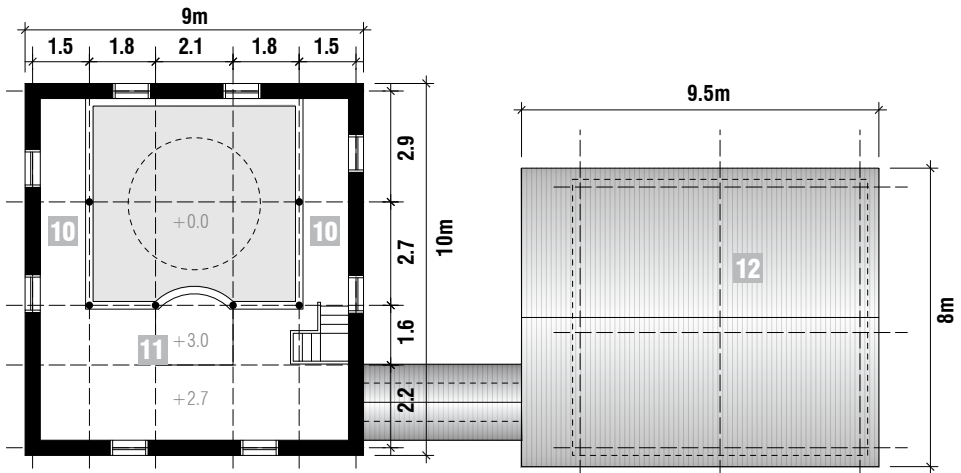
Purtio Mosque
ფურტიოს მეჩეთი

MAIN LEVEL PLAN

პირველი სართულის გეგმა

1 KURSI ქუჩის	5 ENCLOSED VERANDA მიდგმული პერანდა
2 MIHRAB მიჰრაბი	6 BRIDGE TO MADRASA ხიდი
3 MINBAR მიწბარი	7 MADRASA მედრასა
4 PRAYER HALL სალოცავი დარბაზი	8 ABLUTION AREA განბანვის ადგილი
	9 STORAGE სათავსო

MEZZANINE LEVEL PLAN

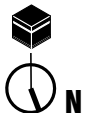
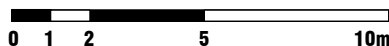
ანბრესოლის გეგმა

10 MEZZANINE GALLERIES ანბრესოლის ფრთები
11 MEZZANINE ანბრესოლი
12 ROOF სახურავი

FLOOR PLANS

ბენოების გეგმა

1:200

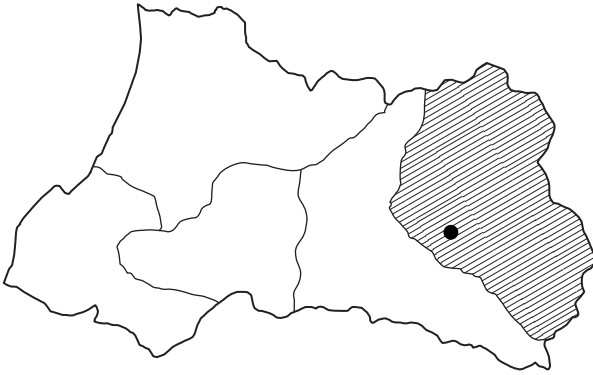

TAGO VILLAGE MOSQUE
სოფელ თაგოს მეჩეთი

TAGO VILLAGE MOSQUE

DISTRICT: Khulo

LOCATION: 41°37'25.2"N 42°18'50.0"E

POPULATION: 294

CONSTRUCTION DATE: 1900-1915(hijri 1318-1333)

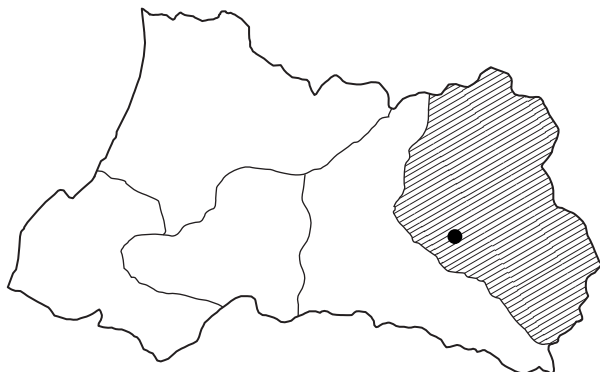
RENOVATION DATE(S): 1990s

CRAFTSMEN: Local masters

MINARET: Yes

Sited above hilly Tago village, this mosque is best accessed via a cable car (built in 1985) from Khulo, the district capital located across the valley. Tago mosque is currently home to an active congregation, but its prayer hall has not quite recovered from Soviet era use as an agricultural warehouse. The interior is best described as haphazard: vinyl panels (of the sort used to line bathrooms) cover most of the walls and even the mihrab niche; the original columns supporting the mezzanine have been replaced by metal pipes welded to an I-beam; a chimney pipe from the floor below erupts through the prayer hall floor and up out the ceiling. Some of the only hints of earlier decoration are the broken remnants of a carved minbar crown and a few applied wooden ornaments framing the unpainted dome. The entrance vestibule, located on the level below the prayer hall, currently functions as a small madrasa. Overall, Tago exemplifies the struggles of a community that can only afford to make their village mosque as comfortable as possible for regular use without regard for long term maintenance or historic preservation.

სოფალ თაგოს მერეთი

მუნიციპალიტეტი: ხულო

მდებარეობა: 41°37'25.2"N 42°18'50.0"E

მოსახლეობა: 294

აგების თარიღი: 1900-1915 (პიჯრით 1318-1333)

რესტავრაციის თარიღი(ები): 1990-იანი წლები

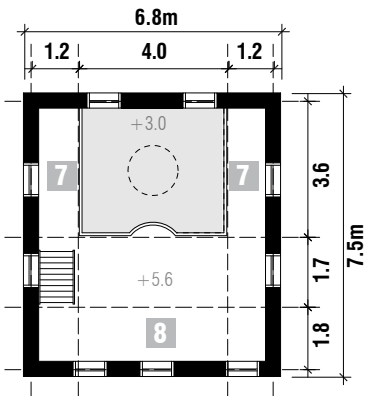
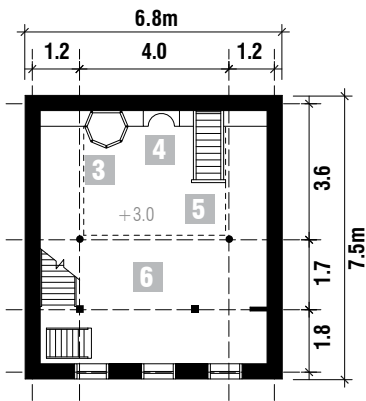
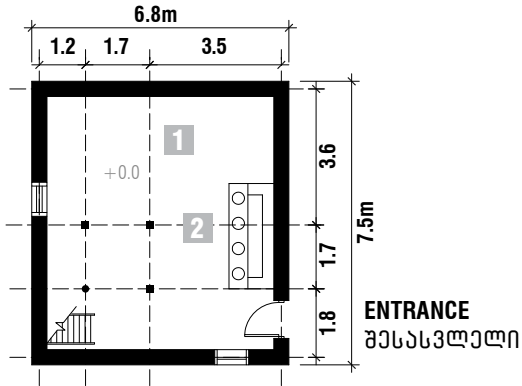
მშენებლები: ადგილობრივი ხელოსნები

მინერალი: გაანინი

მთიან სოფალ თაგოს მერეთში ხეობის მეორე მხარეა გაშენებული მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციული ცენტრიდან – ხულოდან მოსახვედრად ყველაზე იოლად 1985 წელს აგებული საბაგირო გზით მოხვდებით. თაგოს მერეთს ამჟამად საკმაოდ აქტიური მრავლი ჰყავს, თუმცა მის სალოცავ დარბაზს საბჭოთა მემკვიდრეობა (იგი სასოფლო-სამეურნეო საწყობად იყო გადაკეთებული) ჯერ კიდევ ატყვია. ინტერიერის მდგომარეობა სავალალოა – თითქმის ყველა კედელი, მიჯრების ნიშის ჩათვლით, პოლივინილის პანელებითაა დაფარული. მეზანინის დამჭარი ძველებური სვეტები ლითონის მიღებითაა ჩანაცვლებული, ევად სართულის საკვამლე მილი ჯერ სალოცავი დარბაზის იატაკს გაივლის და მხოლოდ შემდგომ უკავშირდება ჭარს. ხეში ნაკვეთი მინბარის გვირგვინი და შეუღებავი გუმბათის ირგვლივ დამაგრებული ხის ორნამენტები ძველი დეკორაციის ნაშთებია. სალოცავი დარბაზის ევად სართულის შესასვლელის ვესტიბულში ამჟამად მცირე მდრასე ფუნქციონირებს. თაგოს მერეთის მაგალითზე კარგად ჩანს, თუ რა ძალისხმევა ჭირდება ადგილობრივი მოსახლეობას მერეთში ყოველდღიური გამოყენებისთვის საჭირო კომფორტის შესაქმნელად. სხადია, რომ ამ შემთხვევაში, ნაგებობის გრძელვადიან შენარჩუნებასა ან მისი, როგორც კულტურულ მემკვიდრეობის ნიმუშია ზრუნვას ვერაზინ ახერხებს.

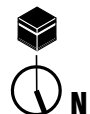
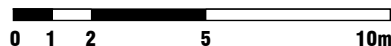

FLOOR PLANS

შენიშვნის გეგმა

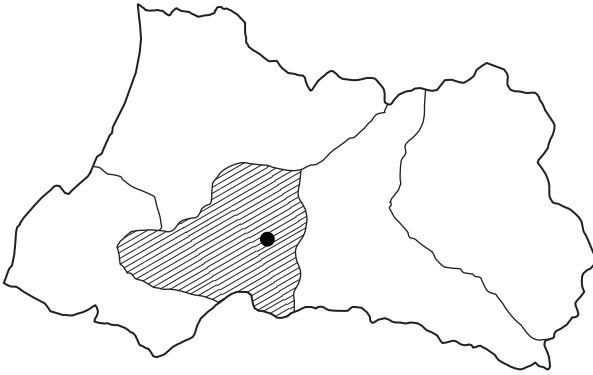
1:200

TSKHMORISI VILLAGE MOSQUE
სოფელ ცხმოჩისის მეჩეთი

TSKHMORISI VILLAGE MOSQUE

DISTRICT: Keda

LOCATION: 41°38'29.7"N 42°02'56.1"E

POPULATION: 600

CONSTRUCTION DATE: 1891-1892 (hijri 1310)

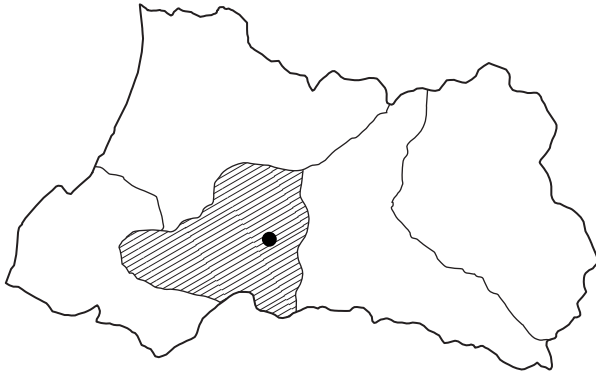
RENOVATION DATE(S): 11990s; 2016-2017

CRAFTSMEN: Unknown

MINARET: Yes

Tskhmorisi mosque became part of the Keda Cultural Route in 2016, a distinction that garnered support from regional authorities for renovations after decades of Soviet era use as a warehouse. Although these renovations involved covering much of the interior with unpainted pine wood paneling, the most significant decorative elements remain visible. Remnants of painted floral motifs (found on a small door below the stairs and on the right side of the minbar) would suggest that beneath this paneling the mosque was once vividly decorated with red, blue, and green murals. Colorful flowers, knotted tassels, wreaths, and swags seemingly drawn from European decor adorn the large white dome. Other paintings in the prayer hall bear a strong resemblance to those made by Laz masters Omer Usta and Usta Bin Ahmed at other mosques during approximately the same period. The mihrab niche, for example, is painted dark green with a floral bouquet and a row of crescents, not unlike those at Beghleti and Dghvani. The distinctive bubble or pebble motif also found at these other two mosques appears on Tskhmorisi's minbar portal and some doric column capitals. In addition to extensive paintings, the prayer hall features a mixture of *incised* and *applied* carvings. At Tskhmorisi, however, many of the applied carvings depart from the commonly used templates and instead display far more distinctive floral or abstract motifs. The minbar, decorated with the complex interlaced rosette motif, made popular with applied ornament, is (astonishingly) entirely hand-carved. The door and doorframe, likewise, reference common *applied* ornament templates but renders them by hand.

სოფალ ცხომორისის მუნიციპალიტეტი

მუნიციპალიტეტი: ქადა

მდებარეობა: 41°38'29.7"N 42°02'56.1"E

მოსახლეობა: 600

აგების თარიღი: 1891-1892 (პირველი 1310)

რესტავრაციის თარიღი(ები): 1990-იანი წლები; 2016-2017

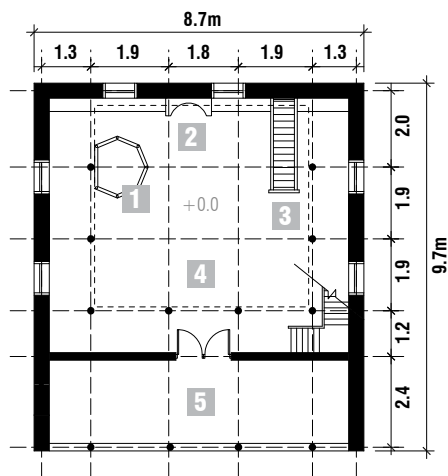
მშენებელი: უცხოელი

მინერალი: ბაზალტი

საბჭოთა ხელისუფლების დროს, ათწლეულების მანძილზე საწყობად ქცეული ცხომორისის მუნიციპალიტეტი 2016 წლის მუნიციპალიტეტის კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლად გამოცხადდა. რის გამოც ადგილობრივმა მთავრობამ რესტავრაციის მხარდაჭერა გადაწყვიტა. მიუხედავად იმისა, რომ აღდგენითი სამუშაოების შედეგად, ინტერიერი ნაძვის ხეობაში პანელებით დაიფარა, მუნიციპალიტეტის დამახასიათებელი ყველაზე მნიშვნელოვანი დეტალები ულამაზესი მინის ჩანს. მინარის მარჯვენა, კიბის ქვეშ არსებულ მხრივ კარზე შემორჩენილი მოხატული ყვავილოვანი მოტივების ნაშთები გვაფიქრებინებს, რომ ამ პანელს მიღმა, ერთ დროს მდიდრულად შემკული წითელი, ლურჯი და მწვანე ფერის მხატვრობა იმალება. დიდ თეთრ გუმბათს სავარაუდოდ, ევროპიდან შემოსული ფერადი ყვავილების, ქსოვილის გირლიანობის და გვირგვინების მოტივები ამოკვეთეს. სალონებში დარბაზში არსებული სხვა მხატვრობით ცხომორისი ძალიან წააგავს ლაზი ოსტატების – ომარ უსტას და უსტა ბინ აჰმედის მიერ იმავე პერიოდში გაფორმებულ სხვა მუხრებს. მაგალითად, მუქ მწვანედ შეღებილ მიწისფერ ნიშანში ყვავილის თიგული და ნახევარმთვარის რიგში გამოსახული, რომელიც ბელეტის და დღვანის მუხრებში არსებულ მოტივებს იმეორებს, ისევე, როგორც მინარის კოშკისა და გომიერის დორიული ორდერის მქონე სვეტის კაპიტალზეა დახეილი ბუბუკების ან კენჭების მსგავსი ნაწილები. მინარის მდიდრული მოხატულობის გარდა, სალონებში დარბაზი ამოკვეთილი და დამაგრებული ხის ორნამენტებითაა გაფორმებული. დამაგრებული ორნამენტების უმეტესობა სწილდება საზოგადოებრივ გამოყენებულ შენობებს და უფრო გამორჩეულ, ყვავილოვან და აბსტრაქტულ სხეულ იქნეს. მინარზე არსებული ვარდულები ხელითაა ნაკვეთი, მაშინ, როდესაც იმავე მოტივის ორნამენტებს რამიონის სხვა მუხრებისთვის შეპოვების მიხედვით ჭრიდნენ და შემდეგ ამოკვეთდნენ. ხელითაა ნაკვეთი კარსა და მის ჩარჩოზე ამოკვეთილი, დამაგრებული ორნამენტების მსგავსი მორთულობა.

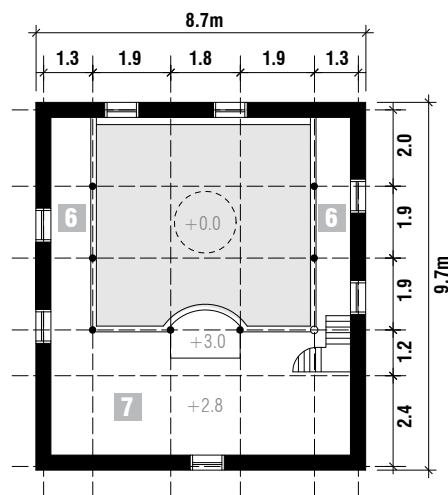

ENTRANCE
შესასვლელი

MAIN LEVEL PLAN

პირველი სართულის გეგმა

- 1 KURSI ქურსი
- 2 MIHRAB მიჰრაბი
- 3 MINBAR მინბარი
- 4 PRAYER HALL სალომუავი დარბაზი
- 5 ENTRANCE FOYER შესასვლელი დერეფანი

MEZZANINE LEVEL PLAN

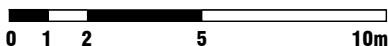
ანბრესოლის გეგმა

- 6 MEZZANINE GALLERIES ანბრესოლის ფრთები
- 7 MEZZANINE ანბრესოლი

FLOOR PLANS

შენიშვნის გეგმა

1:200

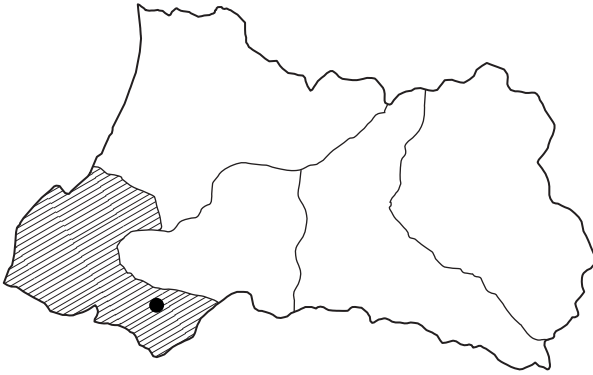

UCHKHETI VILLAGE MOSQUE
სოფელ უჩხეთის მეჩეთი

UCKKHETI VILLAGE MOSQUE

DISTRICT: Khelvachauri

LOCATION: 41°32'13.9"N 41°48'27.3"E

POPULATION: 260

CONSTRUCTION DATE: 1880s

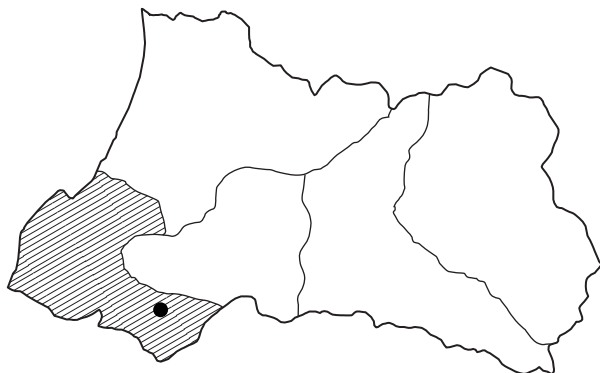
RENOVATION DATE(S): 1990s; 2016

CRAFTSMEN: Usta Kikava Basiladze (local) with Laz masters

MINARET: No

After an earlier mosque was destroyed during the course of the 1877-1878 Russo-Ottoman War (the conflict that eventually brought Adjara into the Russian Empire), local craftsman Usta Kikava Basiladze built the present Uckkhiti village mosque. This simple wooden mosque represents a transitional period between the elaborate *incised* carvings of the Ottoman era and the colorful murals and applied ornament of the later Russian imperial era. The prayer hall features few carvings and no paintings, but the woodwork is lacquered and well-maintained. Two simple ceiling medallions with a star and crescent motif frame the small, unpainted dome. Some elements of the prayer hall appear to be new, including the mihrab, mezzanine railings, and minbar, which features rather crude approximations of common applied motifs. Horizontal wooden bars on the front windows are an interesting remnant from an earlier era (see, for example, the wooden window lattices at Kvirike mosque).

სოფალ უჩხიტის მუნიციპალიტეტი

მუნიციპალიტეტი: ხელვაჩაური

მდებარეობა: 41°32'13.9"N 41°48'27.3"E

მოსახლეობა: 260

აღების თარიღი: 1880-იანი წლები

რესტავრაციის თარიღი(ები): 1990-იანი წლები; 2016

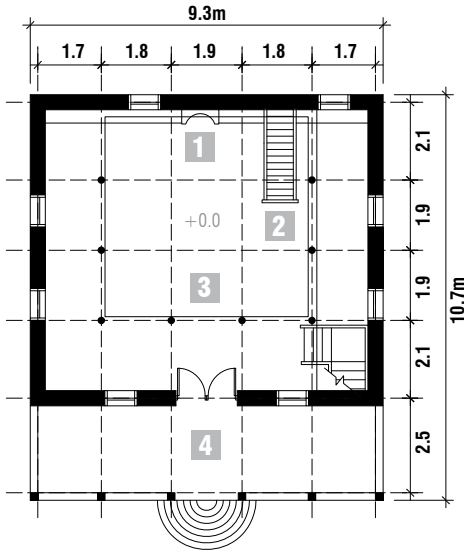
მშენებლები: ადგილობრივი ოსტატი უსტა ქიქავა ბასილაძე ლაზ მშენებლებთან ერთად

მინერალი: არ გააჩნია

სოფალ უჩხიტის ძველი მუნიციპალიტეტის 1877-1878 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის გამო განადგურების შემდეგ, ადგილობრივმა ოსტატმა უსტა ქიქავა ბასილაძემ ამჟამინდელი შენობა ააგო. ხის მარტივი შენობა ოსმალეთის ბატონობის დროინდელ საგულდაგულოდ ნაპვეთ გაფორმებასა და გვიანი რუსეთის იმპერიისთვის დამახასიათებელი ფარადოვან მხატვრობასა და დამატრეხულ ორნამენტების ტრადიციას შორის ბარდამავალ ეტაპს წარმოადგენს. უჩხიტის მუნიციპალიტეტის სალონავ დარბაზში მოხატულობა საეთოდ არაა და ხის ორნამენტების მწიფი რაოდენობითაა წარმოდგენილი; საგამიეროდ, ხის ელემენტები გალავნულია და კარგადაა შემონახული. შეუღებავ მცირე ზომის მუხრათს ხის ორი მარტივი მუხრათი ამგვანებს, რომელზეც ვარსკვლავისა და ნახევარმთვარის მოტივებია გამოხატული. სალონავი დარბაზის ზოგიერთი ელემენტი ახალია, მაგალითად – მიჯნები, ანტრასოლის მოაჯირი და მინბარი, რომლებზეც ტრადიციული დამატრეხული ორნამენტების უხეში მინახაქვია წარმოდგენილი. ფასადზე გამავალი ფანჯრების ხის ჰორიზონტალური ძალაქები ძველი დროის საინტერესო გადმონახუთია, რითაც უჩხიტის მუნიციპალიტეტის ეს დედალი კვირიკეს ფანჯრების ხის დარბაზის გაფორმების ელემენტებს ეხმინება.

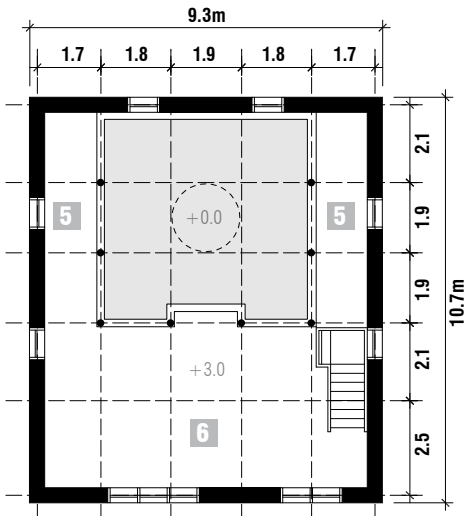

MAIN LEVEL PLAN

პირველი სართულის გეგმა

- 1 MIHRAB მიჰრაბი
- 2 MINBAR მინბარი
- 3 PRAYER HALL სალოცავი დარბაზი
- 4 ENTRANCE VERANDA შესასვლელი ვერანდა

MEZZANINE LEVEL PLAN

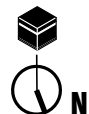
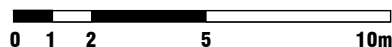
ანბრესოლის გეგმა

- 5 MEZZANINE GALLERIES ანბრესოლის ფრთები
- 6 MEZZANINE ანბრესოლი

FLOOR PLANS

შენიშვნის გეგმა

1:200

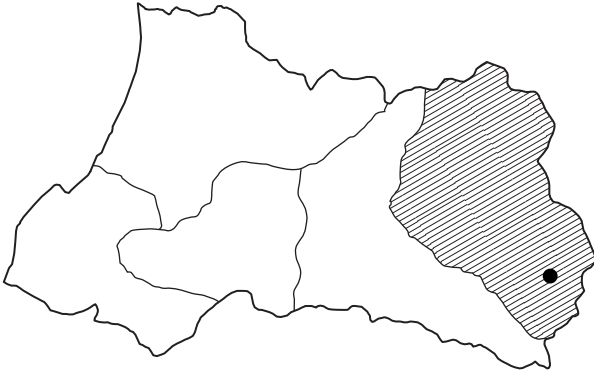

ZEDA TKHILVANA VILLAGE MOSQUE

**სოფელ ზედა თხილვანის
მეჩეთი**

ZEDA TKHILVANA VILLAGE MOSQUE

DISTRICT: Khulo

LOCATION: 41°33'27.9"N 42°30'41.9"E

POPULATION: 293

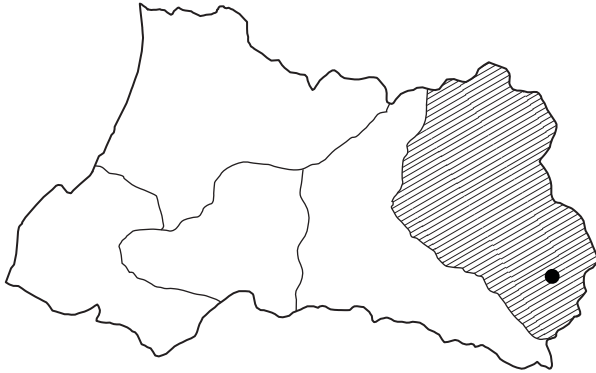
CONSTRUCTION DATE: 1880-1900

RENOVATION DATE(S): 1990s

CRAFTSMEN: Unknown

MINARET: Yes

Located at the very end of one of Khulo district's deepest valleys, Zeda Tkhilvana mosque is among the most remote in the region. Corrugated siding to protect it from the elements has kept it in good repair and a thorough interior repainting has refreshed the prayer hall. All other decoration, however, is fairly sparse: the only decorative carving appears on the simple columns and a latticework minbar crown in the form of a wheel. Paintings, if there were any, have since been covered in solid colors. The small dome, for example, has been painted over in solid yellow. The most unusual aspect of the site is not the mosque itself but its ablutions fountain, located in a separate octagonal building. The stone fountain bears the date 1935, suggesting its original function as a public spring water fountain installed as part of early Soviet efforts to expand infrastructure in isolated villages. As its proximity to the mosque makes it ideal for ablutions, villagers have since enclosed the fountain to enable year-round use. Locals also added a madrasa nearby in the 1990s. The presence of painted numbers on many of the madrasa's wooden boards ("b3, b4, b5"; in Georgian ბ3, ბ4, ბ5) indicates that villagers took apart and then reassembled an older building nearer to the mosque. This method of architectural repurposing enables remote villages like Zeda Tkhilvana to create new buildings in a climate with scarce resources.

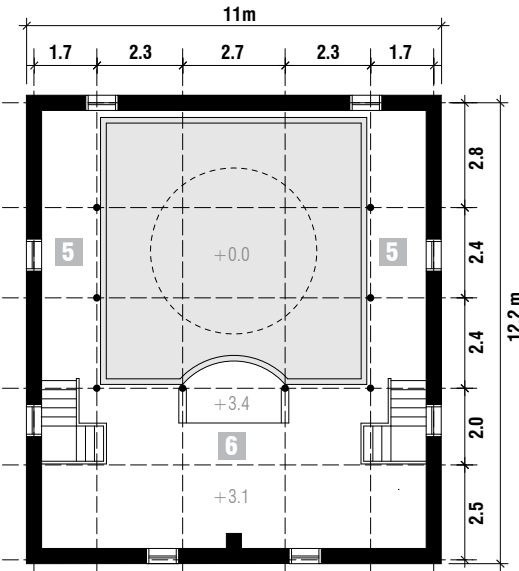
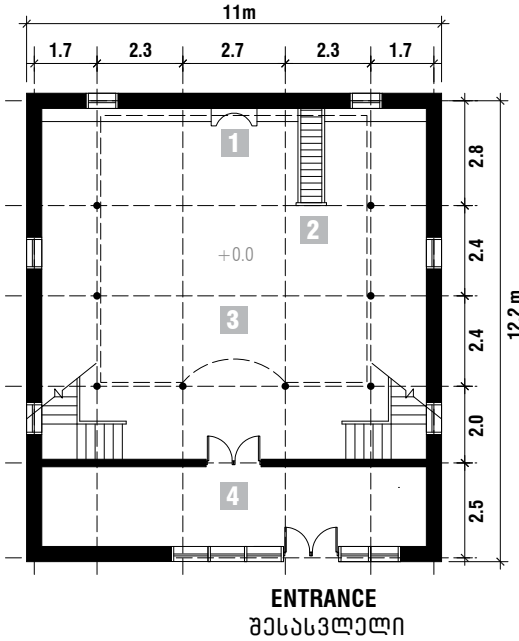

მიწაქვეშა: გუბერნი

აჭარის ავტონომიური რეპუბლიკის

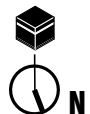
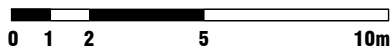

FLOOR PLANS
შენიშვნის გეგმა

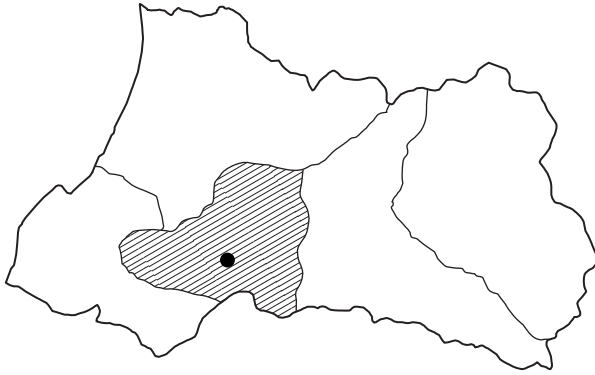
1:200

ZUNDAGA VILLAGE MOSQUE
სოფელ ზუნდაგის მეჩეთი

ZUNDAGA VILLAGE MOSQUE

DISTRICT: Keda

LOCATION: 41°34'43.8"N 41°49'32.5"E

POPULATION: 299

CONSTRUCTION DATE: 1860s

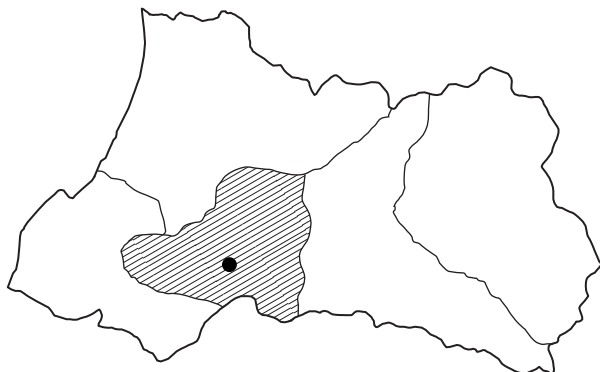
RENOVATION DATE(S): 2015 - Present

CRAFTSMEN: Usta Kabaz Ahmed (Laz) with locals Kajaia, Gogitidze, and Turmanidze

MINARET: No

In most cases, when decades of neglect or Soviet repurposing have caused extensive damage to historic interiors, villagers can generally only manage to repair what is left and paint over the rest. At Zundaga, however, locals are currently in the process of a painstaking redecoration with applied wooden carvings. Part of the cellar has even been converted into a woodworking shop to support this process (during the Soviet period, this area served as the village barbershop). The new prayer hall decoration is nearly complete, with motifs drawn from common historical templates already applied to the mihrab, minbar, mezzanine railings, and framing around the dome. For now, the interior remains unpainted. Older columns carved with geometric designs (and with remnants of red and blue pigment) on the verandah and in the cellar suggest that the original decorations likely resembled those at other Ottoman-period mosques in the region like Akho, Kvirike, and Pirveli Maisi. A stone plaque embedded in the foundation near the entrance contains the hijri date 1321 (1903), plausibly the date of Zundaga mosque's last major renovation before the Soviet period. If so, this renovation would have introduced the sort of *applied* wooden ornament currently being replicated for the new interior. The mosque's walled courtyard complex also includes a cemetery (with several nineteenth century gravestone markers) and a stone trough, perhaps the remains of an ablution fountain.

სოფალ ზუნდაგის მუნიციპალიტეტი

მუნიციპალიტეტი: ქადა

მდებარეობა: 41°34'43.8"N 41°49'32.5"E

მოსახლეობა: 299

აზნაურის თარიღი: 1860-იანი წლები

რესტავრაციის თარიღი(ები): 2015 წლიდან დღემდე

მშენებელი: ლაზი ოსტატი უსტა ქაბაზ აკმადი ადგილობრივი ქაჯიანთან,

გომიტიქსთან და თურმანიქსთან ერთად

მინერალი: არ გააჩნია

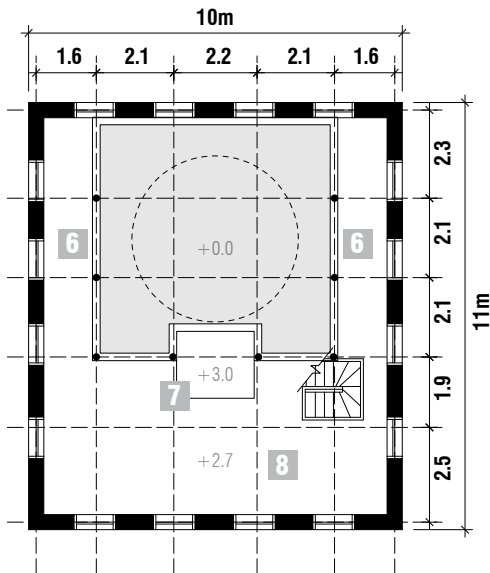
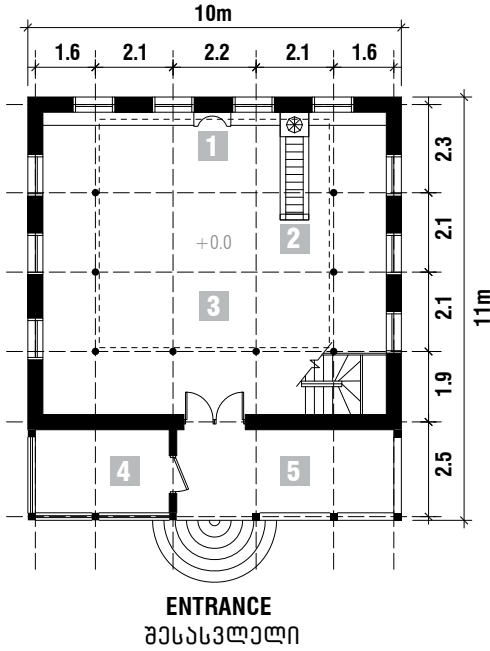
საბჭოთა პერიოდში გადაკეთებული, დაზიანებული და უპატრონოდ მიტოვებული მუნიციპალიტეტის რესტავრაციისას, ადგილობრივი მხარე არსებული შენობის მცირედ შეკეთებას ან გადარჩევას თუ ახერხებდნენ. ზუნდაგში კი სექსი სხვაგვარადაა – სოფლის მცხოვრებლები გულმოდგინედ მუშაობენ სალომეის ადგილზე და შენობის გასაფორმებლად, ტრადიციულ დამაგრებულ ორნამენტებს იყენებენ. რესტავრაციისთვის მუნიციპალიტეტის, რომელიც საბჭოთა პერიოდში საპარკმახაროდ იყო ქვეული, სარდაფის ერთ-ერთ კუთხეს ხის საამქროდ იყენებენ. სადღესოდ, ახალი სალომეი დარბაზის გაფორმება თითქმის დასრულებულია: მიწის, მიწის, ანტიკის მოჭრის და გეგმის ჩარჩოები ქველბურ თარგზე გამოჭრილი ორნამენტებითაა დამუშავებული. მუნიციპალიტეტის ინტერიერი ჯერჯერობით, არ მოუხატავთ. გომიტიქსი მოტივებით გაფორმებული ვერანდისა და სარდაფის ქველბური სვეტები, რომლებსაც ჯერ კიდევ ამგნებდნენ ნიქელი და ლურჯი საღებავები, მიგვითითებენ, რომ სალომეის თვდაპირველი მოსთხოვს სავარაუდოდ ოსმალეთის ბაშონების პერიოდის სხვა მუნიციპალიტეტის, მაგალითად, ახოს, კირიქის, ან პირველი მაისისა ჰგავდა. შესასვლელთან არსებული ქვის დაფაზე კიხრით 1321 წელია მინერალი (გრიგორიანული კალენდრით, 1903 წელი), რომლის საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებამდე, ზუნდაგის მუნიციპალიტეტის ბოლო მინერალურმა განახლების თარიღს უნდა აღნიშნავდეს. სავარაუდოდ, ამ რესტავრაციისთვის უკავშირდება დამაგრებული ხის ორნამენტების გამოყენება, რომლის გამოყენებასაც თანამედროვე ოსტატები მუნიციპალიტეტის ამჟამინდელ ადგილზე საშუალებით უძლიერებენ. დღითი გარემოცულ მუნიციპალიტეტის კომპლექსში ასევე შედის სასაფლაო მუხრანბეძე საუკუნის საფლავის ქვებით. აქვეა ქვის ფილა ფოსოთი, რომლის სავარაუდოდ, განახლის შედარების ნაშთია.

An aerial photograph of a dense green forest. In the center-left, a small, rectangular building with a light-colored, possibly corrugated metal roof is visible. A white speech bubble with a black border points to this building. Inside the bubble, the text 'Zundaga Mosque' is written in bold black font, with 'ზუნდაგის მეჩეთი' in Georgian script below it. The surrounding forest is thick with various shades of green, and some dirt paths are visible winding through the trees.

Zundaga Mosque
ზუნდაგის მეჩეთი

FLOOR PLANS

შენიშვნის გეგმა

1:200

